

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII-то обикновено Народно събрание.

Четвърта извънредна сесия

59. заседание

София, петък, 4 април 1919 година.

(Открито отъ подпредседателя д-ръ И. Момчиловъ въ 3 ч. и 50 м. слѣдъ пладне)

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)
Има нужното число присѣстващи.

Обявявамъ заседанието открито.

(По списъка отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Мехмедъ Джелалъ Абединъ, Захарий Ангеловъ, Константинъ Апостоловъ, Недѣлко Атанасовъ, Никола Атанасовъ, Щерю Атанасовъ, Иванъ Багаровъ, Недѣлко Бракаловъ, Атанасъ Буровъ, Иванъ Велчевъ, Георги Генковъ, Дѣлчо Георгиевъ, Сѣбо Георгиевъ, Атанасъ Германски, Иванъ Гешовъ, Атанасъ Гайдаджиевъ, Юрданъ Дечевъ, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Тодоръ Димчевъ, Бешко Дуковъ, Василъ Карапанджовъ, Мехмедъ Кемалъ, Георги Кирковъ, Илия Кирковъ, Величко Кознички, Иванъ Колевъ, Ангелъ Крушковъ, Захарий Кръстевъ, Янко Куцаровъ, Тодоръ Лукановъ, Никола Марчевъ, д-ръ Василъ Михалчевъ, д-ръ Юрданъ Нейовъ, Адамъ Нейчевъ, Никола Ненчовъ, Василъ Николовъ, Константинъ Николовъ, Тодоръ Ноевъ, Александъръ Пенчевъ, Тодоръ Петровъ, Венедиктъ Поповъ, Тотю Продановъ, д-ръ Еню Разпоповъ, д-ръ Василъ Радославовъ, Коста Ранковъ, Юрданъ Рашевъ, Георги Стоиловъ, д-ръ Никола Стойчевъ, Исмаилъ Хакъ бей, Хашимъ бей, Хюсни Хюсеиновъ, Иванъ Цановъ, х. Махмудъ Шукриевъ и Юрданъ Юрдановъ)

Съобщавамъ на Народното събрание, че народниятъ прѣдставителъ г. Нено Станевъ иска да му се разрѣшатъ 7 дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. Юрданъ Дечевъ по болезнени причини моли да му се продължи отпускътъ съ 7 дена. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. Христо Бояджиевъ моли да му се разрѣшатъ 7 дни отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. Тодоръ Лукановъ моли да му се дадатъ 3 дни отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. д-ръ Александъръ Пенчевъ моли да му се разрѣши 3 дни отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. Захари Ангеловъ моли да му се разрѣшатъ 5 дни отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. Хюсни Хюсеиновъ моли да му се разрѣшатъ 20 дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. Велю Недѣлковъ моли да му се разрѣшатъ 7 дена отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. Никола Ненчовъ моли да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. Тодоръ Митевъ моли да му се разрѣшатъ 10 дни отпускъ, начиная отъ 7 априлъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. Тодоръ Ноевъ моли за 5 дни отпускъ, считанъ отъ 4 того. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Народниятъ прѣдставителъ г. д-ръ Никола Георгиевъ моли да му се разрѣшатъ 10 дни отпускъ. Които сж съгласни, моля, да си вдигнатъ ржката. Болшинство.

Г. министъръ-прѣдседателъ ще отговори на питането на народния прѣдставителъ г. Пастуховъ.

П. Пешевъ: А моето питане?

Г. Занковъ: И азъ имамъ питане по този въпросъ.

П. Пешевъ: Азъ отъ единъ мѣсецъ съмъ направилъ питането си.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Когато съобща г. министърътъ, че е готовъ, тогава ще Ви се отговори.

Има думата г. Пастуховъ.

К. Пастуховъ: Г. г. народни прѣдставители! Подъ впечатлението на пристигналитѣ, особено прѣди нѣколко дена, свѣдѣния отъ западния печатъ, азъ отправихъ питане къмъ г. министра на външнитѣ работи въ слѣдния смисълъ, а именно, че (Чете) „Разгласяванитѣ въ послѣдно врѣме отъ западния печатъ съобщения относително прѣдстоящото разрѣшение на българския въпросъ отъ конференцията на мира сж отъ естество да внесатъ голѣмо безпокойствие у насъ. Ето защо, азъ моля г. министра въ най-скоро врѣме да обясни, доколко тѣзи свѣдѣния сж достовѣрни и, въобще, какви сж изгледитѣ за сключаване на единъ задоволителенъ миръ споредъ даннитѣ, съ които той разполага. Въпросътъ се касае до претенциитѣ на съседитѣ върху Тракия, Македония, Добруджа, че и дори върху частъ отъ старата територия на България.

Макаръ оттогава досега да проникнаха други свѣдѣния, които биха изглеждали, че внасятъ извѣстно успокоение, защото опровергаватъ едно окончателно разрѣшение на

българския въпрос, споредъ както бѣ съобщилъ наврѣмето си мѣродавниятъ в. „Le temps“, при все това, обаче, азъ мисля, че причинитѣ за безпокойствие не сѣмъ изчезнали и че прѣкалениятъ оптимизъмъ на българската политика може да докара и до едно внезапно разочарование. Защото когато ние сключихме примирието и досега всички ние наблюдаваме, че международното положение на страната не се подобрява, ако и България да прави всички усилия да въдвори редъ и спокойствие въ себе си, и да даде неопровержими доказателства на съглашенскитѣ сили, че тя е рѣшена да дочака единъ справедливъ вердиктъ и да направи отъ себе си всичко за своето вътрѣшно прѣраждане.

Всички клаузи на сключеното примирие не сѣмъ ми извѣстни, но онова, което прониква и е публично достояние, пъкъ и онова, което можемъ да подозираме, че съществува въ нѣкакви тайна клаузи, все пакъ азъ допуштамъ, че то е по-добро, отколкото както се изрази на практика единъ международенъ контролъ.

Разбирамъ, че е ясно за всинца ни, че България, вслѣдствие лудоритиѣ на бившето управление и главно на главоломната политика на Фердинандъ Кобургски, трѣбвало е да изпита единъ режимъ на наказание, на умаломощаване, за да почувствува ударитѣ на победителя. Този режимъ ние прѣкарваме вече повече отъ шестъ мѣсеца. Населението страда отъ оскудица на храни, на стоки, които не идатъ отъ вънъ, макаръ и формално блокадата да бѣ вдигната; то страда, безъ съмнѣние, и отъ това, че ние прѣживяваме единъ режимъ на една фактическа окупация, изразена тукъ-тамъ въ нѣкои градове. Разбирамъ това. Но всѣки трѣбва да се попита: не е ли дошълъ още часътъ, когато ние трѣбва да сжисаме съ този режимъ? Не сме ли дали още доказателства и нашата политика не е ли дала още достатъчно увѣрения, че България може да бѣде господаръ на себе си, безъ да излага интереситѣ на която и да било съседна държава или безъ да има нужда вече отъ една политика на притѣснение?

Но мене ме интересува въ особености и въпросътъ за разрѣшаването на балканския въпросъ, и специално на българския въпросъ. Не отъ гледна точка, г. г. народни прѣдставители — това нѣма нужда да го доказвамъ, като социалистъ — на единъ патриотаръ, настроенъ шовинистично, не защото азъ или моитѣ другари сме искали едно разрѣшение на балканския и на българския въпроси, както това се очакваше отъ онѣзи, които поведоха България въ война противъ съседитѣ и противъ Съглашенieto, но въ интереса на едно справедливо разрѣшение на балканската проблема, на териториалнитѣ въпроси, въ интереса на единъ траенъ миръ, какъвто се иска въ посланието на прѣдседателя на американската република, Уилсонъ, ние имаме право, малкиятъ български народъ има право да поиска и да апелира за едно справедливо разрѣшение на този въпросъ. Азъ забѣлзвамъ, разбира се, че не всичко това, което човѣкъ прѣдчувствува, може да се сбъдне, но забѣлзвамъ, казвамъ, че можемъ да осъгнемъ съ едно разрѣшение съвършено незадоволително, отъ гледна точка на интереситѣ на балканското население и отъ гледна точка на интереситѣ на българския народъ. Защото ние наблюдаваме, какъ отъ примирието насамъ се създава едно фактическо положение, което наистина не е едно окончателно правно уреждане на въпроса, но което е съ таки единъ знакъ за едно разрѣшение, знакъ, който трѣбва да ни покаже да се страхуваме и да вземемъ всички мѣрки, за да не дочакаме такова едно неблагоприятно разрѣшение — азъ казвамъ „всички мѣрки“, които зависятъ отъ единъ умаломощенъ народъ, какъвто е нашиятъ. Дори ако трѣбва рѣководителитѣ на тая политика да бждатъ смѣнени, защото достатъчно не сѣмъ изпълнили своя дългъ или защото сѣмъ се оказали неудобни или, по каквато и да е причина, на тѣхъ се отдава въ малка или голѣма степенъ едно неблагоприятно разрѣшение на българския въпросъ, то трѣбва да се направи. Едно реагиране, единъ жестъ отъ страна на народа, отъ страна на рѣководството на нашата политика трѣбва да се направи своевременно, за да бжде чутъ нашиятъ гласъ тамъ, на она висшъ сждъ, отъ когото ние имаме право да очакваме да издаде едно справедливо разрѣшение на въпроса. Имаме всички основания, основани на правна точка, да очакваме, че той ще издаде една справедлива присжда както върху разрѣшението на балканския въпросъ, тъй сждо и по разрѣшението на българския въпросъ.

Още отъ сключването на примирието, г. г. народни прѣдставители, Македония бѣ завзета, бѣ отнета отъ България и тамъ се въдвори единъ режимъ, който създаде едно фактично положение въ полза на Сърбия. Оттогава насамъ, доколкото моитѣ свѣдѣния сѣмъ достовѣрни, се извършватъ дѣйствия, които не сѣмъ отъ естество да въд-

ворятъ траенъ редъ въ Македония и показватъ, свидѣтелствуватъ за попълзновение на сръбската политика да си присвои Македония и да я направи съставна частъ на досегашната сръбска държава. По-нататѣкъ, съ течение на врѣмето, Добруджа, която бѣ въ наши рѣцѣ не само фактически, но и по силата на единъ договоръ за миръ съ Ромѣния, както знаете, изчезна, бѣ ни отнета. Дори онѣзи увѣрения, които г. министъръ-прѣдседателятъ ни даваше тукъ, че тамъ ще бжде въдворенъ единъ режимъ, който далечъ отъ да свидѣтелствува за едно окончателно разрѣшение на добруджанския въпросъ, не ще остави българското население въ рѣцѣтъ на ромѣнска администрация, доколкото знаемъ, не се оправдаха. Напротивъ, тамъ правно и фактически се създаде едно положение, което показва, че Добруджа е откъсната отъ България, не само Добруджа, която до 1913 г. владѣше Ромѣния, но и тази Добруджа, която бѣ отнета отъ насъ по силата на единъ несправедливъ договоръ, какъвто е букурещкиятъ. Още по-насамъ като прѣминемъ, ние виждаме, че се правѣха опити, и не знамъ съ какво сѣмъ се свършили, за да се отнемѣ една желѣзница, която ние владѣхме — Деде-Агачъ — Мустафа-паша — пакъ съ увѣрение, че съ това не се измѣня нашето юридическо положение и че не се прѣд-рѣшава въпросътъ за окончателното разрѣшение както на въпроса за желѣзницата, а тъй сждо и за територията, прѣзъ която минава тази желѣзница. Сега, въ послѣдно врѣме, вече се говори упорито за отнемането на Тракия. Гръцкиятъ печатъ особено и печатътъ западенъ, който, безспорно, трѣбва да се намира подъ влияние на грѣцки политики и журналисти, настойчиво разтрѣбва подобни свѣдѣния и очевидно иска да създаде едно обществено мнѣние въ своя полза въ срѣдитѣ, които ще рѣшаватъ този въпросъ, че и Тракия трѣбва да се отнеме отъ България и да се прѣдаде на Гърция. Даже въ усърдието си този печатъ отива толкова далечъ, че прѣдъява и претенции за територии отъ стара България. Ние четемъ, г. г. народни прѣдставители, не само за мними жестокости, извършени върху грѣцкото население въ прѣдѣлитѣ на стара България. Азъ отхвърлямъ съ възмущение такива кжевѣти, които тенденциозно се пуцатъ отъ неприятелитѣ на България — и ако е имало българи, отъ които да се отправятъ, тѣ сѣмъ недостойни синове на тази страна — какво че грѣцкото население въ България се намира подъ ударитѣ на единъ изключителенъ режимъ. Като социал-демократъ и като български гражданинъ, заявявамъ, че грѣцкото население или въобще инороднитѣ населения въ прѣдѣлитѣ на България не се намиратъ подъ по-другъ режимъ, благоприятенъ или неблагоприятенъ, отколкото се намиратъ обикновенитѣ родени българи, че тѣ се намиратъ въ еднакво отношение къмъ законъ и къмъ власти, както се намиратъ и българскитѣ граждани, че нѣма нито слѣда отъ жестокости, извършени върху грѣцкото население тукъ, въ прѣдѣлитѣ на България, по-голѣмъ или по-малки, отколкото такива би могло да има извършени спрѣмо единъ обикновенъ български гражданинъ. И всичкото това, което се разпространява, разгласява на западъ, длъжни сме да го опровергаемъ като една злокобна, низкопробна инсинуация, която цѣли не траенъ миръ на Балканитѣ, не междусъседско и братско споразумѣние на балканскитѣ народи, но цѣли засилване на шовинизма, угнетаване на една държава отъ друга, използване на щастисто чрѣзъ една побѣда на Добро-поле.

Азъ не мога да си обясня претенциитѣ и на сръбската политика за части отъ стара България, за Видинския окръгъ или частъ отъ Видинския окръгъ, за Кюстендилъ или за други нѣкои градове. Дори, доколкото сѣмъ узналъ, приватно или официално, чужденци сѣмъ отивали да правятъ сондажи за себе си, доколко това население въ Видинъ е разположено къмъ България, доколко то е българско. Азъ за себе си не искамъ да допусна, че ще се намѣри единъ ареопагъ отъ просвѣтени мъже, съ какъвто и убѣждение да сѣмъ тѣ, който да откъсне части отъ старата територия на България и да ги прѣдаде подъ какъвто и да било прѣдлогъ на чужда държава. Но самата мисль мене ме дразни, че е възможно да се появятъ такива претенции и да се провѣрѣва даже, основателно или неоснователно, доколко населението желае да прѣмине отъ една държава въ друга държава. Доколкото азъ знамъ, и мисля, че никой не се съмнѣва въ това, това население е толкова привързано къмъ стара България, колкото и това отъ Търновския окръгъ, отъ Врачанския окръгъ или отъ Пловдивския окръгъ; то е българско население, както е българско населението въ Силистра, въ Добричъ, и само една неправда или силата на орѣжието на побѣдителя може да го отнеме на България и да го прѣдаде на чужда държава, но не и една политика на справедливостъ, не и една политика за траенъ миръ на Балканитѣ, какъто ние имаме интересъ да се начертае на Балканитѣ. Само една

политика на силата може да повдъва, щото, под каквото и да било прѣдлогъ, части отъ старата територия на нашето отечество да бъдатъ откъснати и прѣдадени на друга държава. Г. г. народни представители! Колкото и да вървамъ азъ, че империализмътъ подъ една или друга форма ще се прояви при разрѣшаването на международните въпроси, колкото и да сж голѣми противорѣчията, въ които ще изпадне и изпада международната конференция, ние длѣжимъ да заявимъ, че желяемъ и очакваме едно справедливо разрѣшение на българския и на балканския въпроси, съгласно изложената отъ Уйлсона програма още прѣди година, която програма не е изобрѣтение на единъ умъ, на единъ идеалистъ само, но която е изразъ на онова обществено мнѣние, което вълнува Европа и Америка. Прѣдъ яския текстъ на 11 точка отъ Уйлсоновото послание, въ която се говори, че разрѣшаването на балканския въпросъ трѣбва да стане съобразно историческите данни и народността на населението, ние имаме право да апелираме, да издигаме нашия гласъ къмъ Западна Европа, къмъ онѣзи, които сж олицетворение сега на силата и на морала въ Европа, да издадатъ една справедлива присѣда и да приложатъ на практика онова, което ясно и недвусмислено е изложено въ цитирания отъ мене текстъ на точка 11. Ние, социал-демократитѣ, г. г. народни прѣдставители, не искаме завладѣване на чужди територии, не искаме ни педя земя, която е чужда; ние не сме шовинисти, ние не сме били военнoлюби; нашата политика още прѣди обявяването на международната война е била винаги: мирно разрѣшение на балканската проблема и специално на македонския въпросъ. Ние бѣхме, които протестирахме противъ войнствената политика и които въ течение на цѣлото Радославово управление се борихме за бързото сключване на единъ миръ. Когато Уйлсонъ, още неутраленъ, отправи своето послание за посрѣдничество до вoюващитѣ държави, ние най-напрѣдъ отправихме до него поздравителна телеграма за усилието му да въдвори миръ въ Европа. Въ Стокхолмската конференция, г. г. народни прѣдставители, ние не се явихме опашка на германския милитаризмъ; даже не се явихме солидарни съ германската социал-демократия по отношение разрѣшаването на националните въпроси и въ нашия отговоръ на въпроситѣ, които ни бѣха поставени, казахме, че разрѣшаването на националните въпроси, както на балканския, тѣй сжщо — което интересуваше Западна Европа тогава — и на Елзасъ-Лотаринския, трѣбва да стане съгласно принципа на свободното самоопрѣдѣление. Ние сме били независими, неповлияни отъ никого, но ние сме били всѣкога за правдата, за свободата на народитѣ да опрѣдѣлятъ тѣ сами своята принадлежностъ къмъ една или къмъ друга държава, винаги противъ политиката на насилието, упражнявано отъ голѣмъ или отъ малкъ побѣдител. Ето защо и сега ние изпълняваме нашия длѣгъ не само като българи, но и като социалдемократи, като желяемъ разрѣшението на този въпросъ да стане не споредъ както се иска, не споредъ както се желяе на шовиниститѣ и владѣющитѣ елементи въ Сърбия, Ромѣния и Гърция, които цѣлятъ не справедливо разрѣшение на балканската проблема, а искатъ увеличаване на своитѣ територии и омаломощаване, унищожение на една побѣдена страна, като България. Ние искаме едно справедливо разрѣшение на балканския въпросъ, което ще бѣде гаранция за единъ траенъ миръ тукъ, на Балканитѣ, и за едно споразумѣние на балканскитѣ народи. Ние, г. г. народни прѣдставители, не завиждаме, а се радваме, че съсѣдитѣ сѣрби, гърци и ромѣни ще могатъ да прибератъ въ свитѣ територии ония свои еднородни населения, които досега сж пѣшкали подъ чуждъ режимъ. Но ние сжщо тѣй бихме искали отъ владѣющитѣ класи въ Ромѣния, Сърбия и Гърция да бѣдатъ толкова демократични и толкова проникнати отъ духа на новото врѣме, щото да не изядатъ една омаломощена страна и да не хвърлятъ единъ камъкъ на раздоръ между балканскитѣ държави, който раздоръ нѣма да въдвори миръ на Балканитѣ и който впоследствие може да стане причина на нови условия.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ отхвърлямъ упрѣцитѣ, че заради виновността на България, заради нейнитѣ прѣгрѣшения трѣбва да бѣде наказана тя, като се откъснатъ отъ нея територии или като не се даде възможностъ на части отъ българското племе да се самоопрѣдѣлятъ било въ смисълъ да прѣминатъ къмъ майка България, било въ смисълъ да останатъ самостоятелни единици, но не въ смисълъ да бѣдатъ подчинени на една чужда държава подъ прѣдлогъ, че България извършила прѣгрѣшение къмъ когото да било.

Прѣди всичко българскиятъ народъ, както и всички народи, въ своята цѣлостъ не може да извърши такъвъ грѣхъ, такова голѣмо провинение спрѣмо човѣчеството и той не може да се счита за такъвъ голѣмъ виновникъ, че

като бѣде той унищоженъ, щѣлъ да се въдвори траенъ миръ въ Европа и на Балканитѣ.

Ако всичко това би било върно, нищо друго не остава, освѣнъ да понесемъ съ стоицизмъ една смъртна присѣда и да пожелаемъ частъ по-скоро не наказанието на България, не откъсване части отъ нейната територия, но пълно унищожение на българския народъ, стига неговото унищожение да бѣде гаранция за единъ траенъ миръ на Европа. Но това, г. г. народни прѣдставители, всѣки единъ здравомислящъ човѣкъ знае, че не е и не може да бѣде, защото народитѣ не сж виновни за прѣгрѣшенията на своитѣ управници, защото българскиятъ народъ се бори достатъчно мъжествено, колкото единъ народъ, лишенъ отъ срѣдства за отбрана, не разполагащъ съ военна сила, може да се бори, за да направи прѣломъ въ политиката на управницитѣ. Както други народи не бѣха въ положение да отложатъ, да осуетятъ войната между която и да било отъ великитѣ държави, тѣй сжщо и българскиятъ народъ, останалъ надирѣ въ своята култура, едвамъ слѣдъ 40-годишно самостоятелно политическо живѣние, не бѣше въ положение да измѣни политиката на своето правителство и политиката, намѣренията на единъ кърволокъ — царъ, името на когото азъ тукъ съ погнуса съмъ произнасялъ винаги. Но пита се: какво е виновенъ македонецътъ-българинъ или добруджанецътъ-българинъ или другъ заради лудоритѣ на българската политика, за да бѣде откъснатъ отъ общото отечество и да бѣде прѣдаденъ на друга държава да търпи отново едно иго на потисничество? Въ нищо не е виновенъ. Всѣки сѣдѣи, разбралъ правото, той не се влияе отъ това, какъвъ е подсѣдѣмиятъ насрѣща му, а гледа да издаде своята присѣда справедлива, съобразно законитѣ, споредъ които той сѣди, въ дадения случай съобразно принципитѣ, които лежатъ въ посланието на Уйлсонъ, които нееднократно сж декларирани въ голѣми и малки събрания и сж достойни вече на школицитѣ, а не само на политикитѣ. Ето защо този упрѣкъ по отношение на България, да бѣде тя ампутирана поради грѣшкитѣ на своитѣ управници, сжвършено несъстоятеленъ.

Г. г. народни прѣдставители! Не може да се скрие, че нашиятъ народъ, макаръ и слабъ умствено и надирѣ въ културата си, прави достатъчно усилия, за да се прѣроди, за да се обнови. Днесъ България не е това, което бѣше прѣди 6 мѣсеца. Поради войната и поради редъ общи причини, нови слове отъ срѣдата на българския народъ излизатъ, които искатъ да служатъ на една демокрация, които искатъ да служатъ на едно народно управление, да взематъ сѣдбинитѣ на държавата въ своитѣ ръцѣ; които не искатъ да се въодушевяватъ отъ старата политика за въоръжение, съ цѣлъ за нападение, но които искатъ прѣграждане, обновление на своята страна и мирно съзвѣстно живуване съ балканскитѣ държави. Ние имаме този идеалъ и нѣма защо да се отказваме отъ него. Тамъ е бѣдащето на всички, които живѣятъ тукъ, на Балканитѣ — въ една политика на вѣтрѣшно прѣграждане и въ една политика на споразумѣние между балканскитѣ държави, за да образуватъ тѣ единъ съюзъ и да могатъ да се вардятъ отъ каквото и да било нашествие, идяще отъ когото и да било. (Възражение отъ групата на тѣснитѣ социалисти) Вие само клеветите; вие не се чувствувате като българи дори въ такъвъ единъ трагиченъ моментъ; вие не смѣте да изговорите въ вашитѣ уста онова, което е на сѣрдцето ви.

К. Лулчевъ: Кирковъ писа най-мръснитѣ писма.

К. Пастуховъ: Г. г. народни прѣдставители! Повтарямъ, ние пратихме телеграма прѣзъ 1917 г. на този Уйлсонъ, на когото въ края на 1918 г. прѣдставителътъ на съвѣтската република Литвиновъ отъ името на Ленина отправи писмо за помирение и за разрѣшаване на въпроситѣ, съгласно изложената въ неговото послание програма.

Х. Кабакчиевъ: (Възразява)

К. Лулчевъ: Ние не се радвахме на нещастieto на Сърбия, както Кирковъ се радваше.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

К. Лулчевъ: Всички знаемъ какво искаме, само вие не знаете.

К. Пастуховъ: Азъ свършвамъ, г. г. народни прѣдставители, съ тия думи, които отъ дълбочината на моята душа публично казвамъ прѣдъ васъ, за да бѣдатъ чути и въ Парижъ, колкото и да сж задрѣстени пѣтищата на сношение между България и западнитѣ държави, и да очакваме едно справедливо разрѣшение на въпроситѣ. Азъ зая-

вявамъ, че не съмъ никому агентъ и съ достоинство и съ гордостъ заявявамъ, че съмъ агентъ на българския народъ, на българското племе, на подтиснатитъ народи на Балканитъ, които сж изтърпѣли 5-вѣковно робство и които сж живѣли въ кървави разправии помежду си. Сега всички тѣ иматъ интересъ да си подадатъ ръка единъ на другъ, като разрѣшатъ справедливо въпроситъ, за да могатъ да живѣятъ братски въ любовь и въ миръ и да използватъ всички блага на културата не за интереса на едно малцинство, а за интереса на грамадното мнозинство, което обитава на Балканитъ. Единъ социалистъ не се отдалечава отъ своята максима, не се прѣвърща отъ интернационалистъ въ националистъ, когато той защитава интереса на своята нация, който съвпада съ интереситъ на развитието и съ интереситъ на правдата.

Х. Кабакчиевъ: Вие сте защитникъ на българската буржоазия.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

К. Пастуховъ: Единъ социалистъ е измѣнникъ на своето отечество, единъ депутатъ изневѣрва на своята родина, когато отъ трибуната тукъ заявява, че всичко българско е мерзко и че колкото по-лошо става въ България, колкото повече части се кжсатъ отъ нея, толкова по-добрѣ. Ние, като партия, сме заявявали, че имаме друга максима: ние искаме да живѣе отечеството, ако ще ние да загинемъ, а тѣ казватъ: „Vivat fractio, pereat patria“. (Ржкоплѣскане отъ групитъ на блока)

Х. Кабакчиевъ: Агентъ на българската държава сте. (Скарване между А. Коновъ и Х. Кабакчиевъ)

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. прѣдседателю! Вие сте длѣжни да вразумите тия хора.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Понеже питането на народния прѣдставителъ г. Пешевъ е отъ сжщия характеръ, както и питането на г. Пастухова г. министъръ-прѣдседателъ е съгласенъ да отговори и на двамата едновременно (Продължаватъ прѣрѣканията между Х. Кабакчиевъ и прѣдставителитъ на широко-социалистическата група)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Аманъ бе, г. Кабакчиевъ.

Х. Кабакчиевъ: Обуздайте тия хора тукъ, които ругаятъ.

К. Лулчевъ: Вие сте агенти на Радославова отъ петъ години насамъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Азъ съмъ свидѣтель, че тоя пѣтъ Вие прѣдизвикахте, г. Кабакчиевъ. Когато единъ народенъ прѣдставителъ прави питане и говори, Вие имате единъ елементаренъ дългъ да мълчите, имате длѣжностъ да слушате и слѣдъ това да вземете думата.

К. Лулчевъ: (Къмъ Х. Кабакчиевъ) Вие бѣхте агенти на радославовата политика въ продължение на петъ години. И Георги Кирковъ се смѣ надъ погрома на Сърбия. Никой въ България не е написалъ по-мерзко писмо отъ Георги Кирковъ — да ругае цѣль единъ народъ и да говори за интернационализъмъ. Вие ругаехте сърбитъ и говорите сѣтиѣ за съюзъ съ тѣхъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

Има думата г. Петъръ Пешевъ.

П. Пешевъ: Г. г. народни прѣдставители! На 25 февруарий азъ отправихъ слѣдующето питане къмъ г. министъръ-прѣдседателя: (Чете) Първо, знае ли българското правителство какви претенции относно земи, заселени отъ българи, сж прѣдявили на мирната конференция въ Версайлъ Гърция, Сърбия и Ромъния; второ, какви и въ каква смисълъ сж направени постѣпки отъ българското правителство прѣдъ мирната конференция, за да се удовлетворятъ справедливитъ искания на българския народъ за обединението му и освободението български земи, останали въ чуждо владѣние и господство; трето, направени ли сж постѣпки и какви, за да спратъ неправдитъ, които се вършатъ отъ ромънитъ надъ нашитъ сънародници въ Добруджа?

Това питане сега, въ тоя моментъ, е още по-належаще, защото отъ всички прѣдѣли на нашето царство идатъ тревожни свѣдѣния и безпокойства, идатъ отъ българитъ

въ царството дори; не само отъ българитъ, останали вѣрменно подъ владѣние ромънско и сръбско, но и отъ бѣлгаритъ отъ Бѣломорския край, и отъ тия въ краищата край Сърбия. Тия дни получихъ писма отъ Кулско и Бѣлоградчишко да ме питатъ зная ли нѣщо, за да ги успокоя, че сръбскитъ претенции относително Видинския край нѣма да бждатъ удовлетворени, отъ което хората тамъ сж разтревожени и обезпокоени. Сжщитъ тия тревоги, г-да, знаете че сж въ голѣмъ размѣръ сега въ Бѣломорския край. Да оставимъ нашитъ българи въ Добруджа, които пѣшкатъ подъ едно иго много по-тежко отъ турското и много по-несносно отъ него. Културната, съ претенции и цивилизована Ромъния извършва такива безчовѣчии и варварства надъ нашитъ българи въ Ромъния, макаръ подъ надзора на окупационнитъ съглашенски войски, щото, като четемъ описанията и като слушаме разказитъ на пристигналитъ отъ онѣзи мѣста българи, намъ коситъ ни настрѣхvatъ и несъмнѣно е, че ние тукъ, българитъ, ще се тревожимъ и ще запитваме нашето правителство, което прѣдставлява българския народъ, което правителство въ туй отношение има единодушната поддрѣжка на всички българи безъ разлика на партии, да ни отговори какви постѣпки то е направило, за да се спратъ неправдитъ и беззаконията, за да се отблъснатъ неоснователнитъ претенции на нашитъ съсѣди върху земи въ българското царство, а сжщо тѣй за удовлетворение очакванията на българското плѣме за неговото обединение и за неговото освобождение.

Г. г. народни прѣдставители! Не говоря тукъ отъ името на нѣкоя партия; азъ говоря като българинъ. Никакъвъ шовинизъмъ не ме ръководи и никакви завоевателни стремления не ме ръководятъ, тѣй както тѣ не сж ръководили българина досега въ неговитъ борби за свобода и за обединение. Никой българинъ не се е борилъ и не се е сражавалъ за завоевание на чужди земи, а се е борилъ, страдалъ и страда за своята свобода и за своето обединение. Като е тѣй, азъ мисля, че изразявамъ желанието на цѣлия български народъ, безъ разлика на партии, да бжде българското правителство на стражъ за защита интереситъ на българитъ въ царството и интереситъ на българитъ, за които посѣгатъ съ хищнически апетитъ нашитъ съсѣди.

Моля, прочее, г. министъръ-прѣдседателя да отговори на моето питане въ това отношение.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. министъръ-прѣдседателъ.

Х. Кабакчиевъ: Никаква разлика нѣма между аргументитъ на г. Пешева и г. Пастухова.

Г. Занковъ: И азъ имамъ едно подобно питане. Ще смѣтамъ, че се отговаря и на него.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Вашето питане е на друга тема.

Другъ пѣтъ, може-би утрѣ, може-би въ слѣдующето засѣдание, ще отговоря и на него.

Г. г. народни прѣдставители! Двѣтѣ питання, които току-що изслушахте, засѣгатъ безспорно въпроси, които интересуватъ всички българи и тукъ и вънъ отъ оградата на Народното събрание и заради туй азъ държа да отговоря на тѣхъ колкото е възможно по-скоро. Питането на г. Пастухова е получено на 1 того въ канцеларията, а мене се съобщи на 2 и азъ днесъ считамъ за свой дългъ да отговаря на него. Но понеже и г. Пешевъ бѣше направилъ едно подобно питане малко по-рано, съгласихъ се да се развиятъ и двѣтѣ заедно.

И двѣтѣ питання иматъ за цѣль да се освѣдоми Народното събрание отъ авторитетно мѣсто, отъ правителството, има ли нѣщо истинно въ тия слухове, които достигатъ до насъ отъ всички краища на България, па и отъ странство, чрѣзъ вѣстници и въ които се съдържатъ нѣкакви прѣдвѣждания, прѣдсказания, твърдѣния даже на сигурни факти, какво не само че въ прѣдсоящата конференция на мира въ Версайлъ България нѣма да получи онова справедливо признание, споредъ общото съзнание на българския народъ отъ години, може да се каже отъ дѣня на раждането на българската държава досега, че тѣзи земи, за които се говори, сж български, населени съ българи и иматъ пълното право да искатъ да се съединятъ въ едно общо управление, въ едно общо отечество, но даже че части отъ освободената вече България, отъ царството, щѣли да се отнематъ отъ насъ и да се прѣддадатъ на нѣкои отъ нашитъ съсѣди, на гърци и на сърби. Тѣзи слухове безспорно сжществуватъ, азъ не мога да ги отрека, защото знамъ безпокойството, което тѣ прѣдизвикватъ въ всички крѣгове, а така сжщо понѣкога и въ крѣгове, които сж твърдѣ близко до правителството и

които слухове идват тукъ до народното прѣдставителство. Но трѣба да ви кажа, че една отъ най-мѣжнитѣ работи на свѣта е да опровергаваш слухове, които не знаешъ отъ кѣдѣ идатъ и на какво се основаватъ. Какъ да ги опровергавашъ? Нан-доорю опровержение е да се рекомендува на тѣзи хора, до които достигатъ подобни слухове, неизвѣстно отъ какви източници произхождащи, да не ги взематъ подъ внимание, да се отнасятъ съ пълно спокойствие, съ хладнокрѣвие, а въ повечето случаи и съ пълно прѣнеорѣжение и недовѣрие къмъ тѣзи слухове, които могатъ да дойдатъ до насъ по пѣтици, които ги чули единъ отъ друго — на този му билъ казалъ грѣцки офицеръ, на онзи, сръбски комендантъ, а на трети, ако щете, нѣкои офицеръ отъ сѣгласенската войска — за това, което прѣдстоело да се направи или за онова, което ошло направено въ Парижъ, въ Версайль, въ тази или онази комисия или подкомисия.

Г. г. народни прѣдставители! Трѣба да се знае, че България съ примирието, подписано на 29 септемврий 1918 г. съ сѣгласенското главно командуване, прѣдставявано отъ генералъ д'Епере, главнокомандующъ на източнитѣ войски на Сѣгласиенето, е получила правото на примирие, а бѣдащата си сѣдба, опрѣдѣленото на нейнитѣ териториални граници е прѣдоставила всецѣло на великитѣ държави, тъй както тѣ ще се събератъ и прѣдставляватъ въ бѣдащата конференция на мира, която тогава още не се знаеше даже кѣдѣ ще бѣде. Струва ми се, че постѣпвайки така, българскиятъ народъ, прѣдставляванъ отъ своето правителство, направи една умна, наложителна и най-цѣлесобразна, споредъ тогавашнитѣ обстоятелства, мѣрка. Той се довѣри на човѣшката съвѣсть не на една държава, не на единъ народъ, не на своитѣ съсѣди, противници въ войната, съ които се е сражавалъ вече и еднѣжъ, и дважъ, а съ нѣкои и трижъ, а се довѣри на това, което се вика съвѣсть на човѣчеството, на тази цивилизация, която цѣлото човѣчество е могло досега да създаде, съ всичкитѣ ѣ принципи, съ всичкия ѣ моралъ, съ всичката човѣчностъ и съ всичкото правдолюбие и безпристрастие, които има въ нея. Постѣпвайки така, ние ни най-малко не грѣшимъ и не сгрѣшихме, защото ние не можемъ да се откажемъ да върваме, че на земята има правда, има съвѣсть, има човѣколюбие, има извисени принципи за свободата на народитѣ да се самоопрѣдѣлятъ, да искатъ да живѣятъ свободно и да намѣрятъ единъ кѣтъ на земята, за да се пекатъ на слѣпцего свободно. Тази вѣра не може да се отнеме нито отъ мене, нито отъ васъ, нито отъ никого. И когато ние довъряваме нашата сѣдба на цѣлото човѣчество, което тамъ ще се прѣдставя, азъ мисля, че ние можемъ да бѣдемъ и трѣба да бѣдемъ съвършено спокойни и да чакаме да чуемъ думата на това човѣчество, която нѣма да бѣде думата на гърцитѣ, нѣма да бѣде думата на сѣрбитѣ, нито пъкъ думата на ромѣнитѣ, съ които народи ние сме въ споръ и съ които не сме способни единъ на другъ да си раздадемъ правосѣдие, единъ на другъ да си признаемъ човѣшки права, единъ на другъ да си признаемъ историческитѣ и националнитѣ граници, а това ще бѣде думата на други народи, по-велики, по-силни и съ по-възвисяни начала и принципи, народи, въ добавъкъ, не тъй заинтересовани въ нашата сѣдба, въ нашето бѣдаще, въ нашитѣ ревандикации, въ нашитѣ национални искания, както щѣ тѣзи току-що споменати отъ мене малки народи. Е добръ, ще дойдатъ отъ Ксанти или ще дойдатъ отъ Добруджа, или ще дойдатъ отъ Скопие и Нишъ бѣгалци, които ще искатъ да смущаватъ духа ви; ще дойдатъ инженери, които ще мѣрятъ тукъ или тамъ; ще дойдатъ офицери, които ще питатъ населението какво е, какво се чувствува, какъ се съзнава, но ние не трѣба да се смущаваме отъ всичко това. Нека всѣки, който се интересува да открие истината за прѣдѣлитѣ на българското племе, за чувствата на българското племе, за чувствата на онѣзи населени, за които ние имаме претенции, че принадлежатъ на насъ, че сѣ наши братя, нека всички дойдатъ да питатъ, нека всички дойдатъ да провѣрватъ и да изучаватъ. Отъ това ние нито трѣба да се страхуваме, нито да правимъ прѣдположения, че нашата сѣдба за еди-кое мѣсто, еди-кое пристанище, еди-кой градъ е прѣдрѣшена. Ние сами искаме да стане това изучаване, ние сами искаме да стане плебисцитъ, ние сами прогласихме, че искаме да се разрѣшатъ нашитѣ национални въждѣления възъ основа на принципа на народноститѣ и върху свободното изказване желанията на населението. Ние никога не сме искали да ни дадатъ правда по принципа на равновѣсието, да ни дадатъ правда по принципа на стратегията. Ние сме искали тъкмо този високочовѣченъ и най-справедливъ принципъ на народността, който е провъзгласенъ формално и официално отъ прѣд-

седателя на Сѣвероамериканската република и приповторенъ многократно отъ всички други велики съюзници на Сѣвероамериканската република. А щомъ това ние изповѣдаме, нека ходятъ, нека питатъ, нека разузнаватъ — отъ това не трѣба да се стрѣскаме, казвамъ азъ. Ние трѣба, както досега, тъй и въ бѣдаще, докато чуемъ тази присѣда, да се въорѣжимъ съ всичкото хладнокрѣвие, съ всичкото спокойствие на духа, което винаги прилича на онзи човѣкъ, който се чувствува, че е правъ, и да не се тревожимъ, да не тревожимъ съвѣстѣта и духа си съ слухове, които могатъ да дойдатъ най-често отъ нашитѣ противници, които иматъ всичкия интересъ да смущаватъ духа ни, да ни тревожатъ, за да могатъ да видятъ и въ нашата страна такива размирици, каквито ние виждаме другаде, дѣто цѣли народи пропадатъ или се разориватъ или самоунищожаватъ въ граждански войни и съ това компрометиратъ цѣлото свое бѣдаще.

Но има нѣщо, ще ми кажатъ прѣдговорившитѣ, пъкъ и другитѣ, които ме слушатъ въ тая ограда, което е повече отъ единъ слухъ, и азъ знамъ, кое особено засилва тѣзи страхове въ сръбата на нашитѣ добри граждани. То е писането на грѣцкитѣ вѣстници въ края на първата половина на м. мартъ. Дѣйствително, грѣцкитѣ вѣстници, които се издаватъ въ Солунъ, и тѣзи, които се издаватъ въ Цариградъ на грѣцки и на французки, започнаха едно тържество, въ което описваха своитѣ сполуки и дойдоха даже дотамъ да наричатъ втората недѣля отъ първата половина на м. мартъ „грѣцка недѣля“. защото въ тази недѣля именно се разрѣшили грѣцкитѣ искания въ Парижъ въ най-благоприятна смисълъ, че Гърция щѣла да вземе не само туй, което има досега, ами още и острови, и по адриатическия брѣгъ земи, и българска Тракия, и турска Тракия, и чутъ-ли ѣе и Цариградъ и Смирна и малоазийския брѣгъ и всичко — нѣщо като еднорѣмешната византийска империя. Тържествуватъ хората! Нека гържествуватъ, но трѣбваше да се попитаме хладнокрѣвно, на какво се основава тая радостъ? Естествено е на прѣвъ погледъ други, като гледа отъ страна, да си помисли, прѣдполагайки, че всѣко дѣйствие на човѣка трѣба да има логика, че трѣба да се прѣдизвика отъ нѣщо, което да оправдава това дѣйствие, че може-би да има нѣщо истинно въ тая радостъ на гърцитѣ. Насъ не ни смущаваше това, което се касае до тѣхнитѣ претенции за острови, за всевъзможни брѣгове на всевъзможни морета, но интересуваше ни това, което тѣ говорѣха за вземането на българска Тракия, тъй наречената Западна Тракия. Тя е българска до Мидия-Еносъ, както и източната частъ на Македония. Но въпросътъ се касае до туй, което е въ границитѣ на нашето владѣние. Оказа се, че тия слухове не сѣ били достатъчно основани и нѣкои грѣцки вѣстници подиръ нѣколко дни започнаха да ги смекчаватъ и даже да ги опровергаватъ и да ги наричатъ, че сѣ прѣждевѣрменни. И бѣше ясно, че тревогата е била съвършено напразно. На 15 мартъ единъ мѣродавенъ френски вѣстникъ, какъвто е „Le temps“, напечаталъ едно съобщение, което тукъ се получи 10—15 дни по-късно, едвамъ къмъ края на мѣсеца, което засили тая тревога и тъкмо като резултатъ на тая тревога се яви, както виждаме, вече въ края на мѣсеца питането на народния прѣдставителъ г. Пастуховъ. Азъ ще прочета това съобщение на „Le temps“, за да мога послѣ да ви кажа, до каква степенъ то е безосновно. Това съобщение казва: „Новитѣ граници на България сѣ били изучени отъ двѣ различни комисии: комисията по грѣцкитѣ работи за границата отъ къмъ Тракия, и комисията по ромѣнскитѣ и югославянскитѣ работи за границата между България и Сърбия. Колкото се касае до тая послѣдната граница — значи, сръбската или югославянската — и ромѣнската, рапортътъ на комисията не е още депозиранъ, свѣршенъ и прѣдаденъ. Въ всѣки случай изглежда сигурно, че всичкитѣ искания, прѣдставени отъ Сърбия, нѣма да получатъ удовлетворение.“

Ж. Бакаловъ: Значи, нѣкои ще получатъ удовлетворение!

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Това съобщение, дадено въ тая неопрѣдѣлена форма, че се изучавали претенцитѣ на Сърбия и че рапортътъ не билъ още готовъ, не билъ депозиранъ и че едно нѣщо е сигурно — че сѣрбитѣ, тъй както си правятъ исканията, нѣма да получатъ пълно удовлетворение — менъ ми се струва, не е отъ естество да разтревожи никого. Ние не знаемъ въ какво отношение тѣ нѣма да получатъ удовлетворение, но ние, българитѣ, не сме заинтересовани въ тѣзи граници; ние разбираме едно, че въ всѣки случай тъй както тѣ ги прѣдвяватъ по отношение на насъ, нѣма да ги получатъ.

Ако това е така, азъ мисля, че най-елементарното нѣщо, което би трѣбвало да се заключи, е че сѣрбитѣ, които претендиратъ не само да задържатъ Македония, но така сѣщо учимъ се, че сѣ претендирали и за една ректификация, на нашата стара граница откъмъ Видинѣ, откъмъ Западна България, сигурно нѣма да получатъ удовлетворение, защото отъ всички безосновни претенции на сѣрбитѣ тия претенции, очевидно, сѣ най-безосновнитѣ. Лесно е да се докаже, че не само тѣзи граници на България откъмъ Сърбия, западнитѣ, сѣ чисто български, но даже че Нишъ и Пиротъ до прѣди 40 години сѣ били чисто български, населявани отъ българско племе и сѣ влѣзли въ състава на оная Западна България, която бѣше прѣдвидена отъ посланишката конференция на великитѣ сили въ 1876 г. Слѣдователно, ако има нѣщо безусловно, което на първо врѣме ще се признае за такова, то сѣ тѣзи тѣхни претенции — за Македония спорѣтъ е отъ по-сетнѣ. Македония, както знаете, прѣвъ това врѣме бѣше въ рѣцѣтъ на Турция — нито на Сърбия, нито на България — за нея ставаха съглашения, договори, война и т. н.; туй би трѣбвало да се счита малко повече спорно, отколкото онуй, което повече отъ 40 години е стояло безспорно за странитѣ и не е прѣдизвикало една война между двата народа. Слѣдователно, казвамъ, най-малкото нѣщо, което би могло да се извади отъ туй комюнике, ако ние го повѣрваме, че то е авторитетно, че то е черпено отъ добъръ източникъ, е едно успокоение въ това отношение поне, а не единъ страхъ, какъто сѣ си задали ония господа, които сѣ писали писма отъ Кулско и Видинско и сѣ се страхували, да не би сѣрбитѣ да дойдатъ да взематъ тѣзи земи. Г. г. народни прѣдставители! Споредъ мене, нищо подобно не би могло да се помисли, да се допусне, ако се чете туй съобщение, а друго съобщение отъ подобно естество нѣма. Туй е едничкото. Напротивъ, казвамъ, би могло да се почерпи едно успокоение. Каква частъ отъ другитѣ сѣрбски претенции сѣ приети и счтени за основателни отъ комисията, споредъ това съобщение, и каква частъ отъ тѣхъ ще бѣдатъ приети окончателно отъ конференцията на мира, отъ 10-тѣ прѣдставители на великитѣ сили въ конференцията на мира, които рѣшаватъ окончателно, то е още въпросъ на бъдещето. Но страхове, като тѣзи, които се изказаха отъ г. Пешева, които азъ чувахъ и отъ други народни прѣдставители тѣзи дни, които идваха да ме питатъ, сѣ абсолютно безосновни и ние трѣбва да ги отхвърлимъ съ пълно прѣзрѣние и недоумение като измислици, пушани отъ нашитѣ противници, които искатъ да смутятъ духоветѣ ни, да отровятъ кръвта ни, да ни изкаратъ отъ онова хладнокръвие, отъ една солидностъ, отъ онова достойнство, съ което ние се държимъ прѣвъ всичкото врѣме отъ катастрофата, отъ подписването на примирието и до днесъ, и надѣвамъ се и въ бъдеще по сѣщия начинъ.

Втората половина на това съобщение бѣше съ малко по-друго естество. Тя гласи слѣдующето: (Чете) „Колкото се касае до Тракия, напротивъ, знае се, че комисията по гръцкитѣ работи е дала своя рапортъ. Ако нейнитѣ заключения бѣдатъ приети“ — значи, тѣ не сѣ приети още — „България ще загуби цѣла Западна Тракия“ — т. е. това, което ние днесъ владѣемъ — „и ще види своята граница докарана на едно доста значително разстояние отъ Одринъ. Тя ще си запази само правото за единъ икономически достѣп до Егейско море“. Това е съобщението. Пакъ ще кажа, че като чете човѣкъ това нѣщо, като знае, че в. „Temps“ е единъ сериозенъ органъ, единъ отъ първитѣ французки органи, обикновено добръ освѣдоменъ, би могълъ отъ това да започне да се безпокои, би могълъ да се поколебае въ онази вѣра, въ она надежда, която има къмъ великитѣ държави въ тѣхната справедливостъ, безпристрастие и т. н., качества, които всички имъ признаваме, и да почне да мисли, че тукъ най-послѣ може да стане една грѣшка, може България, която е била вече достатъчно пѣти онеправдавана, и въ Берлинъ съ берлинския договоръ, и въ Букурещъ въ 1913 г., и при други случаи, може и този пътъ да бѣде злощастна и пакъ да пострада. Но за щастие комюникетъ въ вѣстника говори най-напрѣдъ за едно заключение, което дала комисията по гръцкитѣ работи и което заключение има още, за да получи каква годъ стойностъ, да бѣде прѣдставено на конференцията, да бѣде одобрено и само тогава ще има значение. Тая комисия по гръцкитѣ дѣла само защото дала такова едно заключение, това още не е достатъчно. Но което е по-важно, то е, че съобщението въ в. „Temps“, едничко отъ своя видъ, нѣма го въ никой другъ френски вѣстникъ, нѣма го въ никой английски или италиански вѣстникъ, а знае се, че когато подкомиситѣ, които разрѣшаватъ специални въпроси, дойдатъ до едно извѣстно заключение, тѣ го съобщаватъ. И отъ самото начало ко-

гато се започнаха засѣданията на тѣзи комисии и подкомисии, бѣше дадено едно предупреждение въ смисълъ, да се не вѣрва нищо друго, освѣнъ онѣзи официозни съобщения, които ще бѣдатъ направени. И това прѣдупрѣждение биде направено наврѣмето тѣкмо за да не става тая тревога, която азъ виждамъ, че изпита нашето общество, нашето гражданство въ твърдѣ широкъ размѣръ. Азъ бѣхъ и въ провинцията и видѣхъ, че и въ провинцията хората, безъ даже да бѣше напечатано туй комюнике, отъ уста на уста, по пѣтници и телефони, сѣ се заразили отъ страха и сѣ се алармирали мнозина и се чудатъ, какво ще правятъ при такава неправда, която би била сторена съ България, като ѝ бѣде отсѣченъ изходътъ къмъ Бѣло море, като ѝ бѣде вземено и туй даже, което има днесъ и което притежава. Така че първото прѣдупрѣждение, което трѣбва да си направимъ като хора умни, което ще трѣбва да стане орѣжие срѣщу други, които искатъ да ни смущаватъ или интригуватъ, е, че официозно съобщение за нѣкакво рѣшение на комисията по гръцкитѣ дѣла въ такъвъ смисълъ, въ който е напечатано въ в. „Temps“, нѣма въ никой другъ френски вѣстникъ, въ никой английски вѣстникъ — а имаме и английски вѣстници добръ освѣдомени, които слѣдятъ всѣки день за онуй, което става въ подкомиситѣ имъ — нѣма и въ никой италиански или други вѣстници; оставатъ гръцкитѣ, цѣната на които азъ ви казахъ по-рано; тѣ могатъ всѣки день да съобщаватъ каквото имъ е угодно. Вѣстникътъ е отъ 15 мартъ, слѣдователно, прѣдполага се, че той дава рѣшения, които сѣ най-късно отъ 14 мартъ, а до днесъ ние имаме повече отъ 20 дни, никакво съобщение официозно не е дошло, за да подкрѣпи, че дѣйствително такова едно заключение е дадено въ такъвъ смисълъ, макаръ и отъ комисията за гръцкитѣ дѣла, за да отиде послѣ въ главната комисия или да отиде въ комисията на 10-тѣ и т. н., за да получи по-нататъшно одобрение. Нѣмането на едно потвърждение на това, азъ мисля, че подрѣпя нашия скептицизмъ, нашето недоверие къмъ основателността на това съобщение. То си остава съобщение на единъ вѣстникъ, който може да бѣде по-голямъ въведенъ въ заблуждение отъ заинтересовани лица, които искатъ да разпространяватъ този слухъ или искатъ да го популяризиратъ въ срѣдата на публиката, като нѣщо вѣроятно, като нѣщо справедливо, като нѣщо прѣдстоящо и т. н. Богъ знае съ какви цѣли това може да се прави.

Но като е въпросътъ, г. г. народни прѣдставители, да се контролиратъ казванята на вѣстници, азъ ще ви прочета една депеша, която е дадена 15 дена по-късно отъ туй въ другъ единъ вѣстникъ, на който авторитетътъ въ Англия е не по-малкъ отъ този, който „Temps“ може да има въ своята страна, която депеша, поради изричното казване въ нея отдѣ се държатъ тия свѣдѣния — нѣщо, което го нѣма въ съобщението на „Temps“ — получава много по-голямъ значение, много по-голямъ достовѣрностъ, отколкото туй, което току-що ви прочетохъ и което толкова обезпокои всички ни. Една телеграма отъ 30 мартъ — значи, 15 дни по-късно отъ съобщението на „Temps“ на кореспондента на „Westminster gazette“, въ Лондонъ гласи: (Чете) „Добръ информираниятъ парижки кореспондентъ на „Westminster gazette“, въ едно успокоително съобщение изказва своята увѣреностъ, какво рѣшителността, която британската делегация на мирната конференция проявява за постигане на единъ най-свършенъ въ това отношение миръ, щѣла да се отрази въ мирния договоръ, който прѣдстои въ скоро време да бѣде публикуванъ. Сѣщиятъ кореспондентъ се позовава на авторитета на една високопоставена личностъ“ — кореспондентътъ се позовава на авторитета на една високопоставена личностъ, това вече е нѣщо повече, отколкото съобщението на в. „Temps“, който не казва отдѣ черпи свѣдѣнията си — „че конференцията нѣмала намѣрение да нарушава териториалнитѣ права и че въ това отношение страхътъ, изпитванъ отъ нѣкои отъ заинтересованитѣ европейски народи, е свършено безосновенъ“. — Страхътъ, който се прѣдизвиква отъ такива съобщения, е безосновенъ. — „Проектиранитѣ отъ Лойдъ Джоржа точки на мирния договоръ, които ще служатъ за основа на разискване, сѣ били нарочно или съзнателно, умишлено редактирани въ духа на голѣма умѣреностъ, защото се чувствували или се съзнавали, че мирниятъ договоръ трѣбва да бѣде нѣщо приемливо и желателно“. — „Безъ съмнѣние, мирътъ ще бѣде строгъ за Германия, обаче най-голямъ грижа се взема, щото той да бѣде справедливъ въ очитѣ на умѣренитѣ и добръ освѣдоменитѣ германци. Принциплътъ на самоопредѣленето на народитѣ ще бѣде строго прокаранъ“ — „righteousness“, е казано — „по отношение разпрѣдѣлянето на териториитѣ“. Това е една депеша, която, струва ми се, говори много повече на ума и на вѣрата на човѣка и

по източника, от който иде, и по авторитетността, с която се дава, и по мѣстото, дѣто е напечатана, и по врѣмето, когато е дадена, отколкото онуй съобщение, което ни разтревожи. И четейки тия думи, ние виждаме веднага какъ възкръсва въ нашата паметъ месажътъ, посланието на прѣдседателя на сѣвероамериканската република, въ което този принципъ на самоопредѣление на народитѣ бѣше поставенъ на първо мѣсто и въ което послание се казваше, че народитѣ не могатъ да служатъ за обмѣна като вещи въ сдѣлките, които ще си направятъ побѣдителитѣ съ побѣденитѣ или по-силнитѣ съ по-слабитѣ, и че въ основата на бѣдния миръ трѣбва да легне защитата и покровителството на по-слабитѣ народи по отношение на по-силнитѣ, азъ бихъ казалъ въ случая, на тия, които сѣ побѣдители надъ ония, които сѣ били побѣдени. Четейки това тукъ, азъ виждамъ, че то напълно конкордира съ онѣзи възвишени принципи, които не позволяватъ, както се изрази народниятъ прѣдставителъ г. Пастуховъ, да се наказва единъ народъ, да се осакатява въ своето бѣдеще развитие заради грѣшкитѣ на неговитѣ управляващи, заради грѣшкитѣ на тѣхната политика, когато се знае, че този народъ не е сподѣлялъ тази политика, или не се е солидаризиралъ съ нея.

Х. И. Поповъ: Този народъ се би за тази политика, за обединението си.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Нека да се на-каже единъ народъ, като българския, както каза г. Пастуховъ, тогава, когато той би направилъ нѣщо противъ цивилизацията, противъ спокойствието на народитѣ, противъ голѣмитѣ интереси на мира и за въ бѣдаче, но не разбирамъ да се наказва, напр., македонското плѣме, което не е участвувало въ дѣлото на България, въ обявената отъ нея война, или да се наказватъ добруджанци, за една война на България спрѣмо Ромѣния, въ която тѣ не сѣ взели никакво участие, нито сѣ я прѣдизвикали, нито сѣ я създали, нито сѣ я обявили.

Х. И. Поповъ: Тѣ се биха заедно съ всички за своето обединение.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Тѣ се биха, но тѣ не обявиха войната — обърнете внимание на думитѣ ми.

Х. И. Поповъ: Да, но биха се.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Биха се. И македонцитѣ се биха, но тѣ се биха за своето освобождение отъ едно иго, подъ което бѣха потиснати, . . .

Х. И. Поповъ: Тѣ се биха за обединението си съ българитѣ, защото сѣ единъ народъ съ тѣхъ — затова се биха.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: . . . а тѣ не обявиха една война отъ империалистически побуждения, въ каквото нѣщо може да се обвинява една държава, когато иска да си присѣдини други мѣстности. Въ добавѣкъ, азъ не влизамъ въ онѣзи подробности, които сѣ много важни, но които при отговора на едно питане е неумѣстно да развивамъ, за които вие скоро ще имате два тома, напечатани на френски езикъ, съ които се доказва, че исканията на България, които тя е прѣдвявявала прѣзъ всички периоди на своето сѣществуване, не сѣ били искания за завоюване или потискане на народи, които не щатъ да бждатъ подъ нея (Нѣкои отъ либералитѣ рѣкоплѣскагъ), а сѣ били искания, за да се даде свобода на други народи.

И тѣй, г-да, това би било достатъчно, за да ме освободи съвършено да ви доказвамъ по-нататѣкъ каква стойностъ иматъ слуховѣтѣ, които досега сѣ достигнали до насъ по този прѣдметъ, че Западна Тракия щѣла да бжде дадена на Гърция. Истина е, че тѣ я искатъ, истина е, че Венизелосъ е направилъ единъ мемоаръ, който иска и тази частъ отъ Тракия, както и другата и т. н., обаче да е нѣщо рѣшено въ този смисълъ, това не е вѣрно. Имаме едно още по-ново съобщение — въпрочемъ, едвали е по-ново, отъ 26 мартъ е — на единъ грѣцки вѣстникъ, „Македония“, отъ Солунъ, който прѣдава изявленията на грѣцкия министъръ на просвѣщеніето Дикасъ, който като посѣтилъ Солунъ, направилъ прѣдъ единъ отъ редакторитѣ на в. „Македония“ слѣднитѣ изявления: (Чете) „Истина е, че по националнитѣ ни въпроси нѣмаме нѣщо окончателно. Туй е понятно отъ само себе си, защото се знае, че конференцията още не е взела окончателни рѣшения“ и т. н. — нѣма нужда да чета всичкото. — „Повтарямъ: ние нѣмаме

рѣшение по този или онзи нашъ въпросъ. Имаме само признаци за добрия обратъ на нашитѣ национални въпроси. Тѣзи признаци, увеличени, бидоха прѣдставени за моментъ като факти, когато не бѣ възможно да има такава нѣщо прѣди окончателната дума на мирната конференция“. Ето въ кой видъ даже единъ грѣцки министъръ говори на вѣстникаритѣ. — „Въ всѣки случай, вижда ми се, че както крайнитѣ оптимисти побързаха, тѣй и крайнитѣ песимисти бързатъ, оповѣстявайки неблагоприятенъ ходъ за националнитѣ ни въпроси“ и пр. — една дума, която конкордира съ онова, което ви прочетохъ по-рано, и която съвършено отслабва писаното отъ в. „Temps“.

П. Даскаловъ: Вие цитирате само вѣстникитѣ, а ние искаме нѣщо повече.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Питай кайзеръ Вилхелма.

(Прѣдседателското мѣсто заема прѣдседателътъ)

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: За жалостъ това, което прочетохъ днесъ, не бѣ прѣдадено въ нашия печатъ по едно опущение на Дирекцията на печата, която е прѣдала само една частъ отъ тази телеграма на „Westminster gazette“, а другата е оставена безъ внимание, като-че-ли е безъ важностъ. Азъ ви прочетохъ сега това, което вие не знаете отъ вѣстникитѣ, но което трѣбва да се знае тукъ и което трѣбваше да се възпроизведе въ вѣстникитѣ, защото то има сѣществено значение за успокояване на обществото, за да не се тревожатъ напрасно, безъ нужда, добритѣ български граждани.

Но, г. г. народни прѣдставители, азъ считамъ за нужно по този поводъ, по поводъ на тѣзи питання, понеже уважаемиятъ народенъ прѣдставителъ г. Пастуховъ особено наблегна върху нѣкои точки и изказа нѣкои мисли, както и г. Пешевъ изказа извѣстни безпокояства и опасения за сѣдбата на нашитѣ съотечественици въ Македония, Тракия и Добруджа, считамъ за умѣстно да кажа още нѣколко думи върху онова, което за мене е достатъчна основа, за да отхвърля всѣкакви подобни слухове и инсинуации, когато биха дошли и отъ по-мѣродавно мѣсто. За мене абсолютно не е допустимо, щото такава една неправда, каквато г. г. прѣдговорившитѣ имаха прѣдъ видъ и на която тѣ ставатъ отзивъ, да бжде извършена съ България. И за да не говоря по всичкитѣ наши национални искания, ще се спра върху онова, което се касае до Тракия, защото тя е именно, която даде поводъ за тѣзи безпокояства.

Г. г. народни прѣдставители! Нашето искане за Тракия, основано върху принципа на народността свободно самоуправление, е толкова безспорно, че великитѣ държави не могатъ безъ да захвърлятъ принципа на народноститѣ, о който сѣ рѣшили, както виждате отъ туй съобщение да се държатъ „rigoureusement“, строго, да уважатъ претенциитѣ на Гърция. Нашитѣ искания върху Бѣломорския край не само че се основаватъ на статистически и етнографически данни и изслѣдвания на множество хора, на изслѣдвания, които и частни пѣтешественици — географи и статистици — и официални лица сѣ дали въ миналото, но се основаватъ върху изричното самопризнание на единъ авторитетенъ прѣдставителъ на противната страна, Гърция, какъвто е днесъ Венизелосъ, въ качеството на такъвъ-же министъръ-президентъ, авторитетенъ прѣдставителъ на Гърция въ недавншното минало. Ако почитаниятъ прѣдседателъ на министерския съвѣтъ въ Гърция и пръвъ неинъ делегатъ въ конференцията днесъ, който пише тѣзи мемоари, въ продължение на петъ години три пѣти е признавалъ официално и по единъ недвусмисленъ начинъ, че не само тази Западна Тракия, която днесъ имаме, но и източна Македония, която тѣ днеска иматъ по Букурешкия договоръ отъ 1913 г. и въ която влизатъ Сѣресъ, Драма и Кавала, сѣ български или че трѣбва да бждатъ български, че сѣ части отъ българската земя и трѣбва да принадлежатъ на България — имаме ли ние нужда отъ нѣкакъвъ плебисцитъ, имаме ли ние нужда отъ нѣкакви по-мѣродавни доказателства, за да убѣдимъ непрѣдубѣденитѣ велики народи, въ лицето на тѣхнитѣ високи прѣдставители, че дѣйствително Тракия е българска и че трѣбва да бжде дадена на България? И имайки тази вѣра въ великитѣ държави, не виждайки какви интереси на тѣзи велики държави могатъ да бждатъ накарнени, нащърбени ако се приложи принципътъ на самоопредѣление на народитѣ къмъ насъ въ дадената мѣстностъ, азъ не допускамъ никакво съмнѣние, че този край, Западна Тракия, българска, и заедно съ него онзи, въ който влизатъ Сѣресъ, Драма и Кавала, могатъ да бждатъ присѣдени по справедливостъ, по принципитѣ, които сѣ изповѣлани и които ще служатъ за основа на всесвѣтския

миръ, освѣтъ на България. И безъ да имаме нужда да убѣждавамъ васъ въ правотата на нашата кауза, азъ искамъ да мотивирамъ моето вѣтрѣшно спокойствие и убѣждение въ това отношение.

Х. И. Поповъ: Ние сме убѣдени, но убѣдете тѣхъ.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Азъ ще ви напомня, че въ м. мартъ 1913 г. прѣди шестъ години, когато грѣцкиятъ министъръ-прѣдседателъ Венизелосъ бѣ запитанъ въ грѣцката камара, както сега вие питате мене, мисли ли той, че „може да остане Тракия полъ българско владичество слѣдъ освобождението си сега, дѣто живѣятъ толкова много грѣци, въ особености въ градоветъ“ и т. н. и „какви мѣрки мисли той да вземе, за да осигури свободата на тѣзи грѣци и присъединението имъ къмъ общото отечество“, г. Венизелосъ е казалъ въ камарата — значи въ най-мѣродавното мѣсто: „По необходимостъ компактни групи грѣцко население ще минатъ полъ господството, полъ владѣнието на нашитѣ съюзници. И това не е защото тѣзи области бѣха завладѣни отъ нашитѣ съюзници или защото тѣ го искатъ, но защото по географически причини ние сме принудени да приемемъ това. И това е толкова вѣрно, че даже ако нашитѣ съюзници се покажеха разположени да ни оставятъ да разпростремъ нашитѣ граници къмъ тѣзи области, за да включимъ грѣцкото население къмъ себе си, азъ поне въ качеството си на отговоренъ министъръ, не бихъ пожелъ подобна граница, пълна съ опасностъ за насъ. защото ако ние трѣбваше да се разпростираме безъ прѣкъсване по протежението на морето, за да включимъ всичкото грѣцко население отъ Тракия въ Грѣция, така продълговато, безъ грѣбначенъ стълбъ по протежение на морето. Грѣция би била по-слаба, отколѣто, ако границата ѝ се закрѣгли въ друго направление“. Вижайте тѣзи географически причини, които сѣ караха Венизелоса въ това вѣрме да казва, че не само че нѣма да го иска, но ако нашитѣ съюзници, българитѣ, се разбѣратъ въ това вѣрме, биха поискали да ни ги дадатъ, той и тогава нѣма да го иска и нѣма даже да направи такава поотлъговата Грѣция безъ грѣбнакъ, а ще поиска да се разпростре тя въ друго направление.

Нѣкой отъ либералитѣ: Сега не казва така.

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Тогава той дѣйствуваше съ онази способностъ, съ онази умѣреностъ, съ онази далновидностъ, която го направи прочутъ въ свѣтъ, въ Европа най-малко. Г. Венизелосъ, казвайки това, получи одобрение на камарата, вотъ на довѣрие. Г. Венизелосъ въ Грѣция и вънъ отъ Грѣция и при прѣговоритѣ по лондонския миръ минаваше като единъ — това му спечели общи симпатии въ него вѣрме, които продължаватъ и сега върху неговата личностъ — като единъ умѣренъ, справедливъ и поѣдвливъ държавникъ, при това съ куражъ да може да изважла отъ заблуда своитѣ съотечественици тогава, когато тѣ по съображения повинностически искатъ нѣща, които не могатъ да се осъществятъ. Малко по-сетнѣ въ 1913 г., въ Лондонъ, на 17 май старъ стилъ или на 30 по новъ стилъ, се подписа лондонскиятъ договоръ за миръ при посрѣдничеството на шестѣ велики държави. Този договоръ носи подписа на великитѣ държави, тѣхното олобение, носи подписа на Грѣция, Турция, Сърбия, Черна-Гора и България. Границитѣ на България отъ къмъ изтокъ бѣха признати отъ г. Венизелосъ, въ съгласие съ всичкия свѣтъ, въ съгласие съ съвѣстѣта и прѣдѣнката на шестѣ велики държави които бѣха посрѣдници при сключаването на мира между Турция и нейнитѣ противници въ него вѣрме и които опрѣдѣлиха крайнитѣ прѣдѣли на разпоностранието на българското плѣме съ линията Миѣлия—Еносъ, нито по-нататѣкъ, нито по-насамъ; г. Венизелосъ очевидно съзнаваше, чувствуваше и признаваше, че всичката тази частъ нататѣкъ, която отива до Миѣлия—Еносъ заслужено ще се даде на България, че тя може да ѝ има и никакъвъ споръ по отношение заемането на тия мѣста той нито въ Лондонъ, нито слѣдъ лондонския миръ не прѣдѣвяваше. Можеше да има споръ между насъ и Турция — то е другъ въпросъ — но между насъ и грѣцитѣ никакъвъ споръ не бѣше възможенъ. Два дена слѣдъ подписването на тоя миръ, на 19 май, въ сключенията таенъ съюзъ между Грѣция и Сърбия, който имаше за цѣлъ да осигури на двѣтѣ държави владѣнието на извѣстни земи въ Македония и който бѣше насоченъ противъ България, защото тѣ си гарантираха взаимно обладаването на тѣзи земи, като се задѣлжаваха въ случай на нужда да се биятъ съ България и да ѝ обявятъ война, ако е нужно, за да наложатъ тѣзи граници, г. Венизелосъ

въ този договоръ не само не искаше Западна Тракия. Деде-Агачъ, Скеча и Гюмюрджина, не само не искаше Сѣресъ, Драма и Кавала, а се ограничаваше въ една линия отъ тази страна защото и едната и другата държава си опрѣдѣлиха границитѣ, какво ще искатъ да взематъ отъ Турция, респективно отъ България, за да ѝ измѣстятъ отъ извѣстни нейни претенции по договоритѣ, които тя имаше въ особености съ Сърбия. И тамъ ние виждаме, г. г. народни прѣдставители, че въ чл. 4 е казано изрично слѣдующето: (Чете) „Двѣтѣ договорящи страни се съгласяватъ, че граничитѣ линии сръбско-българската и грѣцко-българската ще бѣдатъ опрѣдѣлени споредъ принципа“ — не на народността, дѣ има грѣци и дѣ има сѣрби, но — „споредъ принципа на ефективната окупация“ — значи, дѣто сѣ се намѣрили, макаръ че българитѣ сѣ хоѣли заради тѣхъ на Чаталиджа, а тѣ сѣ сѣдѣли на сѣнка и на припекъ — „споредъ принципа на ефективната окупация и равновѣсието между тритѣ държави“. По този принципъ, принципътъ на равновѣсието, трѣбваше Грѣция да получи достатѣчно земи, за да бѣже въ равновѣсие съ Сърбия спорѣмо България. И тѣрсейки туй равновѣсие, казва се по-нататѣкъ: (Чете) „както слѣдва: сръбската граница“ . . . — нѣма да ѝ чета вече, тя не е важна за сега, а ще чета грѣцката — „Грѣцката граница откъмъ България ще остане на България, по лѣвия брѣгъ на Ак-спосъ (Варлапъ), територитѣ окупирани отъ грѣцкитѣ и сръбскитѣ войски сръщу Гевгели и Давидово ло Бѣл-сия планина и Дойранското езеро“ — сега, знаете, искатъ и Неврокопъ — „слѣдъ, минавайки на югъ отъ Кукучинъ, ще прѣсича р. Струма на сѣверъ отъ моста на Орлякъ и ще се насочва прѣзъ Тахинското езеро на рѣката Ангиста къмъ морето, малко на изтокъ отъ залива Елефтера“ — оставя се Кавала съвѣршено отатѣкъ — споредъ личната, ладена попобно въ приложение трето на настоящия договоръ“, дѣто има карта. Значи, че и когато е сключванъ съюзъ противъ насъ и тогава г. Венизелосъ не е мислилъ нито за Западна Тракия, нито за Източна Македония; опрѣдѣляйки отъ тѣзи принципи, които азъ прочетохъ, които се съдържатъ въ неговата декларация полъ камарата, той счита, че това трѣбба да се остави на България. Въ буквурешкия договоръ, слѣдъ една кратъко-продълителна война, слѣдъ една война, въ която бѣха петъ държави противъ една, България, и въ която война Грѣция и Сърбия се считаха заедно съ Ромѣния за побѣдителки и трѣбваше да диктуватъ мира на България като побѣдена, даже тогава претенцитѣ на грѣцитѣ не отидоха до тамъ, да се затвори изходътъ на България къмъ Егейското море и да ни се даде само единъ икономически по-ходъ. Напротивъ, знае се — и тукъ въ вашата сѣбна има даже живи още лични свѣдѣтели — че г. Венизелосъ лично е билъ наклоненъ, щото Кавала и Драма да се оставятъ на България, а само Сѣресъ е взизалъ въ неговитѣ вѣзделения. Обаче той е заявилъ, че е билъ единъ момѣтъ, когато помѣнскиятъ кралъ е настоявалъ тоже на туй и въпросътъ е билъ готовъ да се разрѣши въ този смисълъ, когато едно изрично запрѣщението на кралъ Константиновъ, поддѣжано отъ Кайзера, отъ императора Вилхелмъ, е направило невѣзможно да се остави това на България, и по този начинъ, лонѣйтѣ и въпоѣки примирителности и отстъпчивостѣта на Венизелоса, Кавала Сѣресъ и Драма сѣ попаднали въ рѣшитѣта на грѣцитѣ. Въ това отношение, г. г. народни прѣдставители — ние можеби скоро ще се раздѣлимъ съ васъ — ако азъ нѣмамъ възможностъ, да ви напоя онова експозе по външната политика, за което говорихъ при прочитането на декларацията на кабинета, още при назначаването ми за министъръ на външнитѣ дѣла, ако, казвамъ, нѣмамъ възможностъ да го напоя сега, при Камарата, считамъ за нужно поне да напоя тая цитата, която е отъ извѣрредна важностъ сега, а именно по какъвъ начинъ Кавала и Драма останаха въ грѣцитѣ. То сѣ двѣ телеграми, които се намиратъ напечатани въ грѣцката официална бѣла книга, съдѣржаща събитията отъ 1914 до 1918 г. и въ която грѣцка бѣла книга, официално, повтарямъ пакъ се намира една телеграма на Теотоки, министъръ на Грѣция въ Берлинъ, до кралъ въ Атина, отъ 22 юлий 1914 г. или 4 августъ н. с., слѣдъ започването на войната между Австрия и Сърбия, Русия, Англия, Франция, Германия и Белгия и въ която е казано слѣдующето: (Чете)

„Императорътъ заповѣдва да се каже на Ваше Величество“ — на грѣцкия кралъ — „че единъ съюзъ е сключенъ днесъ между Германия и Турция“. — Това е, значи, на 22 юлий. — „България и Ромѣния се турятъ сѣщо отъ къмъ страната на Германия. Германскитѣ кораби, които се намиратъ въ Сръдиземно море, ще се присѣдинятъ къмъ турската флота, за да дѣйствуватъ заедно. Съ това

Ваше Величество ще констатира, че всичките балкански държави сж се турили на страната на Германия въ борбата, прѣдприета против славизма. Негово Величество, като съобщава тѣзи съображения за свѣдѣния на Ваше Величество, моли, като прави апелъ на другаря, на германския маршалъ, съ когото се гордѣеше германската армия въ момента, когато този титулъ му бѣше даденъ, и на шурята, и като му припомня, че благодарение на неговата поддръжка, на поддръжката на Негово Императорско Величество Кайзера, Гърция можа да си запази окончателно Кавала, да благоволи да заповѣда, щото мобилизацията на неговата армия да се тури на страната на императора и да върви заедно рѣка въ рѣка против славизма, общиятъ неприятель. Императорътъ е прибавилъ, че той прави този послѣденъ и бързъ апелъ къмъ Ваше Величество въ този моментъ, единъ отъ най-критическите, и че той е убѣденъ, че Ваше Величество ще се отзове на неговия апелъ. Ако Гърция не се тури на страната на Германия, тогавъ всичко ще бѣде скжсано между Гърция и империята.

Най-послѣ Негово Величество ми каза, че той Ви иска днесъ да турите въ изпълнение туй, което Ваше Величество сте толкова пжти говорили прѣдъ него или сте разисквали съ него — *tant de fois discuté*. — Той ми забѣлжѣ, че понеже българитѣ, спрѣмо които императорътъ и Германия никога не сж били благоприятни, се турятъ на негова страна, и щомъ това е така, той се надѣва, че още повече Гърция ще направи сжщото.

Азъ трѣбва да прибавя, че императорътъ ми се пока извънредно рѣшенъ въ това, което ми каза. Подпись: Теотокисъ“.

На тази телеграма е отговорено на 25 юлий отъ Щрайтъ, министъръ на външнитѣ работи въ Атина отъ името на грѣцкия кралъ слѣдующето: (Чете)

„Моля ви да прѣдадете слѣдующето въ отговоръ на Вашата телеграма отъ 22 юлий“ — на императора разумѣва се.

„Императорътъ знае, че моитѣ лични симпатии и моитѣ политически мнѣния ме влѣкатъ на негова страна. Азъ нѣма никога да забравя, че ние на него дължимъ Кавала. Слѣдъ едно зрѣло размишление не ми е възможно да видя какъ азъ ще мога да му бѣда полезенъ и какъ ще мога да мобилизирамъ тутакси моята армия. Срѣдиземно море е въ владѣнието на съюзенитѣ английска и французка флоти. Тѣ биха съсипали нашата флота, военна и търговска, тѣ биха ни взели островитѣ и въ особеност биха ни възпрѣпятъствуваѣ да концентрираме нашата армия, което концентриране не може да се направи, освѣтъ по море, защото нѣма още желѣзници. Безъ да му бѣдемъ полезни въ нѣщо, ние ще бѣдемъ изтрити отъ картата. Азъ съмъ принуденъ, прочее, да мисля, че ни се налага единъ неутралитетъ, това, което ще му бѣде много полезно съ увѣренieto, че нѣма да бутнемъ *Ses amis de mes voisins* — неговитѣ приятели отъ моитѣ съсѣди, до тогава, докогато поне тѣзи послѣднитѣ“ — значи съседитѣ — „не закачатъ въ нищо нашитѣ мѣстни балкански интереси“.

Виждате, слѣдователно, на какво се дължи вземането на Кавала отъ грѣцитѣ. То е едно императорско, германско дѣло.

П. Даскаловъ: То е и французко дѣло, т. министре. Нелѣйте да четете само грѣцката бѣла книга. Четете и другитѣ книги, защото и Франция е еднакво причина за това. (Възражения отъ блоковитѣ групи)

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Азъ сега говоря за грѣцката книга. Когато Вие прочетете други книги, тогава ще видимъ други заключения, но сега азъ чета тази.

П. Даскаловъ: Четете тази, защото мислите, че мили очи ще направите на Франция. Франция е еднакво виновна за Кавала, както Германия.

Прѣдседателътъ: (Звъни)

Министъръ-прѣдседателъ Т. Теодоровъ: Това е едно издание, което е направено въ Парижъ, дѣто се знае всичко това. Азъ не мога да разбера, че тия книги ще отидатъ да консолидиратъ едно дѣло, което е имало за главна задача възпрѣпятъстването на България да се тури въ контактъ съ Англия, Франция, Америка, Италия и т. н., изобщо съ онѣзи държави, които биха имали свободенъ и евтинъ достъпъ, търговски и културенъ, по морето. За Германия бѣше отъ първостепенна важностъ България да бѣде затворена откъмъ Бѣло-море. Азъ не мога да упрѣквамъ германцитѣ, че тѣ сж си разбирали интереситѣ и

че тѣ хубаво сж ги защищавали. За тѣхъ бѣше важно България да бѣде хинтерландъ за Австрия и Германия, за да може да изнася своитѣ продукти по желѣзницитѣ къмъ тѣхъ и да получава съответнитѣ продукти пакъ отъ тѣхъ, а не да има свободенъ излазъ на Бѣло-море, та да може да намѣри конкуренти на Германия въ лицето на Англия, на Франция, на Америка, на цѣлия свѣтъ, защото знае се, че излазътъ на Бѣлото море е единъ излазъ далеко по-благоприятенъ за България отъ този, който може да бѣде прѣзъ Варна или Бургазъ. И, г. г. народни прѣдставители, това бѣше до такава степенъ върно и несъмнѣно, до такава степенъ бѣше една програма на германския народъ, на германскитѣ интереси, че когато ние склучихме 500-милионния заемъ — първиятъ и послѣденъ заемъ, който получихме отъ Германия — между другитѣ не финансови условия, които вие знаете, бѣше и това: прѣдоставете на Германия правото да се построи пристанището Порто-Лагосъ, но безъ срокъ. За тази цѣль се задържаха 50 милиона франка, но не се вземаше задължение кога ще бѣде построено пристанището. Мойтъ възгледъ тогава бѣше и сега си остава, че слѣдъ като е затворена за насъ Кавала и като се знаеше, че Дедеагачкото пристанище не е пригодно да бѣде единъ добъръ морски портъ за нашитѣ съобщения съ морскитѣ държави, Германия се боеше да не би България да направи пристанище въ Порто-Лагосъ и за това си казваше: „Добрѣ ще бѣде да го вземемъ ние въ концесия, но безъ срокъ, да го построимъ, и по този начинъ България да не може да намѣри едно добро пристанище въ него“. Германцитѣ сж прави, тѣ иматъ своя интересъ, тѣ иматъ нужда отъ сурови продукти, тѣ иматъ нужда България да бѣде въ сферата на тѣхното икономическо влияние и тѣ дѣйствуватъ. Но питамъ се азъ: великитѣ държави, които днесъ въ всичко търсятъ да намалятъ силата на Германия и, отнемайки ѣ колониитѣ, знаятъ, че ще я лишатъ отъ най-сжщественото за нейната икономическа сила, ще искатъ да извършатъ, да санкциониратъ съ уважаване исканията на Венизелоса, онова, което въ сжщностъ не бѣше идея на Венизелоса, онова, което не бѣше искане на Венизелоса и на грѣцкия народъ, онова, което бѣше искане и даръ на кайзера? Ето по какви съображения като се водя, вървайки — пакъ ще го повторя — въ справедливостъ, въ благоволенieto на тѣзи велики народи, които не могатъ да дойдатъ да наказватъ нашия народъ или да спъватъ неговото развитие само затуй, защото той се е намѣрилъ единъ денъ въ война съ тѣхъ, безъ да е искалъ да води война съ тѣхъ и безъ да я е обявилъ, а само защищавайки свободата на своитѣ братя противъ сърбитѣ, ще отидатъ да извършатъ тази неправда. Може Венизелосъ да бѣде много краснорѣчивъ, може статистикитѣ му да бѣдатъ много убѣдителни — тѣ въ сжщностъ сж погрѣшни всички — обаче великитѣ държави не могатъ да паднатъ въ неговия капанъ, колкото и ловко да бѣде той приготвенъ. Тѣ лесно ще разбератъ, че за България излазътъ на Бѣло море е една икономическа необходимостъ и че Гърция безъ грѣбнакъ не може да изобразява само една лента, съ която да прѣгражда пжта на съсѣдитѣ си, за да не могатъ да се турятъ въ сношение съ цѣль свѣтъ. Тия географически причини, за които говори г. Венизелосъ въ онова врѣме, не прѣставатъ и днесъ да бѣдатъ сжщитѣ, защото географията и днесъ е сжщата, вънъ отъ другитѣ съображения национални, които така сжщо сж въ наша полза. Ето защо, безъ да се простирамъ повече върху тази тема, защото имамъ да отговарямъ само на едно питане, азъ казвамъ, че слуховѣтъ, разпространени по този предметъ, сж абсолютно безосновни, че възможността да се издаде такава една присжда противъ България, противъ нейното бѣдаше, само за да се рекомпенсиратъ, тѣй да се каже, да се наградятъ заслугитѣ, каквито може да има Гърция въ тази война или въ своето минало или въ своето бѣдаше, ми се показва абсолютно невъзможна, неестествена, невѣроятна. Независимо отъ това, всичкитѣ разпитвания чрѣзъ лични срѣщи, които ние можемъ да имаме съ хора, които могатъ да знаятъ тукъ повече или по-малко за онова, което става въ Парижъ, сж сжщо така въ смисълъ, че нищо подобно тѣмъ не е извѣстно и, слѣдователно, трѣбва да се счита, че нищо подобно не е направено досега. Какво е досега направено, какво се готви тамъ да се направи, това нито тѣ го знаятъ, нито азъ го знамъ, нито, ми се струва, и въ Парижъ отъ сега още го знаятъ. И заради туй всѣкакво питане въ това отношение, докогато не бѣдатъ приготвени текстовѣтъ, докогато не бѣде получено съгласieto на всичкитѣ, а това съгласие ще трѣбва да бѣде общо, единодушно, за да се вземе едно извѣстно рѣшение, всѣкаква тревога е напразна, суетна и не може, освѣтъ да ни бѣде вредна.

Г. г. народни представители! Азъ се спирамъ много върху тази точка, както виждате, и говоря наобщирно, защото въ днешния моментъ, въ моментитъ, които ще прѣживяемъ ние до деня на сключването на мира, спокойствието на духоветъ въ България е повече наложително, отколкото всѣки другъ пѣтъ. Азъ считамъ, и не прѣставамъ да твърдя това прѣдъ васъ съ рискъ даже да стана баналенъ, че спокойствието, поддържането на реда и мъжественото търпѣние до деня, когато сѣдбата на България ще бѣде рѣшена заедно съ сѣдбинитъ на толкова други народи, които сж замѣсени въ тази война, и на други, които не сж замѣсени и на които сѣдбинитъ ще бѣдатъ рѣшавани тамъ, е едно отъ първитъ, ако не единственото условие, подиръ правотата на нашата кауза, за да можемъ ние да бѣдемъ удовлетворени тъй, както правотата на нашата кауза заслужава.

И знаейки това, поставенъ на това мѣсто, мой дългъ е да ви го повтарямъ при всѣки случай, да го кажа на българския народъ, за да го знае, защото не искаме въ това отношение да остане каквото и да е съмнѣние. Всѣко потърсване на реда въ България не може да бѣде освѣтъ гибелно не само за нашето бъдеще, г. г. народни представители, но и за нашето настояще. Нека това го знае всѣки, който мисли да мѣти водата въ България, който мисли да разбърква, който иска да създава безредици; нека знае, че посѣга не само на бъдещето, на идеалитъ на българския народъ, на онѣзи идеали, за които той водѣ три войни и скѣпи жертви даде, но че излага на рискъ и настоящето на този народъ. Тази е причината, поради която азъ състохъ за нужно да се разпростра малко повече, отколкото може би ще ви се покаже, че е било нужно, за да опровергая тѣзи тревожни слухове и за да апелирамъ още и по този поводъ къмъ благородието, мъжественото търпѣние и постоянството на българския народъ. (Ръкоплѣскане отъ блоковитъ партии)

Прѣдседателъ: Доволенъ ли сте отъ отговора, г. Пастуховъ?

К. Пастуховъ: Г. г. народни представители! По своя характеръ питането не се нуждае отъ единъ утвърдителенъ или отрицателенъ отговоръ. Доводитъ, които г. министъръ-прѣдседателъ ни наведе, за да опровергае разпространенитъ за смѣтка на България слухове или да ни укрѣпи въ правотата на нашата кауза, ги намираме всинца за основателни. За съжаление, обаче, противната страна, каквато сме ние, нѣма възможностъ още да бѣде чула тамъ, дѣто ще се рѣшава нашата сѣдба, и отъ това ние много страдаме. Азъ бихъ желалъ нашата дипломатия да може да успѣе да прѣвъзмогне всички прѣчки, за да ѝ се даде право да бѣде изслушана, прѣди да бѣде съставено мнѣнието за разрѣшението на нашия въпросъ, макаръ и въ главни черти. Още когато правихъ питането си, азъ знаехъ, че окончателно рѣшение нѣма, защото рѣшението на подкомисията по прѣкия въпросъ още не е окончателно и безапелационно разрѣшение на българския въпросъ. Освѣтъ тази комисия, поради сложността на въпроситъ, има друга, както знаемъ, комисия на четиритъ, която тайно, най-накрая, споредъ обстоятелствата, споредъ натиска, споредъ хиляди други съображения, ще рѣшава въпроситъ, а тѣзи въпроси сж много и сложни. Европа е изправена прѣдъ една задача, разрѣшението на която, можеби, ще надминава човѣшкитъ усилия и на най-далновиднитъ политики. Толкова повече въ такъвъ случай ние сме поставени въ положението да хлопаме, да апелираме, за да дочакаме единъ траенъ и справедливъ миръ. Защото убѣденъ съмъ, че народитъ, каквото и несправедливо рѣшение на въпроситъ да се даде, ще прѣживяватъ. Нова заря изгрѣва за човѣчеството, която носи освобождение на поробенитъ народности, както носи освобождение на поробенитъ класи и сѣловия. Всичкиятъ въпросъ е да вложимъ довѣшки и граждански усилия, да спестимъ това врѣме, прѣзъ което ние ще трѣбва да бѣдемъ прѣгзани отъ колелото на историята. Малката България трѣбва да има амбицията да влѣзе и тя въ семейството на народитъ и да се намѣри не подъ колелото на историята, но да държи съ единия край това колело, за да го движи напредъ. Отъ всички побѣдени страни България е единичката страна, която е запазила най-голтмъ редъ и спокойствие, възможни въ едно ненормално врѣме, каквото е днешното; тя е единичката, която се мъчи да се прѣроди, да се освободи отъ прѣхвоветъ на миналото съ усилията на народа по единъ миренъ начинъ, прѣзъ пѣтя на етапитъ и, слѣдователно, като не прави главоболія, каквито прави една Унгария, една Австрия, една Германия, на парижката конференция, тя заслужава съ право едно по друго третиране заради туй, че съ реда и спокойствието си избавя отъ

излишни грижи тѣзи, които сж натоварени да разрѣшатъ въпроситъ на свѣта и които знаятъ, че докогато нѣма миръ, редъ и спокойствие, разрѣшението на въпроситъ, можеби, рискува да остане само на книга разрѣшение, опровергано отъ дѣйствителността още на другия день. Ние сме въ право да очакваме, щото този аероплагъ на четиритъ да не се подава на аспирацитъ на тѣзи апетитни съсѣди въ лицето на сръбскитъ, грѣцкитъ и ромѣнскитъ управници, които, плуващи въ щастие сега, се самозабравятъ и искатъ да унищожатъ България или да я доведатъ до едно нищожество, за да могатъ тѣ да господствуватъ на Балканитъ. Бъдещето трѣбва да принадлежи, и убѣденъ съмъ, че ще принадлежи на всички балкански народи, еднакво на България, на Сърбия, на Ромѣния и на Гърция, когато тѣ живѣятъ въ миръ и сговоръ и когато тѣ нѣматъ една политика на притѣснение една спрямо друга. Но това нѣщо ние трѣбва да искаме да го постигнемъ прѣзъ нашата политика. Колкото и въ безпомощно положение да се намира нашиятъ народъ и нашето правителство по отношение на въпроситъ отъ възпалена политика, азъ мисля, че все тъй безмѣлвно не трѣбва да се понася всичко онова, което въроятъ може да се случи върху нашитъ глави. Онѣзи слухове, които проникватъ въ мѣрдавия печатъ, ние сме длъжни своевременно да ги опровергаемъ; на ония прѣдчувствия, които можемъ да имаме за едно или друго неблагоприятно разрѣшение на нашия въпросъ, ние трѣбва да реагираме. Жестътъ и тукъ е потребенъ, той нѣма да врѣди на реда и спокойствието. Ако е потребно да падне едно правителство, да слѣзе единъ министъръ отъ властъ, да се направи да се усвоятъ други методи на управление, то трѣбва да се направи въ интереса на България. Ние не сме дошли да властвуваме, заради властъта, защото не искаме да имаме облаги отъ тази властъ, а защото искаме да дадемъ другъ обликъ на управлението на България, и тамъ дѣто управлението става неприятно или дѣто то дохожда въ конфликтъ съ великитъ сили, за да реагира, то може да отстъпи, за да покаже на общественото мнѣние на Западъ, че то не бива да се оставя да бѣде водено отъ единъ бѣсенъ шовинизъмъ, овладѣлъ нашитъ съсѣди, които нѣматъ друго желание, освѣтъ да видятъ България разпнната на кръстъ и българскитъ народъ поваленъ на земята. Ето тази е моята мисль, и азъ бихъ желалъ тя да бѣде усвоена отъ народното прѣдставителство. И за-качкитъ, които се отправятъ отъ противната страна отъ тамъ (Сочи либералнитъ групи) въ говора на г. Теодорова, сж най-малко умѣстни, г-да, защото не е въпросъ за издаването на една присѣда върху вашата политика. Ние сме имали случай да се произнасяме върху нея и нѣ имаме и другъ пѣтъ случай да говоримъ върху нея. Азъ съмъ единъ, между другитъ, най-прононсиранъ противникъ още прѣди войната на германофилския купецъ на тази политика, въ която искахте да поведете България. Но въпросътъ тукъ се касае за единъ интересъ много по-голямъ, отколкото дребнната партизанска закачка, съ която ние въ такъвъ случай си служите. (Нѣкои отъ групитъ на блока ръкоплѣскаха)

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ д-ръ И. Момчиловъ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Петъръ Пешевъ.

П. Пешевъ: Г-да! Прѣди всичко, длъженъ съмъ да отблъсна намека за нѣкакво си германофилство и за нѣкакво служене на бившето правителство и на партиятъ, които сж го поддържали, на интереситъ на Германия. Нѣкой отъ бившето правителство и отъ хората, които сж го поддържали, не е служилъ освѣтъ на българския народъ и въ интереса на страната. (Ръкоплѣскане отъ либералнитъ групи)

Азъ се радвамъ, г-да, на оптимизма на г. министъръ-прѣдседателя и одобрявамъ напълно аргументитъ, които той изтъкна въ полза на българската кауза; той внася едно успокоение въ нашата срѣда и, убѣденъ съмъ, въ срѣцата на цѣлия български народъ. Но туй успокоение, г. г. народни представители, не е тѣлно, прѣдъ видъ изолираността на България отъ цѣлия свѣтъ, прѣдъ видъ невъзможността на нашето правителство да прѣдстави тия чудесни аргументи и доказательства въ полза на България прѣдъ аероплага на побѣдителитъ. Ние сме безспокойни затуй, защото противъ България се поиготвя една присѣда, която можеби ще бѣде основателна, можеби ще се основава на прѣдчититъ на Уилсона, но съ какво сме гарантирани ние, че тамъ, прѣдъ тия аероплаги, не ще прѣдолѣятъ шовинистическитъ искания и домогания на нашитъ съсѣди противници, когато при тия тѣхки домогвания гласътъ на българския народъ, гласътъ на нашето правителство не ще бѣде чутъ, защото възп-

рѣки официалното съобщение, че блокадата е вдигната и досега сме блокирани, и досега нашето правителство не е в положение да представи на тоя арестаг доклад за защита на българската кауза? Ето това е, г. г. народни представители, което не може да успокои нашата тревога въ очакване на присъдата, която ще се издаде. Въ туй отношение г. министър-председателът несъмнено замълча, защото нѣмаше какъ да каже какво има и какъ е застъпено нашето правителство прѣд конференцията за мира. Настоявамъ, прочее, отъ името на цѣлия български народъ да се застъпи нашето правителство прѣдъ представителитѣ на силитѣ отъ Съглашението да се вдигне тая обсада отъ България, за да има възможностъ и тя да си каже гласъ, защото България съ туй спокойствие, съ туй крайно търпѣние, съ тая тишина, която запазва, заслужава, мисля, довѣрието, за да не бъде подозирана, за да не бъде мажкана, за да не бъде изтезавана, а да бъде поне изслушана, прѣди да бъде осъдена. Вмѣсто да се вдигне блокадата, ние виждаме да се разпространява окупацията и надъ градовете като Варна по такива причини, споредъ мене, неоснователни, че нашитѣ български болшевики съ своитѣ агитации били тревожили тѣла на войскитѣ на Съглашението. Тази окупация, която говорятъ, че щѣла да се разпространи и надъ други градове, несъмнено е, още повече ни тревожи.

Врѣме е, прочее, да бъде оцѣнено достойното държане на българския народъ слѣдъ постигнатата го катастрофа поради борбата му за свобода и за обединение и да се даде възможностъ на българския народъ, чрѣзъ неговото правителство, да бъде той изслушанъ, прѣди да се издаде присѣда за неговото съществуване. (Рѣкоплетъ скане отъ либералнитѣ групи)

Прѣдседателствуващъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. министър-председателътъ.

Министър-председателъ Т. Теодоровъ: Г. г. народни представители! Въпроситѣ, които повдигна сега народниятъ прѣдставителъ г. Пешевъ, не получиха отъ мене никакъвъ отговоръ по-рано не затова, защото нѣмаше какво да отговорю, но защото тѣ нѣмаха нищо общо съ питането. Както г. Пастуховъ, тъй сѣщо и г. Пешевъ по поводъ питането изказаха много работи, които изискватъ освѣтление, които будятъ мисълта и любопитството на всички, обаче ние тогава ще се опклонимъ отъ реда въ нашия Парламентъ, ако вземемъ да ги разискваме сега. Заради туй азъ прѣмълчахъ. Но понеже г. Пешевъ настоява върху това мое замълчаване, азъ ще си позволя, въ отклонение отъ правилника и макаръ че това го нѣма въ питането, да дамъ освѣтление на Народното събрание.

България дѣйствиелно е изолирана, но тя не е изолирана по вината на днешното правителство, нито на снова, което е било прѣди него, а тя бѣше изолирана още прѣзъ врѣме на войната отъ цѣлия свѣтъ, съ изключение на съюзницитѣ си, които бѣха три, а подиръ сключване на примирието, както азъ имахъ случай и другъ пътъ да ви забѣлжа, понеже се поиска прижизването на всѣкакви сношения съ бившитѣ ни съюзници, ние по този начинъ се изолирахме съвършено. И това е едно положение, което произхожда не отъ неспособността на правителството или отъ неумѣнieto му да защитава интереситѣ на България, а отъ силата на случившитѣ се по-рано факти и събития, ужасни, мѣчителни, тежки за България, но независящи отъ правителството. И другъ пътъ азъ имахъ случай да забѣлжа, че положението на България слѣдъ примирието до мира стана и въ много отношения ще бъде по-тежко, отколкото въ врѣме на войната. Само човѣшки жертви нѣма да има и онѣзи въобще напрѣжения, които ставатъ прѣзъ врѣме на военнитѣ дѣйствия — тая е разликата; но че въ друго отношение положението на България става по-тежко, това азъ самъ ви го казахъ по-рано. Нѣма ли никаква възможностъ да се подобри туй положение, не сѣ ли длъжни великитѣ дѣржави, които виждатъ нашитѣ дѣла, нашитѣ постѣпки, нашата готовностъ да възприемемъ тѣхния съдъ, нашата готовностъ да сложимъ съдбата си въ тѣхнитѣ рѣчи, да се подчинимъ на тѣхнитѣ рѣшения, не могатъ ли се омилювати и да се създаде единъ по-другъ режимъ — този е въпросътъ, който ми се струва, тоже се засѣга отъ г. Пешева. И азъ имамъ впечатление, че великитѣ дѣржави не искатъ да ни измѣчатъ, не искатъ да ни поставятъ въ всички тѣзи тежестни условия, въ които ние се намираме, не по тѣхна воля, не и по вина на правителството, а по силата на нѣщата. И когато азъ се оплаквамъ въ това отношение, казвамъ ми: „Вижте другитѣ“ — и ми питатъ: „Койтъ?“ — които сѣ по-злѣ отъ васъ. Това е единъ дачъкъ, който вие ще плащате, едно страдание, което вие

ще носите по силата на нѣщата, а не поради нашата зла воля или нежелание да ви облекчимъ положението“.

Вие говорите за блокустъ. Блокустъ по отношение на България се вдигна много по-рано — той едва сега се вдига за Австрия. Вдигна се още прѣзъ послѣднитѣ числа на февруарий, прѣзъ втората половина на м. февруарий. Но вие казвате: „Ние сме още въ блокустъ фактически“.

Да, защото туй, което можеха да направятъ великитѣ дѣржави — да вдигнатъ запрѣщението да идватъ чужди параходи въ нашитѣ пристанища, то се направи, обаче нѣма параходи, които да дойдатъ. Количеството на потъналитѣ въ моретата параходи въ свѣта, вслѣдствие на потопяванията, вслѣдствие на разрушенията, е толкова голѣмо, че днесъ всѣки гледа да изпрѣвари другитѣ, да удовлетвори своитѣ нужди, че тогазъ другитѣ. И хората ни казватъ по отношение на прѣхраната: „Ние имаме задължение най-напрѣдъ спрѣмо себе си, да нахранимъ и удовлетворимъ себе си съ каквото имаме нужда, слѣдъ това имаме задължения спрѣмо нашитѣ многочислени съюзници, слѣдъ това имаме задължения спрѣмо неутралнитѣ дѣржави, които се държаха благоволително къмъ насъ, и само слѣдъ това дохожда задължението да дойдемъ да помагаме на нашитѣ бивши неприятели и, по реда си, нѣма да ви оставимъ, нѣма да ви забравимъ“.

И азъ мисля, че великитѣ дѣржави направиха въ много отношения и искаха да направятъ нѣщо повече, отколкото ние бихме имали право да очакваме, щомъ поставятъ най-напрѣдъ себе си, съюзницитѣ си, неутралнитѣ, че тогазъ неприятелитѣ си. Обаче има факти, които не могатъ тѣй лесно да се отстранятъ. Блокустъ на нашия брѣгъ, на нашата граница е вдигнатъ. Параходи вече имаме пристигнали; надѣваме се и други тѣзи дни да пристигнатъ, а по-нататкъ ще захванатъ да пристигатъ още повече. То е едно фактическо положение, което не зависи само отъ запрѣщението на великитѣ дѣржави. Тукъ отъ нѣколко дена насамъ, прѣди четири дена, е пристигналъ единъ италиански параходъ въ Варна, пъленъ съ стоки, съ който ние третираме; днесъ е денътъ, въ който ще се подпишатъ окончателно условията; разтоварва се стока за нѣколко милиона франка — не е точно опредѣлено за колко. Но можеби ще бъде за 10 милиона, а можеби за 15 или 20 милиона; за 15 милиона е минималното, което е уредено. Цравятъ се прѣговори за още по-голѣмо количество стоки. Подиръ нѣколко дена очакваме да пристигнатъ отъ Цариградъ хиляда тона брашно, което сѣщо така ще бъде разтоварено въ Варна. Подиръ десетина дена очакваме да пристигне голѣмо количество петролъ и масла, идящи отъ къмъ Пирей, а слѣдъ това има да очакваме къмъ 10—14 априлъ два парахода съ 14 хиляди тона брашно, които тоже ще дойдатъ въ нашитѣ пристанища. И така, постепенно, споредъ възможността, ние ще бъдемъ освободени отъ блокуса. Не трѣбва да се мисли, обаче, че великитѣ дѣржави съзнателно ни измѣчатъ и не ни даватъ параходи. Тѣ иматъ своитѣ голѣми военни и други нужди, които ги каратъ да прѣдпочитатъ да служатъ най-напрѣдъ за себе си, за своитѣ нужди, за нуждитѣ на своитѣ съюзници, че тогава за насъ.

Колкото се касае за политическия блокустъ, за политическото уединение, азъ съмъ, който имахъ длъта прѣди всички васъ да го релелирамъ по сѣщия начинъ, по който го прави г. Пешевъ, прѣдъ великитѣ дѣржави. Не съмъ пропусналъ случая нѣколкократно да искамъ, щото на България да се позволи чрѣзъ свои прѣдставители да може да каже думата си, да представи оправданията си за своето поведение, ако то подлежи на критика или на обсъждане, да прѣдстави своитѣ доводи за защита на своитѣ национални домогвания, защото не може да бъде справедливъ този съдъ, който изслуша само едната страна и издава рѣшения безъ да изслуша другата страна. Това е така. Обаче на всички мои постѣпки — не трѣбва да се мисли, че съмъ останалъ съ скръстени рѣчи и запущени уста, или че не съмъ могълъ да почувствувамъ тежестта на туй положение, както вие го чувствувате, и че нищо не съмъ направилъ — отговорътъ, който имамъ, е такъвъ, че „докато не се подпише примирието съ Германия — и това примирие се очакваше да се подпише много по-рано — и докато не се подпише примирието, не мирътъ, съ всички дѣржави, съ които ние влязахме, ние не можемъ да влизаме въ прѣговори и да ви слушаме. До него врѣме нашитѣ граници ще останатъ затворени за поданицитѣ на воювалитѣ съ насъ дѣржави“. Това е пакъ едно послѣдствие отъ нашето положение на воюваща дѣржава. Можеби — не можеби, а сигурно — ние съ нашето поведение сега, съ нашето поведение въ миналото, ако щете, поеди войната и съ справедливостта на нашата кауза заслужавахме да се на-

прави за насъ едно изключение, въ сравнение съ другитѣ наши бивши съюзници прѣзъ врѣме на войната, и съвършено безпрѣпятствено и неповръдно за никого бихме могли да бъдемъ допуснати тамъ. Но има хора, които съ воювали съ насъ, които съ днесъ въ числото на побѣдителитѣ и които съ на друго мнѣние. Въпросътъ, слѣдователно, срѣща извѣстни мъжнотии. Ние трѣбва да държимъ смѣтка за мъжнотитѣ отъ подобно естество. Има се, обаче, надежда, че слѣдъ подписването на примирието съ Германия, което прѣдстои въ едно кѣсо врѣме, ние ще бъдемъ повикани, за да се чуе и нашата дума. И азъ не допускамъ, че може този великъ ареопатъ, който ще рѣшава нашата съдба, да я прѣдрѣши, да я отсѣди, безъ да ни е чулъ. Това нѣщо е абсолютно невъзможно, то е изключено и ние върху това не трѣбва да имаме никакво безпокойствие.

И така, ще имаме възможност да си кажемъ думата, когато бъдемъ допуснати тамъ. Но прѣзъ това врѣме, когато не сме допуснати, за да можемъ да кажемъ думата на България, за да я защитимъ съ онова, което е право, ние се постаряхме при всѣки случай, използвайки срѣшитѣ съ лицата, които прѣдставляватъ великитѣ държави тукъ — съ малкитѣ държави не се сношаваме, защото тѣ не благоволяватъ да дойдатъ къмъ насъ, освѣнъ по едно изключение, по единъ пътъ дойдоха да ни видятъ — да прѣдставимъ и защитимъ колкото можемъ каузата на България по посредственъ пътъ. Една комисия отъ вѣщи въ прѣдмета лица, която е назначена още миналата година въ м. ноемврий, е изработила два обширни, обстоятелствени мемсари, доклади, както щете ги кажете, единиятъ отъ които съдържа всичкитѣ доводи, които оправдаватъ българскитѣ национални домогвания, а другиятъ съдържа въ себе си опроверженията на всичкитѣ несправедливи обвинения противъ насъ въ жестокости, въ съюзническа измѣна, въ нелоялност и некоректност, въ варварщина, въ това, че сме недостойни да искаме още други народи да се присъединятъ подъ нашето управление, въ некултурност и т. н., оборва, тъй както заслужаватъ, всичкитѣ тѣзи обвинения, идящи най-много отъ страна на гърцитѣ и сѣрбитѣ. Тѣзи два доклада вече сѣ свършени, напечатани сѣ и сѣ поѣдалени пакъ, както казахъ, по посредственъ пътъ, за да отидатъ до компетентнитѣ канцеларии въ Парижъ и другатѣ. Може би въ утрѣшното или въ едно отъ слѣдующитѣ засѣдания тѣ ще бъдатъ раздадени и на г. г. народнитѣ прѣдставители, за да могатъ да видятъ какъ е била прѣдставена, какъ е била защитена българската кауза. Тогава почитаемото народно прѣдставителство ще види дали може да има нѣщо вѣрно въ упрѣка, който г. Пешевъ сега ми направи — впрощемъ, то не бѣше единъ упрѣкъ, а само едно, тъй да се каже, указание — по какъвъ начинъ ние сме си изпълнили дълга и мислимъ да го изпълнимъ за въ бъдеще. Азъ мисля, че когато вие прочетете тѣзи доклади, тѣзи мемоари, вие ще намѣрите, че българската кауза, тъй права и света, както е, е намѣрила добра защита и подкрѣпа отъ комисията и правителството. Защото нищо не е по-лесно, г. г. народни прѣдставители, отъ това да защитите едно дѣло, което само по себе си е чисто и право. (Рѣкопѣткане отъ групитѣ на блока) И заслугата не е на комисията, а тя е на дѣлото.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Понеже врѣмето на питанята мина, пристѣпаме къмъ дневния редъ — продължение разискванията по законопроекта за незаконно придобититѣ богатства.

Х. Гендовичъ: Азъ имамъ двѣ питання.

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Слѣдующия пътъ ще се отговори на Вашитѣ питання.

Има думата г. Владимиръ Молловъ.

В. Молловъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ продължителни дебати по законопроекта за отнемане въ полза на държавата незаконно придобититѣ имоти, азъ не желая да отнемамъ продължително вашето врѣме, обаче считамъ за необходимо отъ страна на нашата група, съ тѣзи нѣколко съображения, които ще изкажа тукъ, окончателно да опровергая нѣкои инсинуации, които излъзоха и въ печата, че демократическата група при внасянето на този законъ като-че-ли е искала да отсѣтствува, та е станало необходимо една отъ земеделскитѣ организации — тая на г. Стамболийски — съ своя ексодъ тържествено да влѣзе въ Народното събрание, за да спасява положението на кабинета. Нищо подобно не е имало, нищо подобно не е вѣрно, всичкитѣ наши дру-

гари бѣха на мѣстата си. И ако тѣзи господа, посрещнати отъ насъ, влѣзоха обратно въ засѣданието, то се дължи най-сетнѣ на съзнанието, че тѣ прѣди нѣколко дена, прѣди два-три дена, бѣха извършили една безподобна глупостъ. (Смѣхъ въ демократическата група) Но същеврѣменно азъ съмъ длъженъ да отговоря и на онѣзи неочаквани, какъ да кажа, подмѣтания, които бѣха отправени отъ нѣкои оратори отъ дѣсницата пакъ къмъ демократическата група, която като-че-ли е изгубила въ този случай пусулата и не знае какъ се е съгласила да поддържа единъ такъвъ противоконституционенъ, инквизиционенъ и умопомрачителенъ законъ. Това бѣха заключителнитѣ думи на бившия министъръ на правосъдието, г. Поповъ.

Х. И. Поповъ: Да, да, това е вѣрно.

В. Молловъ: Въ моитѣ ежедневни занятия — и въ теория, и въ практика — отъ дълго врѣме насамъ слѣдя резултатитѣ на наказателната репресия у насъ, дѣйствието на наказателния законъ по отношение на прѣстѣпленията и на прѣстѣпниците. Ако въ началото на 80-тѣ години навсѣкѣждѣ имаше една тенденция да се облекчава положението на подсѣдимитѣ, ако имаше тенденция да се хуманизира наказателното право, трѣбва да кажа, че въ другитѣ държави — и това като-че-ли е единъ общъ законъ въ развитието на общественитѣ явления — въ послѣднитѣ години се връщатъ къмъ идентъ, които бѣха по-рано изоставили, къмъ мѣрцитѣ и срдствата, които сѣщо така почти бѣха забравени. И въ много напрѣднали държави ние виждаме тѣлеснитѣ наказания да се поставяватъ, ние виждаме смъртното наказание, противъ което на млади години всички протестираха, да се прилага сега по начинъ и въ размѣри безподобни въ историята, като едно наказание, което не само служи за революционно срдство, но като едно наказание, което служи за прѣмахване на едно безредие, за възстановяването на една дисциплина, и, слѣдователно, като едно срдство, къмъ което сѣ прибѣгвали въ старо врѣме, като къмъ върховно срдство въ случаи, когато трѣбва да се даде една строга, рѣшителна санкция противъ извѣстни злоупотрѣбления. Въ нашия наказателенъ законъ и въ нашата наказателна политика се забѣлѣзваше сѣщото колебание. То се забѣлѣзва особено силно прѣзъ послѣдната война, когато сѣщото Народно събрание намѣри за необходимо, безъ възражение и дѣйствително по неконституционенъ начинъ, да допусне прилагането въ прѣдѣлитѣ на нашата армия на военно-наказателния законъ, дѣто санкцията бѣше ужасна, дѣто тя продължава да бѣде такава, дѣто за най-дребнитѣ дѣяния, дѣяния, които нѣматъ абсолютно никакво значение, които не могатъ да се считатъ за прѣстѣпления, а по-скоро за дисциплинарни простѣпци, се налагаха наказания, отъ които настрѣхваха коситѣ — минимално наказание 3 години тъмниченъ затворъ!

Х. И. Поповъ: Безъ обратна сила.

В. Молловъ: Това бѣ уредено съ указъ, внесенъ тукъ и неразисканъ отъ Народното събрание. Това не е конституционно.

Х. И. Поповъ: Обратната сила какъ ще оправдаете?

В. Молловъ: Същеврѣменно въ тази армия се внасяше единъ духъ на разтѣпие съ прилагането на наказателнитѣ наредби на общия наказателенъ законъ у насъ, които наредби въ това отношение бѣха извѣнредно меки. Случаитѣ на злоупотрѣбления, случаитѣ на прѣхосване,...

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: За да спасятъ България!

Х. И. Поповъ: Вие нѣма да спасите България, г. Фаденхехтъ; Вие само нѣма да я спасите.

В. Молловъ: ... случаитѣ на дѣяния, които възмутиха цѣлото общество, дадоха такъвъ резултатъ, че цѣлиятъ фронтъ се възмути, напр., отъ това осжждане, което стана на бившия кметъ на София за злоупотрѣбление, съ наказание 2½ години затворъ, когато войницитѣ за едно закѣснѣние, за едно отсѣтствие повече отъ 24 часа прѣтърпѣваха наказание повече отъ 3 години затворъ. Тази неравнсмѣрностъ въ репресията, а същеврѣменно, както казахъ, и общата недостатѣчностъ на тази репресия, доведе до голѣма нервностъ въ нашето общество. Ние сме една държава малка, знаемъ се отлично помежду си и ако въ идиллическитѣ врѣмена на нашата нова история дѣйствително всички можехме да се учудваме отъ пътѣ,

въ който вървеше нашето развитие, то отъ известно време насамъ — не отъ послѣдно, отъ доста далечно време ще кажа — започнаха да ставатъ такива работи, да се извършватъ такива дѣла, които дълбоко възмутиха и възмущаватъ всѣки единъ съзнателенъ български гражданинъ. Въ много случаи това сѣ дѣяния явно прѣстъпни, които подлежатъ или могатъ да подлежатъ подъ несъмнителната санкция на наказателния законъ. Въ много случаи, обаче, тѣ се извършватъ по начини много умѣли, при условия, при които не могатъ да се откриватъ лесно, но резултатитъ на които сѣ яви на цѣлия свѣтъ. И доколкото азъ можехъ да наблюдавамъ, тѣ започнаха да се явяватъ обикновено около Военното министерство, особено около артилерийската инспекция. Имаше прѣди време тукъ единъ почтенъ софийски гражданинъ, който въ туй отношение имаше голѣмата заслуга да поквари нѣкои отъ нашитъ висши офицери. Това се разпространи и въ други вѣдомства не толкова явно или не толкова силно. Но когато бѣше явно за София, че офицерчета, ще кажа азъ, сѣ малкъ чинъ, капитанчета и други, дохождатъ да построятъ спради, къщи и т. н., естествено бѣше заключението, че това не може да стане сѣ онова възнаграждение, което тѣ получаватъ като чиновници. Дойдоха редъ други скандали, дойде знаменитата афера, както ще кажа азъ, която получи известно начало въ Софийския окръженъ съдъ, а продължение въ държавния съдъ, на Шарлъ, Луи и т. н., които не даде никакви чувствителни резултати за моралното съзнание на нашето общество. Завърши се и този държавенъ съдъ пакъ въ Народното събрание сѣ една амнистия. Дойде друго. Азъ не ги поддържамъ, не знамъ защо съдътъ не се е произнесълъ, какво е имало, какво е нѣмало, но знамъ едно, че народътъ искаше правосъдието да се произнесе и не биваше Народното събрание подъ такъвъ или онакъвъ прѣдлогъ да намѣри начинъ за прѣкрятване на едно започнато дѣло. Това внесе едно друго още по-силно енервиране, по-големо незадоволство и по-голяма враждебностъ, която може да съществува между обикновения български обитателъ въ провинцията и гражданството въ София. Когато наказателната репресия по този начинъ не можеше да даде резултатъ, когато, отъ друга страна, бѣше явно, че се трупатъ богатства, които нѣматъ чистъ произходъ, които не могатъ да бъдатъ спечелени сѣ единъ обикновенъ честенъ трудъ отъ лицето, което ги притежава, естествено е, че въ една демократическа държава, каквато е нашата, неговуванието не можеше да не избухне, не можеше да не съществува и, слѣдователно, трѣбваше да се наложи въпросътъ за една правилна организация, отъ една страна, на правосъдието, а отъ друга страна, за памиране на начини, по които трѣбва да се тури най-сетнѣ край на това постоянно злоупотреждане, което ставаше отъ страна на наши, ще кажа, обществени служители, което, можеби, както ви казахъ, въ началото се намираше въ нѣкои министерства, но което постепенно се прѣнасяше навсѣкъдѣ, което засегна Народното събрание и което доби такива размѣри, че дѣйствително можеше да повлияе на фронта и да внесе убѣждение въ войника, че той се мичи тамъ, за да даде възможностъ на други въ тѣла да правятъ безобразия и да се обогатяватъ за смѣтка на народа. Трѣбва да има санкция, трѣбва да има спѣдство, за да се тури край на това, което у българския народъ се е образувало като едно убѣждение. Каква може да бѣде тя, какво може да бѣде това спѣдство? И тукъ азъ веднага чувамъ възражението, което се казваше: „Вие имате наказателни закони: който извърши прѣстъпление вие ще го дадете подъ съдъ: не се яви потърпѣливото лице, а ако това потърпѣливое лице бѣде държавата или нѣкое министерство, ще се яви държавниятъ адвокатъ и ще заведе граждански искъ, ще доказва факти и загуби, и както се казва: „Полна писатъ губерния!“ Но въ нашата държава тогава ще има това убѣждение — и го има — че това правосъдие, за което говорите, съществува само за онѣзи, които извършватъ дребни джепчишки, защото, щомъ се падне голѣмъ шаранъ, той скъсва мръжата на правосъдието и се губи.

Х. И. Поповъ: Това не е ли пакъ правосъдие?

В. Молловъ: Азъ сѣ туй искамъ да кажа, че правосъдието ще върши своята работа, но вие енервирате това правосъдие.

Х. И. Поповъ: А, ние!

В. Молловъ: Вие създадохте такива условия, при които правосъдието не може да изпълни до край своето назначение. При такова едно правосъдие, което само

вижда, че въ много случаи се явява безсилно, което вижда, че не може да послужи за постигането на она цѣль, за която то е създадено, естествено е, че въ такъвъ случай ние ще трѣбва да се замислимъ за онова, което трѣбва да сторимъ, защото на таква едно положение, на такива дни антидемократични прави трѣбва да се тури край.

Азъ мисля, че днешниятъ законопроектъ прави единъ опитъ въ това отношение, продължава единъ опитъ, който бѣше направенъ по-рано не отъ днешния министъръ на правосъдието, а бѣше направенъ отъ г. Бобчева; прѣдложението бѣше отъ него и бѣше заето отъ белгийското законодателство за чиновницитъ, които незаконно сѣ обогатени. Този законъ не даде никакви резултати. И, дѣйствително, трѣбва да се каже, че той, ако внесе едно начало, не създаде никакви практически условия за неговото прилагане, и бѣше достатъчно на нѣкого да съобщи, че той е спечелилъ нѣкаква сума отъ хазартни игри или да съобщи, че е спечелилъ по не зпамъ какъвъ немораленъ начинъ, обаче непрѣвиденъ като незаконенъ, за да се спре каквото и да е търсене на смѣтки или каквото и да е прѣслѣждане, но тоя законъ нѣмаше резултати, той бѣше умрѣлъ.

Д. Кьорчевъ: Той не е прилаганъ, г. Молловъ.

В. Молловъ: Не е прилаганъ и опититъ за прилагането му пакъ не дадоха резултатъ. Има два или три опита направени.

Д. Кьорчевъ: Само два опита сѣ направени за прилагането му.

В. Молловъ: Когато си повдигна у насъ въпросъ за този новъ законопроектъ за отнемане въ полза на държавата на незаконно придобититъ имоти, веднага се запита какво мисли да прави Министерството на правосъдието и се съобщи, че кодификационната комисия или нѣкои отъ членоветъ на тая кодификационна комисия, които, прочее, сѣ всички назначени отъ уважаемия г. Поповъ, намѣрили, че трѣбва да се развиятъ началата на тоя законъ отъ 1895 лѣто. И тогава се появи едно съмнѣние дали на тая почва, въ такава форма, той нѣма да остане също тъй мъртво дѣло, както той остана слѣдъ 1895 г. Тамъ бѣха и колебанията на моя колега г. Фаденхехтъ, защото и той отначало ги изразяваше и даже искаше да ги пише или е писалъ по този въпросъ. Но отпослѣ се разбира, че тая комисия върви въ другъ пътъ и мисли друго, яче да разбере тѣзи начала.

Х. И. Поповъ: Види се, тя помни още нѣкои и други правила отъ правото.

В. Молловъ: Кой?

Х. И. Поповъ: Комисията.

В. Молловъ: Тя е Ваша.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Сега всичко забравихме, г. Поповъ.

Х. И. Поповъ: Тя помни нѣщо отъ правото, а пъкъ г. Фаденхехтъ е искалъ да се забрави, както е забравено тукъ всѣко право.

В. Молловъ: По отношение на днесъ прѣдставения законопроектъ азъ желая да бѣда съвършено ясенъ и кратъкъ. За мене е важно да изтъкна идеята на законопроекта и да различа мисълта на законодателя отъ изразитъ, които сѣ употребени въ самия законопроектъ, за да видимъ каква е идеята, какъвъ е принципътъ, противъ който вие въставате и дали вашитъ възражения не засѣгатъ само онѣзи изрази, които въ единъ даленъ случай могатъ да бъдатъ или по-тѣши, или по-широки, или по-сполучливи, или по-несполучливи. Идеята на самия законопроектъ е ясно изказана въ третъ алинеи или въ тоитъ подраздѣления на чл. 1. Идеята е тази: че всѣки единъ имотъ, който е придобитъ по незаконенъ начинъ, се взема, се отнема въ полза на държавата.

Х. И. Поповъ: Отъ прѣди 6 години.

В. Молловъ: Опредѣлятъ се случаитъ отъ кого трѣбва да бѣде незаконно придобитъ този имотъ. Естествено, на първо мѣсто се изтъква, както е казано въ точка първа — ще кажа общо — чиновницитъ, общественитъ служители. Въ свръзка сѣ туй, естествено е, че покрай тѣхъ ще има и съучастници; тѣ не могатъ да бъдатъ сами, ще има

и частни лица, които или ще имъ помагатъ, или ще дѣйствуватъ заедно съ тѣхъ, или най-малко могатъ да бждатъ укриватели въ смисълъ, че имотътъ може да се намери у трето лице, а въ сжщностъ да е придобитъ отъ едно друго лице, или то да е спомогнало за неговото придобиване по единъ неопозовенъ, по единъ незаконенъ начинъ. Това е идеята. Азъ не влизамъ въ подробноститъ на мотивировката, която може да бжде, въ всѣки случай, изтъкната и, ако ли е невѣрна или неправилна, може да се поправи. Вървамъ, противъ това и г. министърътъ на правосъдието нѣма да има нищо, нито и онѣзи, които сж работили този законопроектъ въ комисията. Между прочемъ, азъ не съмъ въ това число. Тая идея за отнемане на незаконно придобити имоти антиконституционна ли е? Това е сжществото на въпроса.

Х. И. Поповъ: Да, да!

В. Молловъ: Азъ питамъ: вие, които гласувахте закона за данъка върху свръхпечалбитъ отъ войната . . .

Х. И. Поповъ: Оставете ние какво сме правили, а какете вие какво сте правили?

В. Молловъ: Но понеже вие възразявахте на туй и направихте пожелание да чуете отговоръ, азъ Ви слушахъ съ най-пълно внимание, сега имайте за 5 минути търпѣние и мене да изслушате.

Х. И. Поповъ: Азъ не казахъ какво Вие сте правили, а говорихъ по общитъ начала.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Той иска да му четешъ цитати.

Т. Вълчевъ: (Възразява) (Глъчка)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни) Моля ви се!

В. Молловъ: Азъ питамъ: антиконституционенъ ли е законътъ за данъкъ върху печалбитъ отъ войната?

Д. Тончевъ и Х. И. Поповъ: Не е.

В. Молловъ: Не е. Въ него има едно постановление, че той може да бжде прилаганъ съ обратна сила.

Д. Тончевъ: Допуща се.

В. Молловъ: Допуща се. Ако това се допуща, . . .

Х. И. Поповъ: Ама туй наказание ли е?

В. Молловъ: . . . азъ питамъ — вие разисквахте — този законъ дали е граждански или е наказателенъ? Азъ ще кажа: нито граждански, нито наказателенъ.

С. Дойчиновъ: sui generis.

Х. И. Поповъ: Хермафродитъ ли е?

В. Молловъ: Не е хермафродитъ; той е данъченъ, административенъ законъ.

Х. И. Поповъ: А-а-а!

В. Молловъ: Вие въ данъчния законъ можете да прѣдвидите категории отъ приходи;

Х. И. Поповъ: А-а-а!

С. Дойчиновъ: Не съмъ съгласенъ. Не е съгласенъ и г. министърътъ на земледѣлието.

В. Молловъ: . . . можете да вземете всичкитъ, можете да опрѣдѣлите една прогресия, можете да опрѣдѣлите една пропорция. Защо е вашето основание въ този случай, отъ една опрѣдѣлена категория приходи да вземете повече, отъ друга да вземете по-малко, отъ недвижимитъ имоти да вземете по-малко, а отъ движимитъ — повече? Защо вие ще опрѣдѣляте, че печалбитъ отъ войната ще дадатъ по-голямъ данъкъ? Ами че въ всички данъчни закони имате едно ограничение на правото на собственост, вие имате въ сжщностъ една конфискация на това, което е придобито.

Д. Тончевъ: Моля Ви се, г. професоре. Самата конституция въ чл. 69 допуща да се взема данъкъ. Слѣдователно, тя съ това казва изрично, че ако е въпросъ за данъкъ, можешъ да посегнешъ на собствеността въ форма на законенъ данъкъ. Това е изрично казано въ чл. 69.

В. Молловъ: Азъ зная туй и заради туй ви казвамъ, че въ този именно случай нѣма нищо антиконституционно. Азъ съмъ напълно съгласенъ съ това.

Х. И. Поповъ: Може ли единъ административенъ законъ да налага конфискация за наказание?

В. Молловъ: Ще дойда и до това, г. Поповъ, за да се успокоите. Правото на собственостъ въ този случай не се засѣга; не се засѣга идеята на собствеността. Когато единъ законодагелъ излиза съ едно положение, при което незаконно придобитото се смѣта като такова, което не може да бжде въ рѣцѣтъ на частното лице, което незаконно го е придобило, тогава вие не можете да възразявате срѣщу туй, вие не можете да кажете, че правото на собственостъ е нарушено, и вие не можете да кажете, че конституцията е нарушена. Напротивъ, вие ще трѣбва да кажете, че съ подобно едно различие тъкмо се закрѣпва самото право, самата основа на собствеността.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Незаконната собственостъ се взема.

В. Молловъ: Защото азъ трѣбва да ви кажа, че въ туй отношение нѣма да влизамъ въ материята, която прѣдполагамъ, че моятъ колега г. Фаденхехтъ ще развие — за начина на придобиване собствеността. Начинитъ за придобиване на собственостъ сж извѣстни, но въ никой законъ не е посочено, че тѣ трѣбва да бждатъ прѣстѣпни, че тѣ трѣбва да бждатъ незаконни и че неморалното придобиване на собственостъ е подъ покровителството на основния ни законъ, на българската конституция. Такъвъ законъ никога не е сжществувалъ, такъвъ законъ не може да сжществува, защото всѣко едно общество ще се гради върху едно морално разбиране, върху единъ мораленъ институтъ; то не може да се гради върху грабежъ, върху прѣстѣпление. Слѣдователно, и въ тоя случай ние имаме безъ разлика сжщото положение и, слѣдователно, не е важно да разискваме по-подробно, да даваме по-подробни аргументи за това. Важно е друго — да изтъкнемъ, както ви казахъ, че, напротивъ, различието, което се прави, закрѣпва правилното разбиране на собствеността като такава, която произхожда отъ редовенъ, отъ честенъ трудъ.

Дълженъ съмъ сжщеврѣменно да изтъкна и друго. Като приемамъ, че този законопроектъ е наказателенъ законопроектъ, че той образува отъ себе си налагане на едно наказание — дѣйствително, конфискацията прѣди революцията е била наказание, това не подлежи на съмнѣние, . . .

Х. И. Поповъ: Сега не е ли?

В. Молловъ: . . . това наказание, обаче, сега е допълнително наказание, което въ повечето случаи е чисто административна мѣрка по отношение на онѣзи прѣдмети, които вие ще произведете въпрѣки закона.

Х. И. Поповъ: Ами тукъ, въ този законъ, какъ е?

В. Молловъ: Вие не можете да държите подправени причини знаци, вие не можете да държите подправени сѣстни продукти, не можете да държите редъ други прѣдмети, които се забраняватъ въ закона. Вие ще кажете, че това е Ваша собственостъ, Вие сте го произвели, Вие сте положили трудъ, но ще Ви го взематъ, и не като наказание, а защото е административна мѣрка.

Х. И. Поповъ: Като наказание е, съгласно закона, съгласно всички професори. Никой професоръ нѣма да каже, че не е така.

В. Молловъ: Не е като наказание, г. Поповъ. И ако вземете първоначалното ръководство по наказателно право, което отдавна, може би, не сте вземали въ рѣцѣ, ще видите, че то е административна мѣрка, не е наказание допълнително.

Х. И. Поповъ: Азъ съмъ вземалъ повече отъ тебе. Басъ хващамъ съ Васъ. Гаро е на това мнѣние. И Биндингъ е на това мнѣние. Само Вие говорите така. Това е наказание.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

В. Молловъ: Е-е-е! Наказание е, когато се конфискуват орждията на прѣстѣплението; тогава е допълнително наказание, но въ другитѣ случаи не е.

Х. И. Поповъ: Какво е административна мѣрка?

В. Молловъ: Азъ искамъ да ви кажа, че началото на безусловната собственост сега е едно начало, което не съществува въ тая безусловна форма, въ която то е било въ римското право. Не само данѣцитѣ, но и редъ други законодателни разпоредби сѣ измѣнили съвършено това разбиране, което сѣ имали римскитѣ юристи, което има днешната държава и, слѣдователно, ние нѣма да се връщаме къмъ Паулулусъ или Юлианусъ, а ще се върнемъ къмъ онова разбиране, което има сега въ днешното, въ модерното демократическо общество. По отношение на това дали, обаче, имоти, придобити по такъвъ начинъ, сѣ незаконно придобити, и тукъ имаше споръ: не е ли забранено, нѣма ли нѣкъдѣ изриченъ текстъ, нѣма ли нѣкакво постановление на закона, което да забранява това, нѣма ли норма? Има такава норма. Тая норма съществува — Вие, може би, да сте я забравили — отъ неоприлагането на духовнитѣ, на черковнитѣ правила; тя съществува още въ заповѣдитѣ, които ние учимъ въ първоначалното училище; тя е норма, която е изказана възъ основа на всички днешни култури; тя е норма, която е изказана въ редъ постановления на закони, които сѣ цитирани вече и въ гражданскитѣ закони. Ами това е едно културно постановление, че не може да се придобие собственост по единъ безчестенъ, по единъ прѣстѣпенъ, по единъ непозволенъ начинъ, че не може да се ошетява нито частното лице, нито обществото и държавата. Това сѣ принципи, които сѣ ясно установени; това сѣ норми, по силата на които по-нататъкъ ние пишемъ извѣстни постановления въ наказателния законъ и въ гражданското право за послѣдствия или за нѣкакви особени други санкции за отдѣлни случаи. Така щото не можете да кажете, че е позволено да се обогатяватъ по незаконенъ начинъ. Ако на практика това и да е съществувало, зго въ нашитѣ обичаи, нито въ нашитѣ разбирания това съществува като правило; напротивъ, то е едно злоупотребление, което докарва до пълно негодувание, до едно недовѣрие между гражданитѣ, до една завистъ, която и безъ туй съществува въ демократичитѣ, докарва дѣйствително енервиране на обществото дотамъ, щото да се прѣдприематъ особени драстични мѣрки, за да може такава положение да се поправи. Затуй азъ смѣтамъ, че самата идея, както е изказана въ закона, е една идея, която е напълно въ съгласие съ нашитѣ демократични разбирания. Това е едно искане, което всѣки българиинъ ще го одобри въ душата си, противъ което не може да бѣде, и ако вие се посвѣщавате или се вслушате въ онова, което се говори между българския народъ, ще разберете, че той желае това, че той мисли, какво по този начинъ дѣйствително ще се внесе повече справедливостъ по отношение на тия, които сѣ си присвоили правото да злоупотребяватъ съ онази властъ, която имъ е била дадена.

Х. И. Поповъ: Тогава защо до 1908 г. не продължите обратната сила, г. професоре, когато и демократитѣ бѣха на властъ?

В. Молловъ: Вие желаете отъ тогава да се започне? Азъ нѣмамъ абсолютно нищо противъ. Азъ желая вие да се съгласите да се подведете на държавенъ съдъ и Вие да се явите като защитникъ на Вашия шефъ; азъ желая много други работи да се повторятъ.

Х. И. Поповъ: Но Вие защита не давате, г. професоре.

В. Молловъ: Съгласенъ съмъ, нѣмамъ нищо противъ това. И ако г. министрътъ на правосѣдието е внесълъ извѣстна давностъ въ законопроекта и е започналъ отъ 1912 г., азъ разбирамъ неговата мисль, че той слѣдва едно начало, какво не може да се докаже по единъ несъмнителенъ начинъ, че сѣ незаконни богатствата, придобити по-рано, даже ако щете прѣди 15 години.

Х. И. Поповъ: Законопроектътъ казва прѣди 6 години, а не прѣди 10.

Министръ д-ръ П. Джидровъ: А бе, г. Поповъ, Вие не позволите азъ да Ви прѣкъсна.

В. Молловъ: Вие искате отъ 1908 г. Нашата група нѣма нищо противъ това, даже нѣма нищо противъ Вие да станете слѣдователъ.

Х. И. Поповъ: Добрѣ, нѣмамъ нищо противъ.

В. Молловъ: Така щото самото начало, самата идея въ тоя случай е една идея, която въ себе си не съдържа нищо такова, отъ което ние да напѣрваме, че се извършва едно посегателство върху конституцията, едно посегателство такова, което опорочва цѣлия законъ.

Онова, което по-нататъкъ се казва като възражение противъ този законопроектъ, не засѣга самата смѣтностъ, не засѣга самия принципъ, а засѣга отдѣлни подробности въ постановленията на тоя законъ. Азъ казахъ, че законътъ има извѣстни постановления, въ които е облъчена тази мисль. Отсега ще кажа, че за нѣкои отъ тѣзи постановления азъ лично смѣтхо тѣй, може би, бихъ прѣдпочелъ едни други изрази.

Министръ д-ръ П. Джидровъ: Това е работа на комисията. Азъ не правя въпросъ за думитѣ.

В. Молловъ: Именно, ще се съберемъ, ще обмислимъ, защото нѣкой може да настоява и да разбира, напр., подъ общественитѣ служители едни лица, а другъ — други. Подъ общественъ служителъ азъ разбирамъ и народенъ прѣдставителъ. Ако тълкуваме, както би трѣбвало да се тълкува чл. 418 отъ наказателния законъ, народнитѣ прѣдставители могатъ смѣло да подпаднатъ подъ категорията на чиновницитѣ и къмъ тѣхъ да се приложи парвилото за подкупа и другитѣ постановления, които досега не сѣ били прилагани. Азъ, слѣдователно, въ тоя случай никакъ не съмъ противъ тая мисль да се поясни този изразъ „общественъ служителъ“. Той ще се поясни, ще стане несъмнителъ, и, слѣдователно, нѣма отъ тамъ какво да се опасявате.

Другата страна на закона е, обаче, чисто процесуална. И по тая процесуална страна се направи възражение; че законътъ се връща къмъ началата на инквизицията. За мене е важно друго да установя въ тоя случай. За мене е важно да установя кое е било съображението на кодификационната комисия да прѣдвиди тия процесуални правила. Ако бѣше въпросъ за едно обикновено прѣстѣпление, общо прѣстѣпление, ние имаме обща процедура, ще кажете: трѣбва да отиде на слѣдователя. Очевидно, поради самото разногласие, дали законътъ е граждански или наказателенъ, ние не можемъ да кажемъ, че това е едно прѣстѣпление. Въ дѣйствителностъ, имотътъ може да бѣде добитъ отъ прѣстѣпление, но може да бѣде добитъ и по единъ начинъ, който е незаконенъ, но не е елементъ или съставъ на едно прѣстѣпление. (Слѣдователно, en bloc не могатъ да се прѣприятъ всички тия прѣстѣпления чисто и просто на слѣдствената властъ. Тѣ не могатъ да се прѣприятъ на тия общи сѣдебни установления и по туй съображение, че законодательтъ въ тоя случай желае една бързина, която трѣбва да даде единъ ефикасенъ, единъ дѣйствителенъ резултатъ.

Х. И. Поповъ: Г. Молловъ! Ама законътъ ги праща на слѣдователъ.

В. Молловъ: Моля, г. Поповъ, азъ зная закона, извѣстенъ ми е. — И заради туй, както виждате, той съкращава инстанцитѣ, прѣдвижда една особена процедура. Азъ лично, напр., не намирамъ за добръ, щото членътъ докладчикъ да взема участие въ рѣшаването на дѣлото; може би да бѣде по-добръ да вземемъ слѣдователъ. Ще обмислимъ тоя въпросъ. Не знамъ по отношение на защитата дали трѣбва да се допуска устна или трѣбва да остане писмена — единъ въпросъ на подробности. Идеята е друга, идеята е процедурата да се съкрати, да се направи такава, щото да може въ кратки срокове да даде извѣстни резултати.

С. Дойчиновъ: Процедурата може да се съкрати, но не да се отнеме правото на защита.

В. Молловъ: Моля Ви се. По отношение на този ужасенъ законъ, какъвто е законътъ за Дирекцията за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, където има наказания много строги, създадохме една особена процедура, съкратихме разслѣдванието и по единъ актъ, който е съставенъ често пѣти отъ неграмотно, полутрамотно или заинтересовано лице вие ще съдите хората и тѣ трѣбва да опровергаватъ този актъ, който е пълно доказателство, додѣто не е опроверганъ. По тоя законъ, дѣто наказанието е до една година, а може да бѣде и повече, вие си служите съ такава кратка процедура.

Х. И. Поповъ: Да, но тамъ имотътъ не се взема, обратна сила нѣма. Тамъ си знае гражданинътъ, че занаярѣдъ тѣй ще се постѣпва.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: То е другъ въпросъ.

В. Молловъ: Трѣбва да кажа, че отъ дълго врѣме наказанieto у насъ не се усъщаше като ефикасно. Азъ знамъ мнозина, които сж били осждени, които сж излизали отъ затворитѣ, били сж посрѣщани тържествено отъ своитѣ другари, връщали сж се въ обществото да си вършатъ обикновената работа и даже слѣдъ като сж били осжждани, помилвани и амнистирани, сж заемали високи обществени длѣжности, което въ никое друго общество не е допустимо и не е възможно.

Х. И. Поповъ: И сега се амнистиратъ и ставатъ министри.

Г. Димовъ: Сега се назначаватъ министри и прѣди да бждатъ амнистирани. За г. Стамболийски, когато се криеше въ кѣщитѣ на високопоставени лица, министерското мѣсто бѣше запазено и той дойде и седна на министерския столъ.

В. Молловъ: Г. Гочо Димовъ! Когато единъ е осжденъ за злоупотребиение или за лукративно прѣстѣпление, за користъ, е едно нѣщо, а когато е осжденъ за политическо прѣстѣпление, е друго нѣщо. Азъ нѣма да защитавамъ г. Стамболийски, но той е билъ политически прѣстѣпникъ, а по длѣлото „Деклозиеръ“ той е билъ оправданъ. Неговото положение е друго, но когато нѣкой е билъ осжденъ отъ държавния сждъ и въ най-критическитѣ врѣмена идва да ржководи сждбинитѣ на държавата, азъ такъвъ прѣмъръ въ исторiята на човѣчеството не знамъ.

Х. И. Поповъ: Защо е осжденъ? Защо е държалъ рѣчь прѣди изборитѣ. Исторiята ще каже и за васъ. Какъ сждишъ е въпросътъ, а не че ще ме осждишъ.

В. Молловъ: Сега виждаме отъ закона за стопански грижи, че санкцията, особено наказателната санкция, се чувствува, нашето общество започва да разбира значението на наказанията. И всички тѣзи лица, които подпадатъ, често пѣти, може би прѣкалено, подъ дѣйствието на закона за стопански грижи, се оплакватъ много не отъ глобата, а отъ затвора, който имъ се налага. Очевидно е, че понятията у насъ се измѣняватъ, ние се намираме въ едно друго врѣме, слѣдователно въ това отношение ще трѣбва да бждемъ внимателни. Но моята мисль бѣше тази: и вие по закона за стопански грижи допуснахте такава извънредна процедура, а сега, когато се отнася до тая случай, вие не знаете каква процедура да посочите, но казвате, че тази процедура е инквизиционна. Азъ не намирамъ, че е инквизиционна. Мисльта на съставителя на законопроекта е била друга, да бжде процедурата по-бърза, да бжде по-дѣйствителна, особено съ огледъ на едно. На това, че . . .

Х. И. Поповъ: Инквизиционна е, прѣди всичко, поради отсъствие на защита.

В. Молловъ: Защита може да бжде допусната.

Х. И. Поповъ: Щомъ нѣма защита, тя е инквизиционна.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Това ли е инквизиционното?

В. Молловъ: А колко инстанции имаше по закона за стопански грижи? Колко адвокати допускаше тая законъ? Само единъ адвокатъ. Както ви казахъ, можемъ да се съгласимъ за члена-докладчикъ да не е членъ на сжда, можемъ да се съгласимъ да се допусне и защита. Отъ доущането на защита азъ нѣма да се уплаша, но азъ същеврѣменно мога да ви кажа, че така, както сега се приема процедурата, напр., тя се посрѣща съ извѣстно колебание и въ самитѣ сждилища. Защо? Защото, напр., сждитѣ отъ Върховния касационенъ сждъ искатъ нѣкакъ-си да останатъ настрана отъ тази работа и казватъ: на правете обща процедурата, общитѣ сждилища, слѣдователно, младитѣ сждии отъ окржжнитѣ сждилища да се произнасятъ.

Х. И. Поповъ: (Възразява нѣщо)

В. Молловъ: Напротивъ, както бѣше право постановлението на закона за стопански грижи . . .

Х. И. Поповъ: (Възразява нѣщо)

В. Молловъ: Ама, най-сетнѣ, оставете ме да говоря. Вие само „бъръ, бъръ“, не мога да чуя какво говорите.

Х. И. Поповъ: На такъвъ професоръ тѣй; утрѣ ще чуете какво е.

В. Молловъ: Ако азъ кажа „за такъвъ министъръ“, каквѣто бѣхте Вие, който не знаехте какво правите, който внесохте постановление въ бюджета, че се прилагатъ българскитѣ закони въ Моравско и който допуснахте моравскитѣ работи да станатъ, такъвъ министъръ, каквѣто бѣхте Вие, нѣма право да говори. (Ржко-плѣскане отъ групитѣ на блока)

Х. И. Поповъ: Вие ще говорите! Азъ Ви казвамъ, че е фалирало Вашето професорство. Това е банкрутство, срамота е, че има въ българския Университетъ професори като Васъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля Ви се, г. Поповъ. Вие оня день говорихте и молѣхте да не Ви безпокоятъ. Оставете сега г. Моллова да говори. Професоръ ли е, глупавъ ли е, каквѣто и да е, той е народенъ прѣдставитель и може да говори и говори на своя отговорност; ако говори глупости, толкова по-злъ заради него, недѣйте му прѣчи да говори.

В. Молловъ: Той, Иванъ Ивановичъ, ще дава атестация за глупостъ, авторътъ на знаменитата пѣсенъ „Да живѣе дѣдо Радославовъ“. (Общъ смѣхъ)

Х. И. Поповъ: Не Ви е срамъ!

В. Молловъ: По закона за стопански грижи отначало имаше една инстанция — сждебната секция. Въ сждебната секция длѣлата се разрѣшаваха по единъ редъ, който удовлетворяваше всички. Измѣни се, остави се на окржжнитѣ сждилища, на по-младитѣ сждии, увѣрявамъ ви, че сега и прѣсията, и прилагането на закона прѣтърпѣха крахъ. Често пѣти не можешъ да опрѣдѣлишъ какво разбираме, каква практика иматъ окржжнитѣ сждилища, и негодуванието сега по този законъ е по-голъмо. Смѣтамъ, че идеята да се поставятъ по-възрастни и по-опитни сждии, които да разрѣшаватъ този въпросъ, е една идея правилна. Слѣдователно, безъ да се прѣпираме, безъ да отиваме върху подробноститѣ на тая процедура, азъ смѣтамъ, че ние ще можемъ да се споразумѣемъ върху нея и по въпроса за защитата, и по въпроса за разслѣдването, защото тукъ се касае само да създадемъ едно разумно процесуално законодателство — нищо повече. Щомъ се приема самата идея, естествено е, че желанието трѣбва да е да бжде тя осществена. Ние не можемъ да прѣд-виждаме тая работа да се изпрати не знамъ кога, защото тогава незадоволството, негодуването ще бжде още по-голъмо, по-тежко и дѣйствително тогава не можемъ запази онѣзи устои, онѣзи основи, върху които сществува нашиятъ демократизъмъ.

Въ тая законопроектъ има и други постановления, постановления, които изхождатъ отъ характера на това, което се иска. И тамъ сжщо тѣй ние ще трѣбва да бждемъ внимателни, за да не допуснемъ постановления или изрази, които съдържатъ възможностъ на съмнителни тълкувания, на неясности, и понеже тукъ се отнася въпросътъ до незаконно придобити имоти, има извѣстни презумции създадени, има извѣстни задължения, които сж възложени върху лицата, които се подозиратъ, и тамъ трѣбва да дѣйствуваме съ особена внимателностъ, за да не допуснемъ едно злоупотребиение. Защото ще ви кажа, като приемамъ напълно основната мисль на това законодателство, азъ се страхувамъ не отъ тази процедура, поправена или неоправена, а се страхувамъ отъ друго, отъ развитието на доносничество, отъ развитието на единъ институтъ отъ доносници, които могатъ много лесно да се прѣобърнатъ въ изнудвачи, които да започнатъ да малтретиратъ всѣки единъ почтенъ гражданинъ. Тамъ трѣбва да се прѣдвиди извѣстно срѣдство, извѣстна санкция.

К. Панайодовъ: Азъ казахъ сжщото.

В. Молловъ: Понеже дѣйствието тукъ не изхожда само отъ органи на властѣта, които, естествено, доносници нѣма да станатъ, изнудвачи нѣма да станатъ, а дѣйствието е публицитично, всѣки може да се яви въ положението на лице, което да разкрива за другитѣ извѣстни основания за незаконно придобиване, той трѣбва да посочи основанията, но азъ смѣтамъ, че той би трѣбвало да поеме една отговорностъ, каквато поемаха въ римско врѣме онѣзи, които излизаха като частни обвинители чрѣзъ приподписване, че тѣ ще отговарятъ или за каломния, или за нѣкое друго прѣстѣпно дѣяние, което, естествено, може да

се формулира по единъ лесенъ начинъ въ прѣдлѣитѣ на този законопроектъ.

Ясно е сѣщо — и послѣдна бѣлѣжка правя тукъ — че не може, както е въ чл. 14, едно тежко наказание да се налага по единъ такъвъ съкратенъ начинъ. И това вѣрвамъ, че ще се поправи, защото е въ интереса на самото правилно прилагане на закона.

И така — не желая да повтарямъ онѣзи аргументи, които се изказаха — ние отъ наша страна категорично приемаме основната мисль на законопроекта, приемаме по принципъ изцѣло този законопроектъ. Въ комисията ще можемъ да се споразумѣемъ съ г. министра на правосѣдието тукъ-тамъ върху нѣкои изрази или върху нѣкои постановления, които могатъ да бѣдатъ направени по-цѣлѣсообразни за постигането на самата тая основна цѣль. Законопроектътъ не унищожава основитѣ на нашия държавенъ строй, напротивъ, този законопроектъ ги закрѣпва, той закрѣпва самото право на собственост. Но заедно съ него, азъ бихъ желалъ въ нашата държава, въ нашето общество да разберемъ, че покрай тѣзи срѣдства, които така приемаме, които засѣгатъ имотитѣ на хората, ние ще трѣбва да дадемъ, ние, като народни прѣдставители, удовлетворение и на моралното чувство на нашия народъ за отговорности, които сѣ били поети, за дѣйствиа, дѣла, които сѣ били извършени. Има върху насъ тежки обвинения, обвинения за прѣстѣпления, които сѣ извършени отъ единични лица, които не могатъ да лѣгатъ за смѣтка на единъ цѣль народъ, които отъ наши неприятели се експлоатиратъ, като-че-ли сѣ извършени отъ цѣлия народъ и като-че-ли цѣлиятъ народъ е прѣстѣпнъ. Това морално удовлетворение ние безъ друго трѣбва да го дадемъ, и да го дадемъ по-бързо, да го дадемъ отъ самитѣ насъ. Прѣдупрѣжденията отъ тая страна (Сочи групитѣ на блока) въ миналитѣ години не бѣха послушани. Кой не ги е слушалъ, азъ не желая да изтъквамъ, но прѣдупрѣждения бѣха направени, и изрично направени. Това, което е ставало, ще трѣбва да получи своето отплащане. То трѣбва да излѣзе отъ самата българска власт, да излѣзе частъ по-скоро. Може да засегне и много голѣми хора. Въ това отношение ние дължимъ удовлетворение на моралното чувство на българския народъ. Единъ народъ не може да живѣе въ срѣдната на едно прѣстѣпление. Нашето чиновничество, което главно се засѣга, което е удовлетворено по възможности отъ нашия законодатель — той се стреми да го удовлетвори — то е дало досега и дава постоянно най-голѣмия процентъ на прѣстѣпностъ. Нѣма чиновничество въ друга държава, което да дава такъвъ процентъ на прѣстѣпностъ. Въ друго отношение сѣщо тѣй ние видѣхме какъ се развива тая прѣстѣпностъ. А едно общество може да прѣтърпѣва прѣстѣпността само до известна наситеност, иначе тя поглѣща цѣлото общество и то подлежи, е осъдено на едно рухване — не може да сѣществуватъ. Ние не трѣбва да забравяме, г. г. народни прѣдставители, врѣмето, което сега прѣживяваме, врѣме, което изисква създаването на подобенъ законъ, съ неговитѣ, може-би, несвѣршенства. Ние не можемъ да си затваряме очитѣ и не бива да си затваряме очитѣ. Азъ виждамъ, че нѣкои го правятъ и че старото добро врѣме, когато никой не е билъ закачанъ и е могълъ да прави каквото ще, може да се върне. Нашето желание въ туй отношение свѣдѣтельствува само за туй, че ние не разбираме она грамаденъ, великъ прѣвратъ, който се извършва въобще въ свѣта, който не може да не засегне и България. Ние сме на единъ повратъ, на единъ завой не само въ нашата национална история, а въ историята въобще на днешния културенъ свѣтъ. Въ този завой ние ще трѣбва да помнимъ добръ, че единствениятъ пътъ, който може да води къмъ спасение, е пътятъ на безусловния демократизъмъ, че ние въ това отношение ще трѣбва да направимъ всички жертви, ще трѣбва да дадемъ всички удовлетворения, ще трѣбва да махнемъ всички подозрения. Една демократична държава не може да се основава върху едно безрѣдие, върху едно незаконно придобито нѣщо, върху прѣстѣпността. Тя тогава сама ще рухне, сама ще пропадне, тя не може да сѣществуватъ. Една демократична държава ще трѣбва и въ своето управление и въ своя редъ да установи такива основи, които да дадатъ възможностъ на она развѣтие на всичкитѣ живи сили въ това общество, при което всѣка една държава може да разчита на своето собствено създадено положение отъ своя собственъ трудъ. Не може една държава, като днешната, да неразрѣшава голѣмитѣ социални проблеми, които сега се поставятъ прѣдъ нея. Тя не може да не ги разрѣши, защото не е достойно за едно общество да търпи, отъ една страна, класа отъ хора, ако щете, или хора въобще, съ

натрупани богатства, голѣма частъ отъ които незаконно придобити, и, отъ друга страна, една пълна мизерия, една невъзможностъ човѣшката личностъ да се прояви даже въ най-първобитно удовлетворение, което изисква физиологията на тая личностъ. Това не може да бѣде търпѣно запарѣдъ. Всичко това сега се съзнава.

Както казахъ, прѣживяваме велики сѣбития. Да обърнемъ историята обратно, ние не ще можемъ. Ние ще трѣбва да вървимъ заедно съ нея, а като вървимъ заедно съ нея, ние ще приемемъ и този законъ, ние ще приемере, г-да, които сте, може би, на друго мнѣние, и други закони отъ много по-тежкъ характеръ, съ много по-рѣшителни послѣдствия, . . .

Г. Димитровъ: Безъ да бѣдатъ питани.

В. Молловъ: . . . защото това е необходимо, защото ние тамъ вървимъ. Но естествено е, че демократизмътъ прѣдполага създаването на единъ редъ, не прѣдполага създаването на една анархия, не прѣдполага създаването на единъ разрухъ. И ние, които водимъ и които мислимъ съзнателно да водимъ въ тая посока нашето общество, естествено е, че ще приемемъ, ще гласуваме такъвъ законопроектъ, като знаемъ, че ние и по-нататкъ трѣбва да отидемъ, защото само по този начинъ можемъ да спасимъ това общество. Инакъ, съ обратни парии, съ други дѣйствиа и съ възхваления на онава, което е било въ старо врѣме, ние никакви резултати нѣма да добиемъ, освѣтъ да дадемъ още по-голѣмъ потикъ на едно пълно разрушение или на такива обществени явления, които мимоходомъ могатъ да разрушатъ много, безъ да създадатъ много отъ онава, което може да се създаде отъ чистия демократизъмъ въ една държава. Така щото, ние приемаме напълно този законопроектъ. Очакваме слѣдъ него и други мѣрки, които трѣбва да бѣдатъ приети за създаването най-сетѣ на една санкция за онѣзи морални обиди, които сѣ нанесени на българския народъ чрезъ онава, което е било извършено отъ негови прѣдставители, ако щете, отъ негови служаци, отъ негови управители, и което безусловно трѣбва да получи една санкция. Ако ние това не направимъ, ще го направятъ други. Толкова по-зле за насъ! (Ржкоплѣскане отъ демократическата група)

И. Пѣевъ: Браво!

П. Пешевъ: Отъ тѣзи, които сега блокътъ върши, има ли по-лоши работи?

В. Молловъ: Е, и Вие, г. Пешевъ!

П. Пешевъ: Злодѣянията на блока сѣ неизброими!

И. Симеоновъ: Най-голѣмата вина на блока е тая, че той не ви мантика въ затвора — тамъ, дѣто ви е мѣстото.

С. Дойчиновъ: Безъ присѣда?

И. Симеоновъ: Да, безъ присѣда. За хайдутлицитѣ и кражбитѣ, които извършихте, за катастрофата, която създадохте на тая нещастна страна, тамъ, въ затвора, трѣбва да отидете, всички до единъ при Ради Радевъ, при захарѣта, за да се подсладите малко!

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: (Звъни)

П. Пешевъ: (Възразява нѣщо)

И. Симеоновъ: Парии ви този законъ, парии, защото не можете да грабите, да купувате зобъ за конетѣ на Радо-славова, и защото сега не можете да грабите милиони. Блокътъ! Пустѣ камшикъ!

Председателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Ако има законъ, който да се налага днесъ не отъ нуждитѣ на врѣмето само, което е едно абстрактно понятие, а отъ общото желание, изказвано многократно отъ разни слоеве на българския народъ, то е именно този законопроектъ, който вече нѣколко дена обсъждаме. Не може да се откаже отъ никого — нито отъ онѣзи господа, които се обявиха противъ законопроекта — че той изразява едно общо желание на българския народъ, че особено въоръжениятъ български народъ, още когато на фронтоветѣ бранѣше границитѣ на

своето отечество, искаше наложително въ тая държава да не се остави богатствата, придобити по единъ незаконен начинъ, да останатъ въ рѣцѣтъ на новитѣ богаташи. Върху това не може да има никакъвъ споръ. И блокното правителство, въ изпълнение на програмата, съ която то пое управлението, трѣбваше между своитѣ най-важни работи, както и направи, да постави този законопроектъ, като изпълнение на една отъ най-важнитѣ точки на своята програма. Не може да се спори и върху това, дали този законопроектъ днесъ е одобренъ прѣдварително отъ българския народъ, независимо отъ това, какъвъ вѣтъ ще получи отъ тази Камара. Едно само може да се спори, то е: дали въ тази форма, въ която той е внесенъ, напълно се задоволяватъ исканията на народа. Но върху този въпросъ при първото четене, дѣто ще трѣбва само по принципъ да се говори, азъ нѣма да се спирамъ. И затуй още отсега заявявамъ, че има нѣкои подробности несмѣстени, които биха могли да се измѣнятъ, но въ сѣщевнитѣ си части този законопроектъ иде, както казахъ, да удовлетвори едно общо, наложително искане, и ние смѣтаме, че изпълняваме единъ граждански дългъ къмъ тази страна, когато защитаваме този законопроектъ и когато ще гласуваме за него. Но за да бѣде нашата съвѣсть чиста откъмъ обвинението, че ние сме издали единъ законопроектъ, съ който сме нарушили основния си законъ, азъ смѣтамъ за необходимо да се спра върху тия обвинения и да ви покажа, г. г. народни прѣдставители, че ако обсъдимъ добросъвестно този законопроектъ, не може сериозно да се поддържа, че нѣкои негови постановления въ частностъ взети или изобщо нарушаватъ нашата конституция.

Г. Тончевъ, който се спрѣ по-дълго върху различието между учрѣдителна властъ и властъ учрѣдена, върху различието между конституционенъ законъ, основенъ законъ и обикновенъ законъ, слѣдъ като прие тезата, която у насъ вече почти никой днесъ не приема, че ако единъ законъ, гласуванъ отъ Народното събрание, съдържа нѣкакви нарушения на конституцията, той не е законъ, че той е само едно рѣшение на частни лица, събрани на едно частно събрание, слѣдъ като, казвамъ, поддържа и разви тая теза, която може да се поддържа само въ нѣкои държави — и то въ нѣкои отъ континенталнитѣ държави въ Европа — искаше да убѣди почитаемото народно прѣдставителство, че основнитѣ постановления въ този законопроектъ идатъ да нарушатъ изрично и явно повеленията на нашата конституция. Азъ не искамъ да се спирамъ върху първата премиса, върху първата прѣдсидка въ силогизма на г. Тончева. Считаю за излишно — прѣдъ видъ на това, че и г. Поповъ не приема неговата теза — да оборвамъ възъ основа на нашата конституция теорията, какво сѣдилищата биха могли да не приложатъ единъ законъ, защото тѣ го намиратъ, че иде въ разрѣзъ съ нѣкои постановления на нашата конституция. Но това за менъ не би било достатъчно, за да бѣда спокоенъ прѣдъ съвѣстѣта си, като гласувамъ този законопроектъ, ако дѣйствително той иде въ разрѣзъ съ основни положения на основния ни законъ. Затуй смѣтамъ за необходимо да се спра върху този главенъ въпросъ, който именно като-че-ли единствено се явява да спира г. г. Тончевъ, Поповъ и тѣхнитѣ приятели да гласуватъ за този законопроектъ — поне такъвъ прѣдлогъ тѣ прѣдставятъ прѣдъ насъ — иначе и тѣ биха били съгласни да се даде възможностъ на държавата да турне рѣка на незаконно спечеленитѣ богатства, стига само нашата конституция да позволява това.

Г. Димитровъ: Който е извършилъ прѣстѣплението, да отговаря и углавно и граждански.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Споредъ теорията на г. г. Тончевъ и Поповъ, нашата конституция е тѣй сложена, че не дава възможностъ да се турне рѣка на тая собственост, която е добила по незаконенъ начинъ, защото тя е осветена отъ конституцията, тя е неприкосновена.

Д. Тончевъ: Моля Ви се, г. Фаденхехтъ! За да нѣма недоразумѣния, заявявамъ, че азъ такова нѣщо не съмъ поддържалъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Това искахте, г. Тончевъ.

Д. Тончевъ: Азъ се съгласихъ съ г. Янулова само за незаконната собственостъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: И азъ говоря за незаконната собственостъ.

Д. Тончевъ: Казахъ, че може да се посегне на незаконната собственостъ, като се прѣмахнатъ извѣстни постановления за обратната сила на законопроекта.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Народното събрание ще каже това. Ще видимъ дали ще може да има обратна сила — цѣлиятъ въпросъ е тамъ — но не е тамъ, дѣто г. Тончевъ го поставя.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Въ три точки, г. г. народни прѣдставители, се свеждатъ обвиненията противъ този законопроектъ, респективно противъ министра, който го внася, противъ народнитѣ прѣдставители, които го поддържатъ, . . .

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Противъ цѣлия български народъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: . . . а именно, че туй иде въ разрѣзъ съ нашата конституция. Първата точка е, че съ него се нарушава чл. 67 отъ конституцията, който прогласява собствеността за неприкосновена. Втората точка е, че този законопроектъ прѣдвизда конфискация, която е забранена въ чл. 75 отъ основния законъ, и третата точка е, че този законопроектъ има обратно дѣйствие.

Х. И. Поповъ: Сѣщо и чл. 158 отъ конституцията.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Добрѣ, ще прибавя и него, щомъ толкова сте загрижени за г. г. министритѣ.

Х. И. Поповъ: Не е затова, а за института.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Друга точка е, че се нарушава чл. 73 отъ конституцията, като се прѣдвизда специално сѣдилище и че се дава обратно дѣйствие на закона, и четвъртата точка, за която ми напомни г. Поповъ, е, че се нарушава чл. 158 отъ конституцията, дѣто е казано, че министритѣ се съдятъ отъ особенъ държавенъ съдъ, съставътъ на който ще бѣде опрѣдѣленъ по особенъ законъ.

Х. И. Поповъ: Така.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Нека, г. г. народни прѣдставители, съвсѣмъ спокойно и, моля ви се, безъ прѣкъсвания, защото гласътъ ми, макаръ доста високъ, не издържа много, да обсъдимъ тия именно четири обвинения.

Първото обвинение бѣше, че нашата конституция, казано, прогласява собствеността за неприкосновена — „правата на собствеността сѣ неприкосновена“ — то отъ туй слѣдвало, че единъ законъ, който постановява да се отнема отъ собственика снова, което той е придобилъ по начинъ, който законътъ прогласява за незаконенъ, такъвъ единъ законъ е противоконституционенъ.

Д. Тончевъ: Не. Тая теза азъ не съмъ поддържалъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Вие ще се откажете отъ всичкитѣ си тези и нищо нѣма да остане.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Значи, г. Тончевъ, Вие сте съгласенъ, че по чл. 67 отъ конституцията държавата може да отнема богатствата, придобити по незаконенъ начинъ?

Д. Тончевъ: Ако послѣдва единъ углавенъ законъ, който да постановява това като допълнително наказание и то отъ датата на закона, а да нѣма обратна сила.

Х. И. Поповъ: И да не е обща конфискация.

Г. Серафимовъ: Много адвокатски говорите, г. Фаденхехтъ.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Не е адвокатски. — Г. г. народни прѣдставители! Какъвъ е смисълътъ на чл. 67 отъ конституцията? За да се разбере тая наредба, която се намира въ всички писани конституции, ние трѣбва да имаме прѣдъ видъ положението, въ което сѣмъ се намирали ония държави, които сѣмъ вписали този текстъ въ своитѣ конституции. Г. Тончевъ излѣзе отъ теоритѣ на естественото право и счете, както много автори считатъ, че тукъ се касае за признаване основнитѣ правдини на свободната личностъ, едно проявление на които, между другото, е и трудътъ, респективно придобиването на вещи, които подпадатъ въ собственостъ на тая личностъ. Това, което единъ човѣкъ е придобилъ по законенъ начинъ, не може да му бѣде от-

нето от държавата, сир. от изпълнителната власт, то може да му бъде отнето само по законодателен ред, съгласно единъ законъ.

Че този е смисълът на неприкосновеността на собствеността, а не такъв, какъвто иска да му даде г. Тончевъ, какво единъ законъ не би могълъ да опрѣдѣли условията, при които може да се отнеме собствеността на гражданитѣ, азъ ще ви посоча, г. г. народни прѣдставители, единъ текстъ на една отъ конституциитѣ, които се цитираха отъ г. Тончевъ, а именно аржентинската конституция, която не се задоволява да дава само аподактични, лаконически основни положения, но която ги и обяснява. Въ чл. 17 отъ аржентинската конституция е казано слѣдното: (Чете) „Собствеността е неприкосновена и ни единъ членъ на нацията не може да бъде лишенъ отъ нея другоаче, освѣнъ по силата на сѣдебно рѣшение, основано на законъ. Експроприацията за обществена полза трѣбва да бъде рѣшена съ законъ и трѣбва да бъде прѣдшествувана отъ плащане възнаграждение за загубитѣ“. И слѣдва по-нататъкъ: (Чете) „Конфискацията на имущества зависи отъ зачерква отъ аржентинския наказателенъ кодексъ“. Засега се спирамъ върху първата половина на тази наредба на аржентинската конституция. Тя обяснява въ какъв смисълъ се обявява правото на собствеността за неприкосновено, а именно въ смисълъ, че ни единъ аржентински гражданинъ, ни единъ членъ на нацията не може да бъде лишенъ отъ собствеността другоаче, освѣнъ по силата на сѣдебно рѣшение, основано на законъ. Е, г. г. народни прѣдставители, този законопроектъ прѣдвижда ли нѣщо друго? Дава ли власт на суверена, на министритѣ, на изпълнителната власт да посѣгатъ върху имотитѣ на хората, та да можете тукъ да говорите за нарушение на чл. 67 отъ конституцията? Той вълага на сѣдебнитѣ власти да издаватъ рѣшения по силата на закона, като констатирайтъ, че извътна собственостъ е незаконно придобита, незаконно въ смисълъ на този законъ, при бѣлѣзитѣ, които той изтъква, а въ такъвъ случай не може вече да се говори, че се нарушава неприкосновеността на собствеността. Азъ допускамъ, че една теория на краенъ стопански либерализъмъ може, даже отъ текста на чл. 67 отъ конституцията, какъвто има и конституцията на Съединенитѣ щати, да извлѣче заключението, че е противоконституционенъ единъ законъ, който въвежда единъ данѣкъ по-голямъ отъ единъ извѣстенъ размѣръ или въвежда ограничение на работното врѣме или изключва така нарѣчената трѣктъ-система — системата на плащане на работницитѣ чрѣзъ продукти въ натура, каквото начало е възприето отъ федералния съвѣтъ на Съединенитѣ щати. Но не този е смисълътъ на чл. 67 отъ конституцията. Такова едно основно положение ние не можемъ да го считаме, че то ще обвързва нашето законодателство въ смисълъ да не може да прокара социални реформи, които биха ограничили правото на собственост, които при извѣстни условия биха унищожили това право на собственост. Азъ отивамъ даже по-далечъ и казвамъ, че единъ законъ въ България, който би въвелъ социализацията на имотитѣ, нѣма да наруши чл. 67 отъ конституцията. Нашата конституция не установява, че общественитѣ строй у насъ трѣбва да почива непрѣмѣнно върху римската частна собственост, защото собствеността може да бъде или чисто индивидуална въ смисълъ, че никой не може да посѣга върху нея — и държавната власт даже не може да посѣга нито съ законъ, макаръ да е незаконно придобита — или колективна. Това е едно схващане, но другото схващане, което ние поддържаме, то е, че чл. 67 отъ конституцията има за цѣлъ това, което казва проф. Езменъ въ своя учебникъ по конституционно право. Идеята на французкия законодатель е била да отнеме правото на френския кралъ, което той дотогава упражнявалъ, да може произволно за обществена полза да посѣга върху правото на собственост на своитѣ граждани, като подъ обществена полза разбира и своята лична полза — ползата на краля е полза на държавата. Единственото послѣдствие на чл. 67 отъ конституцията въ смисълъ на ограничение е, че когато за обществена полза искате да отнемете правото на собственост на единъ гражданинъ, вие не можете да постѣпите другоаче, освѣнъ по единъ законъ за отчуждаване, който трѣбва да почива върху принципа на справедливото и прѣдварително плащане, слѣдъ като по належащия редъ е констатирана тази обществена полза.

Х. И. Поповъ: При социализацията кой ще плаща? Държавата тогава ще взема безъ рѣшение.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Чл. 67 отъ конституцията не изключва едно уреждане на собствеността другоаче отъ онова, което е по римското право. Та нима вие мислите,

че сте пълни собственици днесъ, като притежателъ на една нива, която сѣте съ тютюнъ, или на една гора, или пъкъ сте собственици съ пълни права на разпореждане на единъ градски имотъ? Нима законътъ за тютюна, нима законътъ за горитѣ, нима законътъ за благоустройството не ограничаватъ до такава степенъ вашето право на собственост, че го обръща въ право на ползуване? Тѣй е. И ако ние искаме нашата конституция да има онази гѣвкавостъ, която избѣгва сътресенията и да може по легаленъ пътъ да се вършатъ социални реформи, ние не можемъ да влагаме въ чл. 67 този смисълъ, който вие, г. г. либералитѣ, като се поставяте на почвата на манчестерската школа, искате да вложите. Нѣма нужда, впрочемъ, г-да, настоящиятъ законъ отъ тази аргументация.

Х. И. Поповъ: Ами социализацията?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Не сме дошли до социализация — може би ще дойдемъ и до тамъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: (Къмъ Х. И. Поповъ) Онзи день казахте на тѣснѣцитѣ, че ще гласувате за социализацията.

Х. И. Поповъ: (Възразява нѣщо)

Министъръ С. Костурковъ: Когато узрѣятъ обективнитѣ условия, тогава и социализацията ще се наложи.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Тогава и азъ ще я прѣдставя.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: И тѣй, г. г. народни прѣдставители, чл. 67 отъ конституцията не обвързва обикновения законодатель да прѣурежда правото на собственост, да го ограничава, не изключва даже правото на обикновения законодатель да прѣдвижда нови форми на собственост, напр., колективната форма, защото и то е едно право на собственост. Конституцията не говори никѣдъ само за собственостъ на отдѣлнитѣ индивиди, на отдѣлнитѣ личности, слѣдователно, въ туй отношение нашиятъ основенъ законъ не прѣдставлява никаква конституционна прѣчка. Повтарямъ, нѣма нужда днесъ да се спираме на този въпросъ, за да оправдаемъ неконституционността на прѣдложения законопроектъ. Той не прѣдвижда социализация, той не въвежда нѣкакво отчуждаване безъ прѣдварително плащане за обществена полза; той иска да даде една юридическа санкция на едно противозаконно и противоморално дѣяние, стопанскитѣ резултати на което не иска да ги остави въ полза на оногава, който е извършилъ тѣзи незаконни и неморални дѣяния. Този е смисълътъ на цѣлия законопроектъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Да, този.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Има ли право държавата да посѣга върху стопанската полза, върху стопанския ефектъ на едно незаконно дѣяние?

Х. Гендовичъ: Има.

Г. Димовъ: Гендовичъ признава, че има.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Казва се, напр., отъ г. Попова, че настоящиятъ законопроектъ нищо ново не внася. Азъ мисля, че като пообмислимъ, ще разберемъ, че и този законопроектъ внася много ново нѣщо. Напр., вземете случая на подкупъ. По нашия наказателенъ законъ, чл. 428, наказва се чиновникъ, който е получилъ подкупъ, за да извърши нѣщо противъ своитѣ служебни обязанности, обаче въ този отдѣлъ на наказателния законъ не се прѣдвижда сумата, която е получилъ той като подкупъ или стопанската облага, която е получилъ той, за да наруши своята служебна обязаностъ, да бъде отнета нему и да бъде дадена на държавата, да бъде конфискувана.

Х. И. Поповъ: Чл. 37 това говори; диктува да се вземе.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Чл. 37 отъ нашия наказателенъ законъ не прѣдвижда това, защото, както Вие сами споменахте, г. Поповъ, чл. 37 отъ наказателния законъ прѣдвижда да се конфискуватъ само онѣзи прѣдмети, на които направата, държането сѣ запрѣтени, и онѣзи, които сѣ послужили като срѣдство. . .

Х. И. Поповъ: За извършване на прѣстѣплението.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Да. — . . . за извършване на прѣстѣплението, само въ особено прѣдвиденитѣ въ закона случаи, е казано въ чл. 37.

Х. И. Поповъ: Не чл. 37 се прилага тамъ, дѣто е дума за сръдство, а послѣ има отдѣленъ членъ, дѣто е дума за послѣдствие.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Ето какъ е; ще се разберемъ, г. Поповъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Ами ако отъ това сръдство купите къща, ще я конфискуваме ли? Отговорете.

Х. И. Поповъ: Вие, г. министре, нѣма да можете това да конфискувате; онова, което е купено съ паритѣ, дадени за подкупъ, него не можете да конфискувате.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. Поповъ! Ако съ подкупъ чиновникътъ е купилъ къща, по силата на чл. 37 ще конфискувате ли нѣщо?

Х. И. Поповъ: Какъ ще вземете нѣщо? Ако е дадена къщата за подкупъ — да, а ако е пари взето — то е друго.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Не ме разбрахте, г. Поповъ. Ако чиновникътъ вземе подкупъ и съ тия пари, които може да конфискувате, като сръдство на прѣстѣплението, споредъ васъ, успѣе да си купи една къща, една нива, една вила, ще конфискувате ли?

Х. И. Поповъ: Нѣма защо — то е вече друго.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: А ние искаме сега и то да се конфискува.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. Поповъ! Кажете на Попова, на Вашия съименникъ, че той не разбира закона.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Ето какъ гласи чл. 37 отъ наказателния законъ. (Чете) „Намѣренитѣ у виновния прѣдмети, на които направата, продажта, разпространяването, притежанието или пазенето сѣ забранени, а въ прѣдвиденитѣ отъ закона случаи — „и въшитѣ, които принадлежатъ на виновния и които сѣ били прѣдзначени или сѣ служили за извършване на прѣстѣплението, се отнематъ и, ако не подлежатъ на изтрѣбление, се продаватъ за въ полза на държавнитѣ тъмници“. Явно е, слѣдователно, че въ нашия наказателенъ законъ специалната конфискация на вещи, които сѣ послужили като *instrumentum sceleris*, като оръжие за извършване на прѣстѣплението, се конфискуватъ само въ прѣдвиденитѣ отъ закона случаи, а *productum sceleris*, онова, което е резултатъ на прѣстѣплението, то въ сѣщностъ по чл. 37 изобщо не подлежи на конфискация.

Х. И. Поповъ: То е отдѣленъ случай.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Обаче Вие посочихте единъ случай, дѣто, въпрѣки общото правило на чл. 37, се прѣдвижда конфискация на *productum sceleris*; обаче въ наказателния законъ нѣма наредба, която да прѣдвижда конфискация на онова, което е служило за подкупъ, онова, което е получилъ чиновникътъ за подкупване, и то не може да се конфискува днесъ.

С. Дойчиновъ: Той е вземалъ 50 хиляди лева и тѣхъ ги изхарчилъ, а съ други 50 хиляди лева си купилъ къща.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Тѣй е. Туй чувствуваме ние и цѣлиятъ народъ като неправда, като нѣщо неморално.

Х. И. Поповъ: Тогава говорете за рушветитѣ — туй разбирамъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Затуй виждаме ние, покрай другото въ този законопроектъ, че онова, което е придобито въ свръзка съ едно прѣстѣпление, подлежи на отнемане въ полза на държавата. Азъ ще ви посоча нѣмския наказателенъ законъ, който именно прѣдвижда конфискация на онова, което чиновникътъ е получилъ като подкупъ, какъвто у насъ нѣма; то е § 335 отъ германския наказателенъ законъ. Посочихъ този примѣръ, г. г. народни прѣдставители, за да ви посоча, и да посоча и на г. Попова, че не може да се твърди, че този законопроектъ съдържа нѣщо, което и сега го има въ нашето положително законодателство. То е едно нововъведение голѣмо, тази концесия трѣбва да ви я направя — даже ще отиде много далечъ въ очитѣ на много хрисими граждани, които сѣ свик-

нали съ мисълта, че като сѣ придобили нѣщо по какъвто и да е начинъ, тѣ сѣ вече сигурни господари на тази собственостъ; въ очитѣ на тия хрисими граждани този законъ ще бѣде революционенъ, но въ всѣки случай прѣпочително е да направимъ тази революция съ закона отгорѣ, отколкото, както изтъкна тази мисълъ, ми се струва, г. Кьорчевъ, да оставимъ да стане чрѣзъ безредие, чрѣзъ крѣвнини отдолу.

С. Дойчиновъ: То е другъ въпросъ; тамъ може да се защити това.

Министъръ С. Костурковъ: Тамъ е въпросътъ, а!

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: И тѣй, г. г. народни прѣдставители, споредъ мене, чл. 67 отъ конституцията не се нарушава съ законопроекта, който дава право на държавата да отнеме отъ собственицитѣ онова, което тѣ сѣ придобили чрѣзъ едно прѣстѣпление, или въ свръзка съ едно прѣстѣпление, или въ свръзка съ едно неморално дѣяние, или пъкъ, както е казано тукъ, напр. за обществения служителъ, на онова, което той е придобилъ „чрѣзъ използване на своето служебно или политическо положение“. И по този въпросъ намирамъ, че азъ съмъ напълно съгласенъ съ г. Тончева.

Идва сега, г. г. народни прѣдставители, втората точка. . .

Х. И. Поповъ: Какво ще стане съ паритѣ на леката жена — ще ги вземете ли?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Паритѣ на леката жена нѣма да подпадатъ подъ този законъ.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: Г. Фаденхехтъ! Г. Поповъ иска да омърси рѣчта ви съ това. Той не говори сериозно.

Х. И. Поповъ: Ама ще ги вземете ли?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Тя не подпада нито подъ п. 1, нито подъ п. 2, нито подъ п. 3 на закона. Ако искате да се занимаемъ съ този въпросъ, направете едно допълнително прѣдложение, като толкозъ сте се загрижили по този въпросъ.

Х. И. Поповъ: То е незаконно придобито.

Министъръ д-ръ П. Джидровъ: То не е незаконно придобито; то може да е мизерно придобито, но не е незаконно при понятието на закона за незаконно. Вие ще направите такъвъ законъ.

Нѣкой отъ земледѣлската група: Аманъ отъ адвокати! (Смѣхъ въ сѣщата група)

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Второто обвинение противъ този законопроектъ е, че той е противоконституционенъ, защото прѣдвижда конфискация. Посочва се на чл. 75 отъ конституцията. Чл. 75 отъ нашата конституция, както и въ много други конституции, и въ новия свѣтъ, и въ стария, прѣдвижда това постановление, че конфискация на имущество не може да има занаяпрѣдъ. Но какво значи това? За да разберемъ какво то значи, трѣбва да имаме прѣдвидъ онова положение, което сѣ искали да прѣмахнатъ съ туй постановление на конституцията. Искало се е да се прѣмахне не само отъ наказателния законъ, което би могло да стане съ една обикновена законодателна реформа, но и за въ бъдаще да бѣде невъзможно да се узаконява общата конфискация на имуществата, като едно наказание допълнително за извършване на други прѣстѣпления, независимо отъ това дали тия имущества сѣ придобили въ свръзка съ прѣстѣпление или не. И както знаете, г. г. народни прѣдставители, общата конфискация е била поставена и въ старитѣ законодателства, па и въ турското законодателство го има, ако се не лъжа, и въ други законодателства по-стари е била прѣвидена въ свръзка съ наказанието изгнание, което наказание се е давало обикновено за онѣзи, които сѣ се провинили въ прѣдателство, въ измѣна или сѣ били подозрѣни въ таква прѣстѣпление, безъ да е могло то да бѣде доказано, противъ което въстава Бекария въ своето съчинение за „прѣстѣпленията и наказанията“. Конституцитѣ сѣ искали да изключатъ отъ наказателнитѣ кодекси общата конфискация, лишаването на единъ гражданинъ отъ всичкитѣ му имоти затуй, че е извършилъ едно прѣстѣпление противъ държавния строй или измѣна противъ държавния глава. Този ли е смисълътъ на чл. 75, споредъ нашата конституция? Достатъчно е, г. г. народни прѣдставители, да вземете дневницитѣ на учрѣдителното Събрание и да про-

четете това, което е писано на стр. 158 въ 16-ия дневникъ и ще видите тамъ слѣдното. . . .

Х. И. Поповъ: Въ Америка има ли държавенъ глава — монархъ? И тамъ е сѣщото.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Г. Марко Балабановъ, който спурно би рѣкопѣскалъ на този законопроектъ, е прѣдложилъ сѣщия членъ, слѣдъ чл. 70 — нумерацията е измѣнена сега — да се тури другъ единъ членъ съ слѣдующето съдържание: (Чете) „Никому не може да се наложи наказание, ако не е прѣдвидено отъ закона. Мѣчения въ сѣдебнитъ слѣдствия и общото усвояване на имотъ“ — въ скоби „конфискация“ — „се запрѣщаватъ“. Станалъ е тогава покойниятъ Христо Стояновъ, бившъ пръвъ прѣдседателъ на нашия Касаціоненъ сѣдъ, и е заявилъ, че счита този новъ членъ за излишенъ: първата часть се отнася до личността — този прѣдметъ е рѣшенъ въ чл. 69 на конституцията; втората часть се отнася до собствеността, и тя е гарантирана въ чл. 62 отъ конституцията. Тогава Марко Балабановъ възражава: (Чете) „Чл. 69 може да се тълкува тъй, щото да направи първата часть на прѣдложението ми излишно; но това тълкувание не е точно и достатъчно. Сѣдътъ трѣбва да издава присѣди, основани на закона. Но случва се най-вече въ мѣста, дѣто понятието на закона още не е развито, да се издаватъ присѣди, които не сѣт основани на закона; но случва се, че сѣдъи издаватъ рѣшения, безъ да иматъ нѣкой законъ“, и затова именно той е прѣдложилъ, че никому не може да се наложи наказание, което не е установено отъ законитъ — както е чл. 75, алинея първа.

Х. И. Поповъ: (Възражава нѣщо)

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Това не е казано въ нашата конституция; то е много важенъ въпросъ, който повдигате Вие, но това не е конституционенъ принципъ по нашата конституция — азъ ще дойда върху него. По-нататъкъ продължава Марко Балабановъ: (Чете) „Първата часть на прѣдложението ми иска да ограда тази опасност. Втората часть тоже е необходима. Истина е, че собствеността е неприкосновена, но сѣдътъ може да рѣши, че за наказание на едно лице трѣбва да му конфискува всичкото имущество“ — за прѣстѣпление, което е извършено, безъ да има нѣкаква връзка имуществото съ туй прѣстѣпление — „за да осигуримъ противъ такова едно наказание, е потребна втората часть на прѣдложението ми“. И дѣйствително, навсѣждъ тъй се разбира този текстъ, че конституцитъ забраняватъ общата конфискация на имуществото като наказание, било главно, било допълнително, обаче специалната конфискация е въ всичкитъ законодателства позволена. Питамъ азъ, г. г. народни прѣдставители: този законопроектъ прѣдвижда ли обща конфискация?

Х. И. Поповъ: Да, обща за всички прѣстѣпления и нарушения. Това е обща, не е специална конфискация.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, този законопроектъ, споредъ моето разбиране, не прѣдвижда конфискация. Този законопроектъ дава право на държавата да се субституира въ правата на ония, които не потърсятъ паричното обезщетение, което имъ се дава за извѣстно прѣстѣпление, което тѣ сѣ прѣтърпѣли, ако тѣ не се явятъ. Защото, г. г. народни прѣдставители, чл. 2 ето какво казва, чл. 2 казва: (Чете) „Незаконно придобититъ имоти се отнематъ и присѣждатъ въ полза на държавата, доколкото съ това не се засѣга правото за обезщетение на пострадалиотъ отъ прѣстѣплението лица“; значи, туй право е запазено, доколкото тѣ се явятъ; не се ли явятъ, иде държавата да ги замѣсти. А въ другитъ случаи, въ които се отнема онова, което е добито съ прѣстѣпление, тамъ дѣйствително имате работа съ конфискация, но тамъ тя е специална.

Х. И. Поповъ: Обща.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Такъвъ е, напр., случаятъ съ подкупа, който ви посочихъ отдѣвъ. Чиновникъ, който е получилъ извѣстна сума или е купилъ извѣстенъ имотъ съ сумата, която му е била дадена за подкупъ, той, споредъ днешния наказателенъ законъ, ще прѣтърпи своето углавно наказание, ще бѣде лишенъ отъ гражданскитъ си права, но имотътъ, който е резултатъ на неговата подкупность въ службата, нѣма да му се отнеме. Този законопроектъ му отнема имота. Питамъ азъ: обща конфискация ли е това?

Х. И. Поповъ: Обща.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Това е специална конфискация.

Х. И. Поповъ: Специална е, ако за всѣки членъ се прѣдвиди отдѣло. Щомъ казвате: за всички прѣстѣпления, за всички нарушения, даже и не прѣстѣпления, тя е обща.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Основниятъ законъ не изключва чрѣвъ специална конфискация да можешъ да отнемешъ всичкия имотъ на едно лице, ако всичкитъ имотъ е придобитъ чрѣвъ прѣстѣпление. Той изключва само това, че като допълнително наказание не можете да налагате за нѣкои тежки прѣстѣпления — за измѣна, за прѣдателство и т. н. — обща конфискация на имуществата. Това е единствениятъ смисълъ на чл. 75 отъ конституцията. А че дѣйствително може да се изчерпятъ всички имущества на единъ общественъ служителъ чрѣвъ специалната конфискация по този законъ, ако всички негови имоти сѣт придобити чрѣвъ прѣстѣпление и чрѣвъ използване на своето служебно или политическо положение, това не нарушава конституцията, защото ако отъ сбора на отдѣлнитъ специални конфискации получатъ цѣлия сборъ на неговото имущество, то съ това нищо друго не сте направили, освѣнъ че сте му наложили толкова конфискации, колкото по германския наказателенъ законъ може да се наложатъ на единъ чиновникъ за всички имоти, които е добилъ чрѣвъ подкупъ. По § 335 отъ германския наказателенъ законъ, дѣто сѣщо нѣма обща конфискация, дѣто не може поне по конституцитъ на отдѣлнитъ държави да се прѣдвиди обща конфискация, можете всички имоти на единъ чиновникъ да ги отнемете, ако той тия имоти е придобилъ вслѣдствие на подкупъ. Тогава кѣдъ е противоконституционното въ закона?

Х. И. Поповъ: Сегашнитъ конфискации, които допушатъ нашитъ закони, сѣт ли специални или не? И каква е разликата между тия конфискации и тази нова конфискация?

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Разликата е, че прѣдвиждаме нови случаи на конфискации както по наказателния законъ, така и вънъ отъ наказателния законъ, защото ние прѣдвиждаме отнемане на имота и въ този случай, когато общественитъ служителъ го е придобилъ чрѣвъ своето служебно и политическо положение, което може да не бѣде подкупъ. Ако единъ депутатъ, използвайки своето политическо влияние, е успѣлъ да добие разрѣшение за износъ или вносъ, и по такъвъ начинъ е натрупалъ богатства, ще попадне подъ чл. 1, пунктъ 1 отъ закона, и ако всичкитъ му богатства така сѣт добити, всички ще се отнематъ. Но това нѣма да бѣде обща конфискация, а специална конфискация на всички негови имоти, придобити по този начинъ.

Х. И. Поповъ: Азъ искахъ да ми кажете, има ли разлика или не между конфискацията по този законъ и конфискацитъ по старитъ закони.

С. Дойчиновъ: Г. Фаденхехтъ! Единъ въпросъ за пояснение.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Sapienti sat — умному мало довлѣтъ.

Министъръ С. Костурковъ: Когато пѣтлитъ пѣятъ, кокошкитъ да не крѣкатъ.

С. Дойчиновъ: Единъ чиновникъ има своя кѣща и е вземалъ подкупъ, който изхарчилъ, нѣма го налице. Какъ ще търсите това, което е вземалъ като подкупъ?

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Нѣма да давамъ тълкувание. Което е въ свръзка съ прѣстѣплението, ще го отнемемъ.

С. Дойчиновъ: Имотътъ не е придобитъ съ прѣстѣпление. Слѣдъ като е ималъ свой имотъ, вземалъ е извѣстна сума подкупъ и тази сума я похарчилъ. Ще му вземете ли имота?

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Ще му се отнеме отъ имота въ размѣръ на подкупа.

М. Ничевъ: Не давайте сѣвѣти, г. Фаденхехтъ, а горете.

Д-ръ И. Фаденхехт: Азъ послѣ ще давамъ съвѣти.

С. Дойчиновъ: Не е въпросъ за съвѣти, г. Ничевъ, а е въпросъ за пояснение, защото цѣлото българско общество се засѣга съ този законопроектъ. Вие нѣма да оставите незасегнати и селянина, и търговеца, и еснафина и никого. Защо тогава прѣчете да му задамъ такъвъ единъ въпросъ?

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Моето заключение по този въпросъ е, че чл. 75 отъ конституцията не е нарушенъ по никакъвъ начинъ съ този законопроектъ, защото той не въвежда обща конфискация на имуществата въ свръзка съ нѣкои прѣстѣпления като допълнително наказание, а посѣга въ полза на държавата върху ония имоти, които сѣ придобити незаконно по смисъла на този законопроектъ. Това право държавата го има, имала го е винаги и ще го има занаярѣдъ. Въ нейно разположение не могатъ да не бѣждатъ онѣзи имуществени блага, които сѣ резултатъ на прѣстѣпни дѣяния. Тя може нѣкога да затвори очи, може по стопански съображения да приложи максимата *moneta non olet*, че парата не вонятъ, че не издава дѣхъ; може по стопански съображения въ извѣстенъ периодъ на законодателство за държавата да е безразлично по какъвъ начинъ се натрупватъ богатства, но могатъ да настѣпятъ моменти въ общественото развитие, което е нужно, необходимо за държавата да направи разграничение между законно и морално придобити богатства и незаконно и неморално придобити богатства, и като направи това разграничение, никой основенъ законъ не ѝ отнѣма това право да посегне върху онова богатство, което е придобито по незаконенъ или немораленъ начинъ споредъ дефиницията на извѣстенъ законъ. Настѣпватъ моменти, когато не може да остане за държавата безразлично по какъвъ начинъ се натрупватъ богатствата, и тѣ настѣпватъ тогава, когато моралътъ въ обществото е така прокурсенъ, че обществото се подлага на вътрѣшно разложение, държавниятъ устой — на разрушение, и тогава се налага на държавата, за да избѣгне сътрѣсенята, за да избѣгне онова, което става днесъ въ други държави, което, по едни слухове, става въ Буда-Пеща, дѣто казватъ, че сѣ избити банковитѣ директори, да посегне по легаленъ начинъ върху извѣстни богатства.

Нѣкой отъ народнитѣ прѣдставители: Може да бѣде излишно.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Може да бѣде излишно, но ние искаме да морализираме придобиването на богатствата и казваме, че онова богатство, което е придобито въ свръзка съ извѣстно прѣстѣпление, ние смѣтаме, че не може да го задържи частното лице, а трѣбва да го даде цѣлото на държавата.

С. Дойчиновъ: Противъ това никой нищо нѣма.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Щомъ нѣмате нищо противъ, тогава нѣма нарушение на конституцията, тогава гласувайте закона, г. Дойчиновъ.

С. Дойчиновъ: Има друго нѣщо, което трѣбва да поясните, г. Фаденхехтъ!

Д-ръ И. Фаденхехтъ: То е другъ въпросъ, ще дойде врѣме послѣ да Ви дамъ пояснения.

По-нататѣкъ се поддържа, че законътъ е противоконституционенъ, защото той има обратно действие.

Г. Тончевъ поддържа теорията, че въ областта на частната собственост не може да се издава граждански законъ, който да има обратна сила, въ смисълъ да накрѣня частната собственост, придобититѣ права, и това, споредъ него, виртуално се съдържа въ чл. 67 отъ конституцията. Г. г. народни прѣдставители! Азъ мисля, че днесъ никой нѣма да поддържа въ никоя европейска и извъневропейска държава, че въ областта на частната собственост не могатъ да се издаватъ граждански закони, които да иматъ обратна сила, въ смисълъ да накрѣнятъ частната собственост или придобити права. Ами ако единъ законъ отнеме частната собственост върху роби, унищожи института на робството, този законъ не унищожава ли робството, каквото е въ дадения моментъ, не унищожава ли заварени права на собственост върху робитѣ, и този законъ ще бѣде ли противоконституционенъ? Ако една държава унищожи въ себе си, напр., феодалната собственост, унищожи чифлицитѣ и ги даде на онѣзи, които ги работятъ, нима този законъ, ако има обратно дѣйствие, ще бѣде противоконституционенъ, защото виртуално въ чл. 67

отъ конституцията обратното дѣйствие било забранено? Какво значи, прѣди всичко, това виртуално? Когато юристътъ не намира единъ изриченъ текстъ, той иска да вмъкне своята мисль въ единъ другъ текстъ и казва: този текстъ, макаръ че не съдържа изрично това, което азъ мисля, обаче той виртуално съдържа това, което азъ мисля. Едно е вѣрно, че въ областта на частното или гражданско право обикновено законодателтъ не бива да издава закони съ обратна сила. Защо? Не защото това му е запрѣтено отъ основния законъ, ако нѣма изрично запрѣщение, каквото въ нашата конституция нѣма, но защото се внася една пертурбация въ стопанския животъ, внася се едно разстройство, което може да причини по-голѣми злини, отколкото полза, ако законътъ се приложи и къмъ миналитѣ факти, и къмъ придобити права. По съображения просто на цѣлестобразностъ, на полезностъ, избѣгва се да се дава обратна сила на гражданскитѣ закони. Впрочемъ, теорията за придобити права отъ повечето юристи е изоставена. Вземете монографията за обратната сила на законитѣ — една монография много силна — на Varelles-Sommière, както и гледището на професоръ Кирони въ Торино. Тѣ и двамата опериратъ не съ теорията на придобититѣ права, а съ теорията на свършенитѣ факти. Онова, което е свършенъ фактъ, неговитѣ юридически послѣдци ще се оцѣняватъ по врѣмето, когато фактътъ е станалъ, обаче допускатъ се изключения: когато е въ общественъ интересъ да се даде на единъ законъ, макаръ частно-правенъ, обратно дѣйствие, този законъ ще има обратно дѣйствие и нѣма да бѣде нарушение на конституцията, освѣнъ ако конституцията съдържа такова едно разпореждане. За щастие, нашиятъ основенъ законъ не съдържа такова едно разпореждане, което би обвързало обикновения законодателъ и би му вързало рѣцѣтъ. Наистина има конституции, които сѣ съдържали подобни наредби, особено конституциитѣ, които сѣ издадени наскоро слѣдъ една революционна епоха. Но днесъ въ Франция, отъ която ни процитира г. Тончевъ конституциитѣ отъ 1793 г. и 1795 г., дѣйствующата конституция отъ 1875 г. не съдържа подобенъ текстъ.

Х. И. Поповъ: Code civile втори какво е?

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Той не е основенъ законъ, той е обикновенъ законъ. Прочее, елате да споримъ, дали е вѣрно или е полезно за държавата да дадемъ на този законъ обратно дѣйствие, дали този законъ ще има нѣкаква смисълъ, ако не засегне онѣзи богатства, които сѣ придобити въ послѣднитѣ войни. Каква смисълъ има този законъ, ако не посегне на тѣзи богатства? Анджѣкъ за тѣзи богатства го правимъ.

Х. И. Поповъ: Това е главното, кажете така.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Но докажете, че той е противенъ на конституцията. Нашата конституция не съдържа текстъ, че нито углавнитѣ, нито гражданскитѣ закони не може да иматъ обратно дѣйствие, слѣдователно, максимата, че законитѣ не бива да иматъ обратно дѣйствие, е едно пожелание, което търпи хиляди изключения. Ако наказателниятъ законъ прѣдвижда дѣйствително, че прѣстѣпление е онова дѣяние, което е провъзгласено за такова отъ наказателния законъ, издаденъ прѣди извършването на дѣянието, това е разпореждане въ единъ обикновенъ законъ, единъ новъ наказателенъ законъ може да издаде ново постановление.

Д. Тончевъ: Чл. 73 отъ конституцията, алинея първа, забранява.

Д-ръ И. Фаденхехтъ: Чл. 73 не съдържа подобно разпореждане, г. Тончевъ. Вие нѣма да ме заблудите и нѣма да ме смутите. Азъ прѣгледахъ всички конституции и американски и европейски. Има конституции, които като съдържатъ текстъ, какъвто е чл. 73: „Никой не може да бѣде наказанъ безъ присѣда отъ надлежния съдъ, която е вече добила законна сила“. Като има текстъ, какъвто е чл. 75: „Никому не може да се наложи наказание, което не е установено отъ законитѣ“, съдържатъ сѣщо и едно разпореждане добавъчно, че тѣзи закони трѣбва да сѣ били издадени прѣди да е извършено дѣянието. Това именно едни конституции го иматъ, други го нѣматъ, и онѣзи, които го нѣматъ, каквато, напр., е французката днесъ — вземете третото на Гаро — тамъ се счита, че даже единъ законъ углавенъ може да има обратно дѣйствие, и се посочва единъ законъ отъ мартъ мѣсець 1885 година. Това е, казва Гаро, само едно тълкувателно правило въ смисълъ, че законътъ, ако самъ не си е далъ обратна сила, вие ще го приложите за онѣзи дѣяния, които сѣ били извършени

при неговото дѣйствие, но това не е една инструкция на законодателя, а още по-малко една повеля къмъ него. Законодателятъ може днесъ въ Франция, както и у насъ, да издаде единъ наказателенъ законъ, който да обгръща, да наказва съ наказания, прѣдвидени въ него, дѣяния, които сж били извършени прѣди този законъ да е билъ въ сила. Въ сжщностъ, г. г. народни прѣдставители, има едно голѣмо заблуждение въ разбирането смисъла на необратното дѣйствие на наказателнитъ закони. Това заблуждение много ясно се изтъква въ съчинението на Биндингъ за нормитъ. Той казва: „Наказателенъ законъ, Strafgesetz, е онзи законъ, който установява наказателната послѣдства, задължението на държавата да наложи извѣстно наказание на оногова, който е извършилъ нѣщо противно на нормата“. Нормата се прѣдполага отъ наказателния законъ. Повечето норми сж извънъ наказателния законъ и сж установени прѣди него. Има, наистина, наказателни закони, които тепърва създаватъ нормата, която се нарушава. Такъвъ е, напр., законътъ за стопанскитъ грижи и обществена прѣдвидливостъ; той създава нормата, че никой не бива безъ разрѣшение да продава прѣдмети отъ първа необходимостъ, че никой не може да продава прѣдмети по-високо отъ нормираната цѣна и че никой не бива да реализира печалби отъ продажбата на прѣдмети отъ първа необходимостъ прѣкомѣрни. Този законъ или другъ, напр., фискаленъ законъ, като законътъ за митницитъ или законътъ за горитъ, като сж наказателни закони, сжсвъртливо съдържатъ самата норма. Прѣди този законъ за стопански грижи такава норма не е имало, не е имало запрѣщение, напр., да не се продава свободно жито на по-висока отъ нормираната цѣна. Обаче наказателниятъ законъ, чл. 247, който прѣдвижда смъртно наказание за оногова, който умъртви единъ човѣкъ, той не създава тепърва у насъ нормата: „Не убивай!“; тази норма сжществува още отъ декалога, десетѣтъ божии заповѣди.

Х. И. Поповъ: А наказанието какво ще бжде?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Моля, азъ ще дойда и до тамъ — Затова именно мисълта, че наказателнитъ закони не могатъ да иматъ обратно дѣйствие, само тъй трѣбва да се разбира — че не може единъ наказателенъ законъ да подведе подъ една нова норма, несжществуваща досега, едно дѣяние едно наказание, или даже да прѣдвиди едно наказателенъ законъ може да има обратно дѣйствие въ смисълъ да накаже едно дѣяние, което е било запрѣтено отъ прѣдишна норма, но не е било прѣдвидено за туй дѣяние едно наказание, или даже да прѣдвиди едно наказание по-тежко отъ онова, което прѣдвижда наказателниятъ законъ, който е билъ въ сила, когато е било извършено дѣянието.

К. Панайодовъ: Ами nulla poena sine lege?

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Nulla poena sine lege именно този смисълъ трѣбва да има.

Х. И. Поповъ: (Възражава нѣщо)

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Моля, оставете ме да говоря.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Оставете оратора да говори.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Нѣма да ме разубѣдите, . . .

Х. И. Поповъ И вие нѣма да ни разубѣдите.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: . . . но азъ искамъ да изясня нѣща, които сж елементарни. — Кражбата се наказва не защото крадецътъ нарушава наказателния законъ, не защото нарушава онзи членъ отъ наказателния законъ, който казва, че всѣки, който присвои чужда движима вещь, нахождана се въ чуждо владѣние, се наказва съ толкова години затворъ, . . .

Х. И. Поповъ: А защото десетѣтъ божии заповѣди заповѣдватъ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: . . . а защото крадецътъ извършва едно дѣяние, забранено много отдавна, вѣкове прѣди издаването на наказателния законъ. Слѣдователно, онзи само законъ ще бжде деспотиченъ, тиранически, както казва

г. Тончевъ, който би прѣдвидѣлъ наказание за едно дѣяние, което досега не е било забранено, било е позволено, а сега тепърва законътъ го забранява и когато го забранява, прѣдвижда за него наказание. Обаче когато единъ наказателенъ законъ усилва наказанието за кражба, за убийство, такъвъ единъ законъ нѣма да бжде деспотиченъ, тираниченъ, ако се приложи къмъ убийство и къмъ кражба, извършени когато е сжществуваъ по-мекъ наказателенъ законъ. Но може обикновениятъ законодатель, по съображения на хуманностъ, по съображения на обществена полза, да възприеме принципа, че по отношение на наказанието — и тоя е единствениятъ смисълъ на необратното дѣйствие на наказателния законъ — не може да се наложи наказание по-тежко отъ онова, което се е налагало, когато е било извършено дѣянието, или изобщо не може да се накаже едно дѣяние, което, макаръ да е било забранено по-рано, но не е имало за него наказателна санкция. Този е единствениятъ смисълъ на тази наредба отъ наказателния законъ. Но даже да бѣше другъ смисълътъ, да бѣше смисълътъ такъвъ, какъвто вие го разбирате, въ нашата конституция нѣма наредба, която да не допуска издаването на наказателенъ законъ съ обратно дѣйствие.

Но, г. г. народни прѣдставители, въ настоящия законъ кждѣ, въ какво се състои обратното дѣйствие? Този законъ гласи тъй: който притежава имуществъ, които е придобилъ отъ 17 септемврий 1912 г. насамъ по незаконенъ начинъ, той тѣзи имоти ще трѣбва да ги отстъпи на държавата. Когато е придобилъ той тѣзи имоти не е имало законъ, който да допуска правото на държавата да присвоява незаконно придобититъ богатства. Е добръ, може ли да каже този гражданинъ: „Азъ, когато придобихъ това, което бѣше незаконно придобито, тогава направихъ единъ видъ договоръ съ държавата, тя да не ми засѣга правото на собственостъ върху това, което съмъ придобилъ незаконно, защото азъ разчитахъ, че нѣма да имъ законъ съ обратно дѣйствие?“ То е сѣ едно единъ крадецъ да каже — тя е сжщата логика, противъ която Биндингъ въстава — „Когато азъ откраднахъ, имахъ прѣдъ видъ, че кражбата се наказва съ 5 мѣсеца затворъ най-много, обаче сега ме сждите по единъ законъ, който прѣдвижда три години затворъ. Азъ, когато откраднахъ, имахъ прѣдъ видъ, че наказанието за това е петъ мѣсеца затворъ и затуй откраднахъ. Азъ съ държавата направихъ единъ контрактъ; тя се е съгласила да ме накаже съ петъ мѣсеца затворъ; азъ съмъ придобилъ правото да бжда наказанъ съ петъ мѣсеца затворъ“. Такъвъ контрактъ не може да сжществува, той е абсурдъ. Поради съображения на утилитарностъ, на хуманностъ само може да не се приложи новиятъ законъ, но по никой начинъ не може да се счита, че това е тираническо, деспотическо или противно на конституцията. Такъвъ контрактъ между държавата и онѣзи, които сж придобили по незаконенъ начинъ богатства, не може да има, и ако има, той е немораленъ и не може да има никакво дѣйствие.

Отъ друга страна, г. г. народни прѣдставители, налага се този законъ да има това обратно дѣйствие.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Понеже частъ е 8 и ще трѣбва да вдигнемъ засѣданието, азъ ще моля народното прѣдставителство да го продължимъ до дѣто свърши г. Фаденхехтъ.

Отъ либералнитъ групи: Утрѣ, утрѣ.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Ще говоря още половинъ часъ, даже повече.

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Тогава, понеже частъ е 8 и г. Фаденхехтъ казва, че ще говори половинъ часъ и повече, затова ще вдигнемъ засѣданието.

Слѣдующето засѣдание ще бжде утрѣ подиръ обѣдъ, съ слѣдующия дневенъ редъ:

На първо мѣсто ще се разгледатъ нѣколко прошения, слѣдъ което ще продължи днешниятъ дневенъ редъ, като се прибави прѣдложението на г. министъръ Драгиевъ за разрѣшаване на министра на земледѣлното и държавнитъ имоти да уволни администраторитъ при Българската земледѣлска банка Д. Пиронковъ, И. Пюскиелевъ и Мл. Синигерски и на тѣхно мѣсто да назначи други.

(Вдигнато въ 8 ч. вечерята)

Прѣдседателъ: **Д-ръ Д. К. ВАЧОВЪ**

Подпрѣдседателъ: **Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ**

Секретаръ: **М. ЗЕЛКОВЪ**

Началникъ на Стенографското бюро: **ТР. ДИМИТРОВЪ**